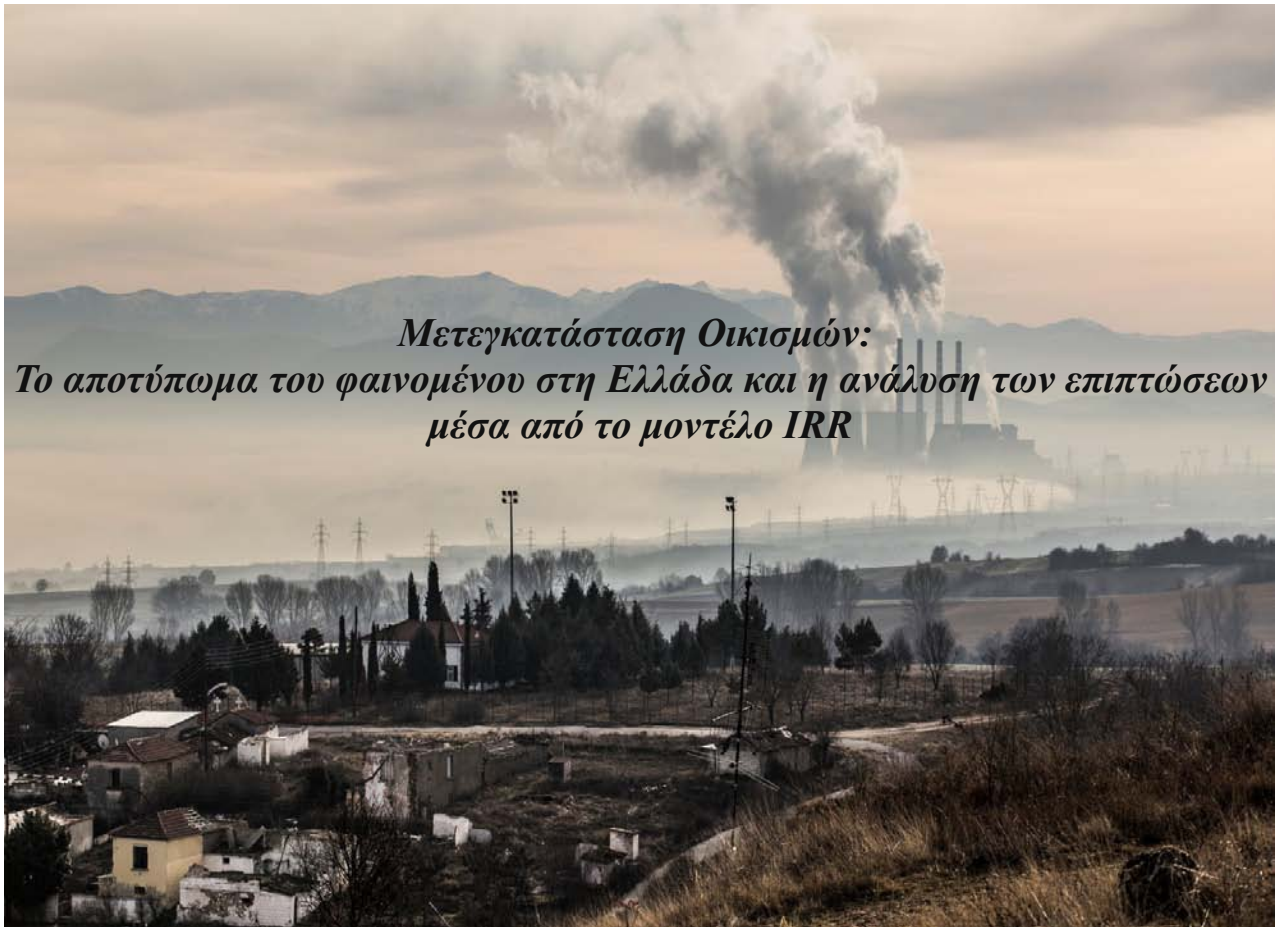

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μετεγκατάσταση Οικισμών:

*Το αποτύπωμα του φαινομένου στη Ελλάδα και η ανάλυση των επιπτώσεων
μέσα από το μοντέλο IRR*

Διπλωματική εργασία

Στέλλα Ντεμογιάννη

Επιβλέπων καθηγητής: Κωνσταντίνος Λαλένης

ΒΟΛΟΣ 2019

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφή από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κλπ., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαρτήτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 27/6/2019

Όνοματεπώνυμο: Ντεμογιάννη Στέλλα

Υπογραφή:

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν με οποιοδήποτε τρόπο. Πιο συγκεκριμένα, ευχαριστώ τον κύριο Κωνσταντίνο Λαλένη, καθηγητή του Πανεπιστήμιου Θεσσαλίας για την επίβλεψη του καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης αυτής της διπλωματικής και τις πολύτιμες παρατηρήσεις του. Ακόμη θα ήθελα να πω ένα ευχαριστώ στο κύριο Άρη Σαπουνάκη, για την πολύτιμη βοήθεια του για την σύλληψη της ιδέας.

Εδώ επίσης θέλω να ευχαριστήσω τους ανθρώπους εκτός ακαδημαϊκού περιβάλλοντος, που επίσης συνέβαλαν στο να ολοκληρωθεί με επιτυχία η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία και που ο ρόλος τους στην ζωή και την πορεία μου ήταν καθοριστικός. Ευχαριστώ λοιπόν τους φίλους μου για την ηθική και ψυχολογική υποστήριξη τους, όχι μόνο κατά την διάρκεια των τελευταίων μηνών της προσπάθειας μου αυτής, αλλά όλα αυτά τα χρόνια. Τέλος το πιο μεγάλο ευχαριστώ το οφείλω στην οικογένεια μου που πίστεψαν σε εμένα, και μου προσέφεραν παραπάνω από όσα μπορούσα να φανταστώ.

Περίληψη

Η παρακάτω εργασία πραγματεύεται τις διαστάσεις του ακούσιου εκτοπισμού και της μετεγκατάστασης ολόκληρων οικισμών ως ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο. Παρόλο που το φαινόμενο αυτό έχει κάνει την εμφάνιση του από τα μέσα του 20ου αιώνα, ακόμα και σήμερα αποτελεί πρόκληση τόσο για τους πληθυσμούς που έρχονται αντιμέτωποι με κάποιο είδους εκτοπισμού, όσο και για την παγκόσμια κοινότητα ή κάθε κράτος ξεχωριστά. Η δομή της εργασίας έχει χωριστεί σε δύο ενότητες: τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση του φαινομένου και η περίπτωση της Ελλάδας.

Στην πρώτη ενότητα, και με σκοπό να μπορέσει κανείς να κατανοήσει και να δημιουργήσει μία εικόνα για το φαινόμενο του εκτοπισμού και της μετεγκατάστασης, αναλύονται οι έννοιες που εμπλέκονται σε αυτό καθώς επίσης και οι αιτίες που το προκαλούν. Στην συνέχεια, εστιάζοντας στους εκτοπισμούς που προκαλούνται στον βωμό της ανάπτυξης, παρουσιάζεται το αποτύπωμα του φαινομένου σε διάφορες χώρες ανά τον κόσμο. Επιπροσθέτως, συγκεντρώθηκαν αριθμητικά δεδομένα για κάθε αιτία εκτοπισμού ανά έτος, ενώ γίνεται και μια παρουσίαση των οργανισμών που έχουν δράση όσον αφορά το φαινόμενο. Τέλος, πολύ σημαντικό είναι και το κεφάλαιο με την παρουσίαση των μοντέλων που έχουν δημιουργηθεί για το φαινόμενο, καθώς έχουν συμβάλει πολύ στην κατανόηση των παραμέτρων γύρω από τον εκτοπισμό και την μετεγκατάστασή.

Στο δεύτερο σκέλος της εργασίας, παρουσιάζονται οι εκτοπισμοί λόγω έργων ανάπτυξης στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα οι περιπτώσεις εκείνες που προκλήθηκαν λόγω της εξορυκτικής δραστηριότητας και της κατασκευής φραγμάτων της ΔΕΗ. Για κάθε περίπτωση εκτοπισμού παρουσιάζεται ο λόγος και ο τρόπος που έλαβε μέρος ο εκτοπισμός, καθώς και αν θεωρούνται επιτυχημένες ή όχι οι διαδικασίες μετεγκατάστασης. Έπειτα, με την βοήθεια του μοντέλου IRR, του M. Cernea και τις συνεντεύξεις των κατοίκων αναλύονται οι αρνητικές επιπτώσεις με τις οποίες ήρθαν ή κινδυνεύουν να έρθουν αντιμέτωποι οι εκτοπισμένοι. Εν κατακλείδι, παρατίθενται συμπεράσματα σχετικά με την ομοιότητα ανάμεσα στις συνθήκες και τις επιπτώσεις που συνοδεύουν τον εκτοπισμό και την μετεγκατάσταση αλλά και για το αν μπορούν να εξαλειφθούν εντελώς κάποια στιγμή οι κίνδυνοι αυτοί, και να υπάρχουν μόνο επιτυχημένα παραδείγματα χωρίς σοβαρές κοινωνικές συνέπειες.

Λέξεις Κλειδιά:

Μετεγκατάσταση οικισμών, Εσωτερικός εκτοπισμός, Έργα ανάπτυξης, Απαλλοτρίωση, DIDR

Abstract

The following thesis deals with the dimensions of displacement and relocation of settlements as a global social phenomenon. Although this phenomenon has emerged since the middle of the 20th century, it is still challenging both, populations who facing some kind of displacement and all the global community. The paper has two parts: the key elements for the presentation of the phenomenon and the case of Greece.

The first part defines the basic concepts and causes of the displacement in order to make it easy to someone make an opinion about the issue. Subsequently, focusing on the development-induced displacements, it quotes the global consequences. In addition, we collected data about each cause of displacement per year and for some organization that involves to phenomenon. Finally, is very important is the chapter about the models, as they have contributed to understanding the phenomenon.

The second part presents the displacements because of development projects and especially the displacements that causes by mine industry and dams of Public Power Corporation. For each displacement the reason and the way of the displacement are presented, as well as whether they are a successful example or not. With the combination of IRR model and displacements' interviews, we can analyze the negative impact which every person has to face with. Last but not least there are some conclusions about the similarity between the impacts of displacement and resettlement, the extinction of all the dangers that follow them and the possibility to have successful displacements and resettlements in the future.

Key words:

Resettlement, Internal Displacement, Development projects, expropriation, DIDR

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1.....	22
Εικόνα 2.....	22
Εικόνα 3.....	24
Εικόνα 4	27
Εικόνα 5.....	30
Εικόνα 6.....	31
Εικόνα 7.....	31
Εικόνα 8.....	34
Εικόνα 9.....	36
Εικόνα 10.....	39
Εικόνα 11.....	43
Εικόνα 12.....	62
Εικόνα 13.....	67
Εικόνα 14.....	67
Εικόνα 15.....	72
Εικόνα 16.....	74
Εικόνα 17.....	75
Εικόνα 18.....	81
Εικόνα 19.....	81
Εικόνα 20.....	83

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1: Ορυχείο περιοχής Πτολεμαΐδας, Ιδίας Επεξεργασία.....	60
Χάρτης 2: Ορυχείο Αμύνταιου, Ιδία επεξεργασία.....	61
Χάρτης 3: Ορυχείο στην περιοχή της Φλώρινας, Ιδία επεξεργασία.....	61
Χάρτης 4: Ορυχείο Σερβίων, Ιδία επεξεργασία.....	62
Χάρτης 5: Παλιά και Νέα θέση οικισμού Καρδιάς, Ιδία Επεξεργασία.....	65
Χάρτης 6: Παλιά και Νέα Θέση οικ. Εξοχής.....	66
Χάρτης 7: Παλιά και Νέα θέση οικισμού Χαραυγής.....	67
Χάρτης 8: Παλιά και νέα Θέση οικισμού Κλείτος, Ιδία επεξεργασία.....	70
Χάρτης 9: Παλιά και Νέα θέση οικ. Ποντοκόμης.....	72
Χάρτης 10: Λιγνιτορυχείο Μεγαλόπολης, Πηγή: Ιδία επεξεργασία.....	77
Χάρτης 11: Περιοχή Μεσοχώρας, Πηγή: Ιδία επεξεργασία.....	85

Κατάλογος περιεχομένων

Περίληψη.....	4
Κατάλογος Εικόνων.....	5
Κατάλογος χαρτών.....	5
1 Εισαγωγή.....	9
2 Το φαινόμενο του εκτοπισμού και της μετεγκατάστασης.....	10
2.1 Βασικά ζητήματα και ορισμοί.....	10
Πρόσφυγας.....	10
Εσωτερικά Εκτοπισμένος.....	11
Εκτοπισμός.....	13
Επανεγκατάσταση.....	14
Έξωση.....	14
2.2 Ταξινόμηση των περιπτώσεων εσωτερικού εκτοπισμού.....	15
Φυσικές καταστροφές.....	15
Αιφνίδιες καταστροφές.....	15
Οι καταστροφές με αργούς ρυθμούς.....	15
Επιδημίες.....	15
Ανθρωπογενείς καταστροφές.....	16
Μετατόπιση λόγω ένοπλων συγκρούσεων.....	16
Μετατόπιση που οφείλεται στην ανάπτυξη.....	16
3 Επισκόπηση της μετατόπισης και επανεγκατάστασης λόγω ανάπτυξης. (DIDR).....	17
3.1 Η δυσπρόστατη έννοια της ανάπτυξης.....	17
3.2 Το αποτόπωμα της ανάπτυξης στον κόσμο.....	18
Η περίπτωση των Χωρών της Ασίας.....	18
Η περίπτωση των χωρών της Αφρικής.....	22
Η περίπτωση των χωρών της Αμερικής.....	27
Η περίπτωση των χωρών της Ευρώπης.....	32
4 Κλίμακες-Αριθμοί των μετατοπίσεων.....	40
4.1 Μοντέλο Δεδομένων.....	40
Εκτοπισμένοι λόγω βίας ή ένοπλων συγκρούσεων.....	41
Εκτοπισμοί λόγω φυσικών καταστροφών.....	42
Εκτοπισμοί λόγω αναπτυξιακών έργων.....	43
4.2 Συγκλίσεις μεταξύ των εκτοπισμών.....	44
5 Θεωρητικά μοντέλα.....	46
5.1 Μοντέλο προσανατολισμένο στην δράση.....	46
5.2 Μοντέλο τεσσάρων σταδίων.....	47
5.3 Μοντέλο κινδύνου εξαθλίωσης (IRR).....	48

Έλλειψη γης:.....	48
Ανεργία:.....	48
Έλλειψη στέγης:.....	49
Περιθωριοποίηση:.....	49
Επισιτιστική ανασφάλεια:.....	49
Αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα:.....	50
Απώλεια πρόσβασης σε κοινά ακίνητα και υπηρεσίες:.....	50
Κοινωνική αποσάθρωση:.....	50
6 Διεθνείς οργανισμοί και κινήματα που ασχολούνται με τις μετεγκαταστάσεις.....	52
6.1 Παγκόσμια Τράπεζα.....	52
6.2 Τράπεζες περιφερειακής ανάπτυξης.....	53
Ασιατική Τράπεζα- ADB.....	53
Διαμερικανική Τράπεζα ανάπτυξης- IADB.....	53
Αφρικανική Τράπεζα ανάπτυξης- ADB.....	54
6.3 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης- ΟΕΟΔ.....	54
7 Η εμπειρία στην Ελλάδα.....	56
7.1 Νόμος περί εκμετάλλευσης Ελληνικών ορυκτών πόρων.....	56
7.2 Εκτοπισμοί λόγω εξορυκτικής λιγνιτικής δραστηριότητας.....	57
Λιγνιτωρυχείο Δυτικής Μακεδονίας.....	58
Λιγνιτωρυχείο Μεγαλόπολης.....	74
7.3 Εκτοπισμοί λόγω κατασκευής φραγμάτων.....	77
Φράγμα Πολυφύτου.....	78
Φράγμα Αποσελέμη.....	79
Φράγμα Μεσοχώρας.....	81
Φράγμα Ελαφίου.....	82
8 Αξιολόγηση των μετεγκαταστάσεων λόγω εξόρυξης στην Ελλάδα μέσω του μοντέλου IRR.....	83
Ως εργαλείο πρόγνωσης.....	83
Ως διαγνωστικό εργαλείο.....	83
Ως Εργαλείο σχεδιασμού.....	83
Ως Εργαλείο για έρευνα.....	84
Ως Εργαλείο κατάρτησης.....	84
8.1 Το μοντέλο και η περιπτώσεις εκτοπισμού λόγω εξόρυξης στην Ελλάδα.....	84
Απώλεια γης.....	84
Απώλεια απασχόλησης.....	86
Έλλειψη στέγης.....	87
Κατάσταση Περιθωριοποίησης.....	88
Αυξημένα προβλήματα υγείας.....	88
Κοινωνική Αποσάθρωση.....	89

9 Συμπεράσματα.....	92
Βιβλιογραφία.....	95

1 Εισαγωγή

Κάθε χρόνο, εκατομμύρια άνθρωποι έρχονται αντιμέτωποι με κάποιο είδος εκτοπισμού. Τα τελευταία χρόνια, έχει διεγείρει το ενδιαφέρον της παγκόσμιας επιστημονικής κοινότητας, το φαινόμενο του ακούσιου εκτοπισμού πληθυσμών και η μετεγκατάσταση ολόκληρων οικισμών. Συνήθως ως εσωτερικά εκτοπισμένοι ορίζονται τα άτομα εκείνα που αναγκάζονται να μετακινηθούν λόγω ένοπλων συγκρούσεων ή παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξαιτίας ανθρωπογενών ή φυσικών καταστροφών. Ωστόσο, πολλοί ξεχνάνε ή δεν γνωρίζουν για τα άτομα εκείνα που επίσης ανήκουν στην κατηγορία των εσωτερικά εκτοπισμένων και που ο εκτοπισμός τους προκαλείται εξαιτίας αναπτυξιακών έργων.

Η παρακάτω διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να εμβαθύνει σε δύο ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορά την συγκέντρωση δεδομένων μέσω της παγκόσμιας βιβλιογραφίας και την δημιουργία μίας ολοκληρωμένης εικόνας για τον εκτοπισμό και την μετεγκατάσταση που προκαλείται λόγω έργων ανάπτυξης. Το παραπάνω έχει αποδειχθεί ζήτημα με έντονες κοινωνικοοικονομικές διαστάσεις, διχάζοντας και φέρνοντας στο φως άλλη μια φορά την δυσυπόστατη έννοια της ανάπτυξης, στον βωμό της οποίας τις περισσότερες φορές καταπατούνται ανθρώπινα δικαιώματα. Τέλος, αρκετά ελκυστικό ήταν εξ αρχής να δημιουργηθεί μία εικόνα για το φαινόμενο στην Ελλάδα, καθώς διαπιστώθηκε πως υπάρχει μεγάλη έλλειψη εγχώριας βιβλιογραφίας για το φαινόμενο, αλλά και γενικά οποιασδήποτε βιβλιογραφίας για τις περιπτώσεις εκτοπισμών στην χώρα μας, οι οποίες παρεμπιπτόντως δεν είναι και λίγες.

Η σημαντικότερη πηγή πληροφοριών για την ανάπτυξη του θέματος προήλθε από ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Η εργασία του Bogumil Terminski, “*Development-Induced Displacement and Resettlement. Theoretical frameworks and current challenges*” αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες και πιο ολοκληρωμένες πηγές πάνω στο θέμα, για αυτό τον λόγο και χρησιμοποιήθηκε και η δομή της σαν πρότυπο στην παρακάτω εργασία. Σημαντική πηγή επίσης αποτέλεσε και το μοντέλο πρόβλεψης Κινδύνου-Φτώχειας του *M. Cernea*, για την διεξαγωγή συμπερασμάτων γύρω από τις κοινωνικές επιπτώσεις μιας μετεγκατάστασης. Για την περίπτωση της Ελλάδας, όπως είπαμε και παραπάνω υπήρχαν σημαντικές ελλείψεις στην διαθεσιμότητα των δεδομένων, η συγκέντρωση πληροφοριών περιορίστηκε κυρίως σε άρθρα εφημερίδων, διαδικτυακών περιοδικών, κάποιες εργασίες πτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου, καθώς και σε μαρτυρίες θυμάτων του ακούσιου εκτοπισμού.

Όπως διαπιστώθηκε και από τα παραπάνω, η μεθοδολογία με την οποία εκπονήθηκε η παρακάτω εργασία είναι μέσω ενός μεγάλου αριθμού βιβλίων και ερευνητικών εργασιών κυρίως ξενόγλωσσες για το πρώτο μέρος της εργασίας ενώ άρθρα και πανεπιστημιακές εργασίες

χρησιμοποιήθηκαν για το δεύτερο μέρος, την περίπτωση της Ελλάδας. Για την εφαρμογή του μοντέλου και την διεξαγωγή των συμπερασμάτων χρησιμοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις των κατοίκων αυτών των περιοχών.

2 Το φαινόμενο του εκτοπισμού και της μετεγκατάστασης

2.1 Βασικά ζητήματα και ορισμοί

Οι ονομασίες με τις οποίες μπορεί κάποιος να αναζητήσει πληροφορίες, για το φαινόμενο, στην διεθνή βιβλιογραφία είναι πολλές, καθώς το φαινόμενο λόγω των πολλαπλών διαστάσεων του δεν έχει σαφή ορισμό. Οι παραλλαγές με τις οποίες φαίνεται να εμφανίζεται είναι ως *Ακούσια Μετανάστευση ή Μετεγκατάσταση* (Forced migration/ resettlement), *Εσωτερικός εκτοπισμός* (internally displacement) ενώ συνεχίζει να διαφοροποιείται ανάλογα με το γεγονός που προκαλεί την μετεγκατάσταση όπως: *Μετατόπιση και μετεγκατάσταση που οφείλεται στην ανάπτυξη* (Development-induced displacement and resettlement) , ή *Εσωτερική μετατόπιση που προκαλείται από συγκρούσεις*, (conflict-induced internal displacement) κ.α. Η διεθνής ένωση για τη μελέτη της αναγκαστικής μετανάστευσης (IASFM) περιγράφει το θέμα της ως "όρος που αναφέρεται στα κινήματα προσφύγων και εσωτερικά εκτοπισμένων (εκτοπισθέντων από συγκρούσεις) καθώς και ανθρώπων που εκτοπίζονται από φυσικές ή περιβαλλοντικές καταστροφές, χημικές ή πυρηνικές καταστροφές, λιμό ή αναπτυξιακά έργα". (Bogumil Terminski,2013) Δεν είναι παράλογο επομένως να προκαλείται σύγχυση στην σχετική βιβλιογραφία σχετικά με τις διαφορές μεταξύ μετανάστευσης και εκτοπισμού, και αβεβαιότητα σχετικά με τις διαφορές μεταξύ της «εθελοντικής» και της «ακούσιας» επανεγκατάστασης. Παρακάτω θα κάνουμε μία προσπάθεια να δώσουμε τους ορισμούς βασικών εννοιών που θα συμβάλλουν στην πλήρη κατανόηση του παραπάνω φαινομένου και των στοιχείων που το αποτελούν.

Πρόσφυγας

Την πρώτη μορφή ακούσιας μετανάστευσης αποτελεί ο πρόσφυγας. Ο κύριος ορισμός διατυπώθηκε από την συνθήκη Ηνωμένων Εθνών, του 1951 για τους πρόσφυγες, όπου πρόσφυγας θεωρείται κάθε άνθρωπος που βρίσκεται και αναζητά προστασία εκτός της χώρας του λόγω βάσιμου φόβου δίωξης από εκεί, με αφορμή την φυλή ή εθνικότητα του, την συμμετοχή του σε μία κοινωνική ομάδα ή και των θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεων του. Ο ορισμός αυτός έχει

υπογραφεί από 135 κράτη παγκοσμίως συμπεριλαμβανομένου και όλων των Ευρωπαϊκών. Αρκετές είναι οι ομάδες που βρέθηκαν στην ανάγκη να αναθεωρήσουν ή να συμπληρώσουν τον ορισμό για τους πρόσφυγες. Η πρώτη κίνηση ήρθε από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ένωσης το 1969, ο οποίος πρόσθεσε στον ήδη υπάρχοντα ορισμό του ΟΗΕ, και την μετανάστευση ενός ατόμου, λόγω εξωτερικών επιθετικών δυνάμεων και γεγονότων που προκαλούν διαταράξεις της δημόσιας τάξης σε ένα ή σε όλο το σύνολο της χώρας του και αναγκάζεται να εγκαταλείψει το μέρος καταγωγής ή ιθαγένειας του. Στην συνέχεια, το 1984, ο οργανισμός Αμερικανικών κρατών, υπέγραψε την Διακήρυξη της Καρθαγένης, η οποία ενώ έχει μη δεσμευτικό χαρακτήρα, θέτει κάποια πρότυπα για τους πρόσφυγες στην Κεντρική Αμερική, το Μεξικό και τον Παναμά. Πιο συγκεκριμένα, η διακήρυξη αυτή ορίζει ως πρόσφυγα εκείνον που εγκατέλειψε το κράτος καταγωγής του, επειδή σημαντικές έννοιες όπως η ζωή, η ελευθερία, η ασφάλεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα απειλούνται από την διατάραξη της δημοσίας τάξεως λόγω γενικευμένης βίας καθώς επίσης και εσωτερικές ή εξωτερικές συγκρούσεις. Μπορεί να έχουν υπάρξει ομάδες που θέλησαν να κάνουν τον ορισμό για τους πρόσφυγες πιο αντικειμενικό, ωστόσο το κύριο κοινό συστατικό των ορισμών είναι ότι αναφέρονται σε ανθρώπους που φεύγουν από την χώρα τους γιατί επικρατεί ο φόβος της δίωξης ή της βίας, αναζητώντας άσυλο σε άλλα κράτη. (www.unhcr.org)

Εσωτερικά Εκτοπισμένος

Πολλοί ήταν εκείνοι που διαπίστωσαν ότι ο παραπάνω ορισμός τους πρόσφυγα, άφηνε “ακάλυπτο” έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων οι οποίοι είχαν ως μοναδική διαφορά με τους παραπάνω, το ότι δεν είχαν περάσει τα σύνορα της χώρας τους. Ένας από τους σημαντικότερους ανθρώπους που συνέβαλαν στην δημιουργία των κατευθύνσεων για τους εσωτερικά εκτοπισμένους και ο πρώτος που τόνισε την διαφορά μεταξύ αυτών και των προσφύγων ήταν ο Walter Kalin, διεθνής νομικός σύμβουλος. (B. Terminski, 2013) Ο Walter εστίασε στο ότι οι πρόσφυγες καλύπτονται από το Διεθνές δίκαιο, ακριβώς επειδή περνώντας τα σύνορα έχουν χάσει την προστασία της χώρας τους, ενώ οι εσωτερικά εκτοπισμένοι θεωρητικά δεν χρειάζονται και δεν δικαιούνται αυτό το ειδικό νομικό καθεστώς. (Walter Kalin, 1998)

Το ζήτημα αυτό που απαιτεί λύση δεν φαίνεται να είναι καινούργιο ωστόσο έχει έρθει στο φως την τελευταία εικοσαετία. Έναρξη της ανάγκης αυτής σηματοδότησε το γεγονός του Απριλίου 1991, όπου το Συμβούλιο Ασφάλειας του ΟΗΕ απαίτησε από το Ιράκ να επιτρέψει την άμεση πρόσβαση σε εθνικές ανθρωπιστικές οργανώσεις για όλους όσους χρειάζονται βοήθεια σε όλο το Ιράκ. Ο τότε γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Χαβιέ Πέρεζ ντε Κουελάρ έβγαλε ανακοίνωση και τόνισε ότι η υπεράσπιση των καταπιεσμένων και μόνο από ηθικής άποψης θα πρέπει να υπερισχύει

των συνόρων και των νομικών εγγράφων. Τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς η γενική συνέλευση δημιούργησε μια θέση συντονιστή επείγουσας βοήθειας, προσφέροντας ανθρωπιστική βοήθεια σε θύματα φυσικών και όχι μόνο καταστροφών και καταστάσεων έκτακτης ανάγκης. Εκείνο το χρονικό διάστημα η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, όρισε τους εσωτερικά εκτοπισμένους, ως εκείνα τα άτομα τα οποία αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους εξαιτίας ένοπλων συγκρούσεων, εμφύλιων πολέμων, παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ανθρώπων ή φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών αλλά μετακινήθηκαν εντός των συνόρων της χώρας τους. (B. Terminski, 2013).

Το 1992 διορίστηκε ως εκπρόσωπος για τους εσωτερικά εκτοπισμένους ο Francis M. Deng με καθήκοντα διεξαγωγής αποστολών διερεύνησης, σύναψη διαλόγου με τις κυβερνήσεις, συντονισμός με ανθρωπιστικές ομάδες και ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υποβολή προτάσεων για νομική και θεσμική προστασία και δημοσίευση εκθέσεων για δράση από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, Συνέλευση και διεθνείς οργανισμούς.

Το 1998, ο Ντενγκ αναθεώρησε τον ορισμό των εσωτερικά εκτοπισμένων και σε συνδυασμό με την διωπηρεσιακή Μόνιμη Προστασία εργάστηκαν σε θέματα που είχαν να κάνουν με τους εκτοπισθέντες. Ο ορισμός που δόθηκε ήταν ο εξής: «Πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που έχουν αναγκαστεί ή υποχρεωθούν να εγκαταλείψουν ή να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους ή τους τόπους συνήθους διαμονής τους (προστέθηκε έμφαση) ως αποτέλεσμα ή για να αποφευχθούν οι συνέπειες των ένοπλων συγκρούσεων, καταστάσεις γενικευμένης βίας, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές και που δεν έχουν διασχίσει διεθνώς αναγνωρισμένα κρατικά σύνορα». (W. Courtland Robinsosn, 2003). Οι κατευθυντήριες αρχές, για τον τρόπο που μπορεί να εμφανιστεί ο εσωτερικός εκτοπισμός συνοψίζονται στην παρακάτω πρόταση του W. Robinson: *Ο Κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να προστατεύεται από το να εκτοπίζεται αυθαίρετα από το σπίτι ή τον τόπο της συνήθους διαμονής του.*

Πιο συγκεκριμένα με τον παραπάνω όρο “αυθαίρετος εκτοπισμός” εννοούνται οι παρακάτω μετατοπίσεις:

α) Όταν ο εκτοπισμός έχει να κάνει με πολιτικές που καθορίζουν και επιβάλλουν τη διάκριση των ανθρώπινων ομάδων μέσα σε ένα κράτος βάσει φυλετικών κριτηρίων σε καθορισμένες γεωγραφικές περιοχές, «εθνοκάθαρση» ή παρόμοιες πολιτικές πρακτικές που στοχεύουν ή καταλήγουν σε αλλοίωση της εθνικής, θρησκευτικής και φυλετικής σύνθεσης ενός πληθυσμού

β) Μετακινήσεις ένοπλων συγκρούσεων

γ) Εξαιτίας μεγάλης κλίμακας έργων που δεν ευνοούν το δημόσιο συμφέρον

δ) Σε περιπτώσεις καταστροφών, εκτός εάν η εκκένωση απαιτείται για την ασφάλεια και την υγεία των ατόμων που έχουν πληγεί

ε) Καθώς επίσης και όταν ο εκτοπισμός χρησιμοποιείται ως μέσο συλλογικής τιμωρίας.

Τα επόμενα έτη που ακολούθησαν έδειξαν ότι πολλοί συμφωνούσαν στο γεγονός ότι αυτός ο ορισμός τους φαινόταν περιοριστικός. Αυτή η άποψη επικράτησε κυρίως εξαιτίας κάποιων όρων που υπάρχουν στον ορισμό όπως “ο μεγάλος αριθμός”, αποκλείοντας έτσι τις μικρότερες ομάδες εκτοπισμένων, καθώς επίσης λόγω του όρου “αναγκασμένοι” ως προς την μετακίνηση ή “υποχρεωμένοι” ως αποτέλεσμα κυβερνητικής εντολής είτε ενόψει μιας επικείμενης διατάραξης. (*W. Courtland Robinsosn, 2003*).

Ωστόσο ο Walter Kälin ένας από τους διεθνείς νομικούς συμβούλους που βοήθησαν στην ανάπτυξη των κατευθυντήριων αρχών για την εσωτερική μετακίνηση, εξηγεί ότι η “ακούσια” μετεγκατάσταση προσώπων μπορεί να θεωρηθεί σωστή απόφαση κάτω υπό ορισμένες συνθήκες, ως ύστατη λύση. (*Walter Kalin, 1998*)

Εκτοπισμός

Σε μία προσπάθεια να αναλύσουμε το φαινόμενο των μετακινήσεων, οποιουδήποτε μεγέθους, πληθυσμών πέφτουμε πάνω σε τρεις διαφορετικούς ορισμούς που χρειάζονται αποσαφήνιση. Ο πρώτος ορισμός με τον οποίο μπορούμε να βρούμε πληροφορίες για το συγκεκριμένο θέμα, είναι ο *εκτοπισμός*. Σύμφωνα με το λεξικό αγγλικής ορολογίας ως εκτοπισμός ορίζεται η εξαναγκαστική απομάκρυνση ανθρώπων από την περιοχή ή τη χώρα όπου ως τότε ζούσαν. (<https://dictionary.cambridge.org>) Στην διεθνή βιβλιογραφία ο εκτοπισμός συναντάται ως η στέρηση της πρόσβασης σε υπάρχουσα γη και πόρους χωρίς όμως να προσφέρεται η κατάλληλη υποστήριξη στους πληγέντες. Το συμπέρασμα για τους εκτοπισθέντες είναι ότι δεν αποχωρούν οικειοθελώς από την ως τότε περιοχή που ζουν ή εργάζονται, αλλά είναι έντονο το στοιχείο του εξαναγκασμού, προκαλώντας έτσι σοβαρές επιπτώσεις από την απώλεια οικονομικών και κοινωνικών υποδομών, χωρίς μάλιστα να έχουν κάποια αποζημίωση. (*Bogumil Terminski, 2003*)

Επανεγκατάσταση

Ο δεύτερος ορισμός που χρειάζεται να αναλύσουμε είναι αυτός της επανεγκατάστασης, δηλαδή της διαδικασίας μετακίνησης ομάδων πληθυσμών σε άλλο σημείο από αυτό που ζούσαν ως τώρα αφού δεν τους επιτρέπεται η πλέον παραμονή τους. Αυτός ο ορισμός ενώ μοιάζει με αυτόν του εκτοπισμού, φαίνεται να είναι πιο αντιπροσωπευτικός για να περιγράψει το φαινόμενο, αφού οι κοινότητες συνήθως συνδέονται με κάποιους μηχανισμούς υποστήριξης για την μετακίνηση τους στους νέους τόπους διαμονής. Μία επανεγκατάσταση μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένη όταν οι άνθρωποι στην καινούργια τοποθεσία εγκατάστασης τους έχουν καταφέρει να δικτυωθούν κοινωνικά και αυτή αλλά και η επόμενη γενιά νιώθουν σαν το σπίτι τους. (*J. Stanley 2004*)

Έξωση

Τέλος, όσον αφορά την διαδικασία της έξωσης, μπορούμε να πούμε ότι συνδέεται με τον όρο “ακούσια μετεγκατάσταση”, δηλαδή του επίσημου εξαναγκασμού εγκατάλειψης ενός σπιτιού ή ενός τόπου όπου δεν έχει νόμιμο δικαίωμα. Σύμφωνα με τον Bogumil Terminski αυτή η έννοια εμφανίζεται κυρίως σε μετεγκαταστάσεις παράνομων εποίκων, όπως για παράδειγμα η κατεδάφιση παραγκουπόλεων. (*Bogumil Terminski, 2003*)

Συνοψίζοντας, οι εκτοπισμένοι διαφέρουν από τους πρόσφυγες ως προς το γεγονός της μη ύπαρξης κατάλληλης νομοθεσίας για την προστασία των δικαιωμάτων τους, στην πρώτη περίπτωση, αφού πολλές φορές ο εκτοπισμός γίνεται εντός συνόρων της χώρας τους, πράγμα που σημαίνει ότι εξακολουθούν να καλύπτονται από το ίδιο δίκαιο, μη μπορώντας να διεκδικήσουν προστασία και άσυλο σε άλλα κράτη. Στην συνέχεια, η διαφοροποίηση για την ονομασία του φαινομένου εξαρτάται από το αν η διαδικασία συνοδεύεται από τους κατάλληλους μηχανισμούς αποζημίωσης και βοήθειας για την επανεγκατάσταση σε άλλη περιοχή καθώς επίσης και από το αν υπήρξε το στοιχείο της επιλογής για παραμονή ή η μετακίνηση ήταν ακούσια. Ωστόσο αυτό που απασχολεί την διεθνή επιστημονική κοινότητα έχει να κάνει με το κατά πόσο ο όρος “επιλογή για παραμονή”, είναι αντικειμενικός. Υπάρχουν “εθελοντικές” και “ακούσιες” περιπτώσεις μετακινήσεων, όπου και στις δύο, η σωματική και ψυχική βία αλλά και ο εξαναγκασμός είχαν κυρίαρχο ρόλο.

2.2 Ταξινόμηση των περιπτώσεων εσωτερικού εκτοπισμού

Οι λόγοι που τρέπουν σε φυγή, διάφορους πληθυσμούς, από τον χώρο εγκατάστασης τους, αναζητώντας μια στέγη και ένα καλύτερο μέλλον, είναι οι καταστροφές και οι εσωτερικές ή εξωτερικές ένοπλες συγκρούσεις. Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν χαρακτηρίσει μια καταστροφή ως "σοβαρή διατάραξη της λειτουργίας μιας κοινωνίας, προκαλώντας ευρείες ανθρώπινες, υλικές ή περιβαλλοντικές απώλειες που υπερβαίνουν την ικανότητα της κοινωνίας που πλήττεται να ανταπεξέλθει στη χρήση των δικών της πόρων". Οι καταστροφές μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες : τις φυσικές και τις ανθρωπογενείς. (*W. Courtland Robinson, 2003*).

Φυσικές καταστροφές

Οι φυσικές καταστροφές, όπως μία ηφαιστειακή έκρηξη, ένας σεισμός, μια κατολίσθηση, συχνά προκαλούν ανθρώπινες, οικονομικές και δομικές απώλειες, τονίζοντας έτσι την ανθρώπινη αδυναμία μπροστά τους. Θα μπορούσαμε να τις ταξινομήσουμε σε αιφνίδιες καταστροφές, αργές καταστροφές και επιδημίες. (*Keith Holtermann, Erik Gaull, and Ray Lucas, 1998*)

Αιφνίδιες καταστροφές

Η πλημμύρες και οι σεισμοί είναι κυρίως τα απρόοπτα φαινόμενα που προκαλούν την ξαφνική απώλεια ζωών και πληθυσμών και επομένως τη μετακίνηση πληθυσμών. Στην κατηγορία αυτή ωστόσο μπορούμε να προσθέσουμε και τα παλιρροϊκά κύματα, τους τυφώνες, τις εκρήξεις ηφαιστειών και τις κατολισθήσεις.

Οι καταστροφές με αργούς ρυθμούς

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται κυρίως οι καταστροφές εκείνες που είναι αποτέλεσμα τόσο κακών καιρικών συνθηκών όσο και κακής διαχείρισης του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο. Πιο συγκεκριμένα η ξηρασία, η ερημοποίηση, ο λιμός, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος εξαιτίας μόλυνσης, είναι κάποιες από αυτές τις καταστροφές.

Επιδημίες

Τέλος στην κατηγορία με τις φυσικές καταστροφές εμπεριέχονται και οι επιδημίες όπως η χολέρα, η ιλαρά, η ελονοσία, ο ιός HIV, και άλλες λοιμώξεις, οι οποίες δεν προκαλούν τόσο μεγάλης κλίμακας εκτοπισμό αλλά είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι κυρίως οι εκτοπισθέντες

πληθυσμοί απειλούνται από όλα τα παραπάνω λόγω των ανθυγιεινών συνθηκών μετά από καταστροφή.

Ανθρωπογενείς καταστροφές

Στην ανθρωπογενείς καταστροφές εντάσσονται οι Βιομηχανικές / τεχνολογικές καταστροφές που προκύπτουν από τη βιομηχανική και τεχνολογική δραστηριότητα και οδηγούν στην ρύπανση λόγω διαρροής επικίνδυνων υλικών, εκρήξεις και πυρκαγιές. Οι ανθρωπογενείς καταστροφές επίσης μπορεί να προκύψουν από κακό σχεδιασμό και κατασκευή μεγάλων έργων ή από παραμέληση ήδη υπαρχόντων.

Μετατόπιση λόγω ένοπλων συγκρούσεων

Αιτίες μετακίνησης μεγάλων πληθυσμών, λόγω της επέμβασης του ανθρώπου, θεωρούνται από μια άποψη και οι ένοπλες συγκρούσεις. Στην διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με την εξαναγκαστική μετεγκατάσταση λόγω πολέμου φαίνεται να μην υπάρχουν ακριβείς ορισμοί και εννοιολογικά μοντέλα με αποτέλεσμα οι εκτελεσθέντες πολλές φορές να συγχέονται με τους πρόσφυγες. (*Robert Muggah, 2003*) Αντιθέτως, μετεγκαταστάσεις που οφείλονται στην ανάπτυξη και τα έργα για την επίτευξη αυτής, έχουν απασχολήσει πολύ περισσότερο το επιστημονικό προσωπικό παγκοσμίως εξαιτίας της πιο πρόσφατης ιστορίας τους.

Μετατόπιση που οφείλεται στην ανάπτυξη

Η μετατόπιση και επανεγκατάσταση που οφείλεται στην ανάπτυξη (Development Induced Displacement and Resettlement) θεωρείται η εξαναγκαστική απομάκρυνση από την εστία, γη ή χώρα εξαιτίας αναπτυξιακών έργων. Στην κατηγορία τέτοιων έργων εντάσσονται κυρίως η κατασκευή φραγμάτων, τεχνιτών λιμνών, αλλά και έργων όπως η εξόρυξη, η γεωργία, η δημιουργία υποδομών (Οδούς, αεροδρόμια, σιδηρόδρομους), η αστικοποίηση και τα έργα διατήρησης της φύσης. Το σίγουρο είναι ότι η ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός είναι δύο έννοιες που πλαισιώνουν τις αναπτυσσόμενες χώρες. Ωστόσο στον βωμό αυτών των δύο, πολλοί έχουν πληγεί από τον εκτοπισμό με αποτέλεσμα την απώλεια πόρων και τελικά την εξαθλίωση. (*B. Terminski, 2013*)

3 Επισκόπηση της μετατόπισης και επανεγκατάστασης λόγω ανάπτυξης. (Development-Induced Displacement and Resettlement)

Ενώ στόχος των αναπτυξιακών έργων φαίνεται να είναι το κοινό συμφέρον και η ευημερία του κοινού, πολλές θυσίες και καθόλου ασήμαντες, έχουν γίνει εις βάρος πολλών λαών. Ο περασμένος αιώνας σηματοδοτεί την έναρξη της οικονομικής ανάπτυξης σε πολλές περιοχές του πλανήτη. Ωστόσο, μαζί με την ανάπτυξη ακολούθησε και μείωση του βιοτικού επιπέδου και η εξαθλίωση των αποκλεισμένων και ήδη φτωχότερων ομάδων.

3.1 Η δισυπόστατη έννοια της ανάπτυξης

Σύμφωνα με τον B. Terminsky, θα έπρεπε όλοι οι υπεύθυνοι για τα αναπτυξιακά έργα να αναλογιστούν τον σκοπό της οικονομικής ανάπτυξης αλλά και ποιο κοινό θα μοιραστεί τα οφέλη της. Κάνοντας μία σύγκριση δύο εποχών, της παλαιολιθικής και της σύγχρονης, σχετικά με τους σκοπούς των ανθρώπων σε κάθε εποχή, που να υποδηλώνουν την ανάπτυξη, διαπιστώνει ότι οι στόχοι δεν είναι ταυτόσημοι. Την εποχή που πρωτοεμφανίστηκαν οι πρώτοι οικισμοί δίπλα σε ποταμούς, ανάπτυξη σήμαινε να αυξηθεί η ελευθερία των ανθρώπων μέσα σε ένα πλαίσιο προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ η σύγχρονη αντίληψη συγχέει την οικονομική ανάπτυξη με την αύξηση της ευημερίας όλων των μελών μιας κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι το αντίκτυπο πρέπει να είναι θετικό σε σημαντικές έννοιες όπως την ασφάλεια, και την διαφύλαξη των ανθρώπινων δικαιωμάτων. (B. Terminsky, 2013) Με βάση τα βιβλιογραφικά παραδείγματα μετατοπίσεων και μετεγκαταστάσεων, που αφορούν την κατασκευή μεγάλων αναπτυξιακών έργων, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, οι δύο αυτές έννοιες, πολλές φορές θυσιάζονται στον βωμό της ανάπτυξης. Κάθε χρόνο πολλοί είναι εκείνοι που διώχνονται από την γη τους λόγω έργων ανάπτυξης όπως φράγματα, δρόμους, δεξαμενές ή έργα πετρελαίου, φυσικού αερίου και ορυχείων δημιουργώντας έτσι σύγχυση για τον χαρακτήρα της ανάπτυξης, αφού τέτοιου είδους έργα ενώ υπόσχονται τεράστια οφέλη, φέρνουν μαζί τους, ίδιου βαθμού δαπάνες για μία κοινωνία. Η αιτία των παραπάνω αποτελεί η εξυπηρέτηση διαφορετικών συμφερόντων από αυτών του λαού, δηλαδή συμφερόντων της κυβέρνησης, ιδιωτικών επιχειρήσεων κ.ά.

Όλα τα παραπάνω μπορούν να συνοψιστούν σε μία δήλωση του W. Courtland Robinson, στην οποία τονίζει τα κόστη της ανάπτυξης στους εκτοπισμένους πληθυσμούς, αφού χάνουν τα σπίτια τους, τα μέσα διαβίωσης, την υγεία και πολλές φορές μέχρι και την ίδια τους την ζωή, ενώ στέκεται στο γεγονός ότι για τα θύματα της ανάπτυξης δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερη προσοχή από

τα διεθνή μέσα για την προστασία και παροχή βοθηθιών σε σχέση με άλλου είδους εκτοπισμούς. (*W. Courtland Robinson, 2003*)

Εν κατακλείδι, ο όρος ανάπτυξη έχει και την θετική αλλά και αρνητική του σημασία, αφού παρά την σημαντική συμβολή της στην επέκταση της προσωπικής και κοινοτικής ελευθερίας, σε πολλές περιφέρειες, έχει προκαλέσει σημαντική περιθωριοποίηση όλο ένα και περισσότερων ανθρώπων.

3.2 Το αποτύπωμα της ανάπτυξης στον κόσμο

Αν και το φαινόμενο έχει αφήσει το αποτύπωμα του σε πολλά μέρη του κόσμου, φαίνεται ότι σε κάποιες χώρες τα αναπτυξιακά έργα ήταν περισσότερα και μεγαλύτερα με αποτέλεσμα το φαινόμενο να θεωρείται χαρακτηριστικό για αυτές. Ο λόγος γίνεται για την Κίνα και την Ινδία, δύο χώρες που φαίνεται να υποστήριζαν ότι η ανάπτυξη και εν συνεχεία το αυξημένο βιοτικό επίπεδο των πολιτών, είναι αποτελέσματα της δημιουργίας υποδομών. Παρακάτω γίνεται μία προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων που αφορούν το αποτύπωμα του φαινομένου στις χώρες του κόσμου ανά ήπειρο. Η κύριες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την συγκέντρωση στοιχείων είναι το βιβλίο του Bogdumil Terminski *Εκτοπισμός και μετεγκατάσταση που οφείλονται στην ανάπτυξη, 2015* που λειτούργησε ως καθοδήγηση και η ιστοσελίδα *Χάρτης Περιβαλλοντικής Δικαιοσύνης*. Τέλος, η επιλογή των χωρών για τις οποίες αναλύονται οι περιπτώσεις εκτοπισμού έγινε αποκλειστικά και μόνο με κριτήριο την συλλογή και διαθεσιμότητα επαρκών πληροφοριών.

Η περίπτωση των Χωρών της Ασίας

Κίνα

Στην Κίνα, σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας, πριν το 1949 δεν υπήρχαν παρά μόνο 40 υδροηλεκτρικά φράγματα σε όλη την έκταση της χώρας. Ένα χρόνο μετά, στις αρχές του 1950, ξεκινάν γοργά τα βήματα για μία ανάπτυξη βασισμένη στην υδροηλεκτρική βιομηχανία της χώρας. Τα περισσότερα έργα που εκτόπισαν πολλούς πληθυσμούς, χρηματοδοτήθηκαν από την τράπεζα, ενώ η επανεγκατάσταση εξαιτίας των παραπάνω έργων δεν έδωσε την κατάλληλη προσοχή στα εκτοπισμένα άτομα. Στην περίπτωση της Κίνας, τα κύρια έργα που προκάλεσαν τον εκτοπισμό μεγάλου αριθμού πληθυσμών, είναι κυρίως η δημιουργία φραγμάτων.

Το 1994 ξεκίνησαν οι διαδικασίες κατασκευής του Φράγματος Xiaolangdi, στην περιοχή Jiyuan, το οποίο κατακρατεί νερά από τον Κίτρινο Ποταμό. Οι εργασίες ολοκληρώθηκαν το 2000,

και η κατασκευή του στοίχισε 3,5 εκατομμύρια, ενώ εκτόπισε 300.000 χιλιάδες κατοίκους της περιοχής. (Holly Sims, 2001)

Το φράγμα των τριών Φαραγγιών, αποτελεί το φράγμα με την μεγαλύτερη υδροηλεκτρική παραγόμενη ενέργεια, βρίσκεται στην περιοχή Yiling, στον ποταμό Yange. Προκάλεσε εκτοπισμό 1,3 εκατομμυρίου ατόμων, βύθισε αρχαιολογικούς χώρους και προκάλεσε σημαντικές οικολογικές αλλαγές όπως κατολισθήσεις. (Jing Jun, 1999)

Ένα άλλο είδος μετατοπίσεων που έχουν συμβεί στην Κίνα είναι όπως αυτή της πόλης Datong, όπου ένας φιλόδοξος δήμαρχος εκτόπισε μισό εκατομμύριο κατοίκους για να χτίσει και πάλι τα παλιά τείχη της πόλης και να δημιουργήσει υπόβαθρο για τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Γενικά στο Κράτος της Κίνας οι μετατοπίσεις γίνονται με την βία και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι όλα τα εδάφη εμπίπτουν στην δημόσια ιδιοκτησία, και θεωρητικά οι μετεγκαταστάσεις στο όνομα της ανάπτυξης είναι νόμιμες αλλά όχι και ηθικές. (*Back to the future: the fake relics of the 'old' Chinese city of Datong, 2014*) Ο ετήσιος αριθμός των εκτοπισμένων λόγω ανάπτυξης δεν φαίνεται να είναι καταγεγραμμένος όπως για τις εκτοπίσεις λόγω συγκρούσεων και καταστροφών. Αυτό οφείλεται στην πολυπλοκότητα του φαινομένου, με αποτέλεσμα αυτός ο τύπος μετατοπίσεων να μην έχει όλα τα απαραίτητα στατιστικά δεδομένα για την ανάλυση του και να συνοδεύεται από παγκόσμια αβεβαιότητα. Ωστόσο έχει γίνει μία προσπάθεια για να δημιουργηθεί μια συνολική εικόνα πιο σύγχρονη, στα πλαίσια της παγκόσμιας έκθεσης για τον εσωτερικό εκτοπισμό, μέσω της εφαρμογής ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων. Για το 2016, στο σύνολο 30 χωρών και 115 σχεδίων μετεγκατάστασης, απειλούνταν 19.000 άτομα ετησίως. Στην Κίνα φαίνεται να εκτοπίζονται 20.000 άτομα τον χρόνο, με κίνδυνο για εκτοπισμό 29%. (*Global Report on Internal Displacement, 2018*)

Εικόνα 1: εργάτης κατά τη διάρκεια της κατασκευής του Φράγματος Τριών Φαράγγιων, Πηγή: <http://panoslondon.panosnetwork.org/resources/dams-and-development/>

Εικόνα 2: Άντρας καθισμένος στα χαλάσματα του σπιτιού του, Πηγή: <https://www.mtholyoke.edu/~lpohara/Pol%20116/social.html>

Ινδία

Η πρώτη εμφάνιση των μετεγκαταστάσεων στην Ινδία έγινε από τον 19ο αιώνα, όπου σύμφωνα με τον Walter Fernandes, είχε γίνει μία αρένα αναγκαστικών μετακινήσεων λόγω ανθρακωρυχείων, καλλιέργειας τσαγιού και καφέ ενώ μετά από μία δεκαετία προστέθηκε και στην παραπάνω λίστα η δημιουργία μεγάλων φραγμάτων. Όπως σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες έτσι και στην Ινδία ο δρόμος προς την ανάπτυξη συγγεόταν με την δημιουργία μεγάλων φραγμάτων για τις μεγάλες ενεργειακές ανάγκες. Έως σήμερα υπάρχουν σχεδόν 4.000 φράγματα μόνο στην Ινδία. Το 1948 με τον τότε δήμαρχο Nehru, δημιουργήθηκε το φράγμα Hirakud το οποίο αποτελούσε το μεγαλύτερο ανθρωπογενή φράγμα στον κόσμο και προκάλεσε την βίαιη επανεγκατάσταση 22.000 οικογενειών. Η δεύτερη περίοδος των μαζικών μετεγκαταστάσεων ήρθε στις αρχές του 70' με την κατασκευή του φράγματος Ukai και Pong όπου εκτόπισαν συνολικά διακόσιες χιλιάδες κατοίκους. Το πιο αμφιλεγόμενο φράγμα είναι το φράγμα Sardar Sarovar, το πρώτο τετράπλευρο φράγμα και χιλιάδες μικρότερα κατά μήκος του ποταμού Narmada. Τα σχέδια για το έργο ξεκίνησαν το 1979 ενώ εγκαινιάστηκε το 2017. Το συνολικό έργο εκτόπισε περισσότερες από 41.000 οικογένειες δηλαδή πάνω από 200.000 άτομα. Η Ινδία εκτιμάται ότι έχει βυθιστεί περίπου στα 37.500 τετραγωνικά χιλιόμετρα, Περιοχή σχεδόν όσο το μέγεθος της Ελβετίας και έχει εκτοπίσει δεκάδες εκατομμύρια άτομα.

Ενώ οι περισσότεροι εκτοπισμοί έχουν συμβεί εξαιτίας φραγμάτων υπάρχουν και άλλα δύο project που επέβαλαν την μετακίνηση πληθυσμών όπως είναι το μεγάλο χαλυβουργείο της Durgapur στη Δυτική Βεγγάλη, το οποίο χτίστηκε από την κυβέρνηση της Ινδίας τη δεκαετία του 1950 και τη δεκαετία του 1960, οι οποίοι εκτοπίστηκαν μαζί με περισσότερους από 125.000 κατοίκους. Η δεύτερη περίπτωση είναι ένα έργο για την κατασκευή και τη διεύρυνση του λιμανιού, το λιμάνι Jawaharlal Nehru κοντά στο Βομβάη, το οποίο εκτόπισε 12.000 ανθρώπους. (*The Concept of Displacement*)

Τα πενήντα χρόνια προγραμματισμένης ανάπτυξης στην Ινδία συνεπάγονται με μεγάλες εξαναγκαστικές εκτοπίσεις ευάλωτων πληθυσμών, χωρίς την κατάλληλη παρουσία πολιτικών που θα τους βοηθήσουν να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους. Σύμφωνα με την παγκόσμια έκθεση για τον εσωτερικό εκτοπισμό, κάθε χρόνο απειλούνται περίπου 70.000 άτομα με εκτοπισμό λόγω έργων ανάπτυξης. (*GRID 2018*)

Εικόνα 3: Διαμαρτυρία για την κατασκευή του φράγματος Sardar Sarovar,
Πηγή: <https://www.theguardian.com>

Η περίπτωση των χωρών της Αφρικής

Η περίοδος κατά την οποία πρωτοεμφανίστηκε το φαινόμενο των μετεγκαταστάσεων στις χώρες της Αφρικής είναι όπως και στις δύο προηγούμενες χώρες, γύρω στο 1950. Η Αφρική κατέχει μία από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες Ορυκτών στον κόσμο και όλη η οικονομία της εξαρτάται από αυτή. Η εξάρτηση της από τους ορυκτούς πόρους οφείλεται στις μεγάλες ποσότητες αυτών, αφού η Αφρική κατέχει την θέση της δεύτερης μεγαλύτερης Ηπείρου στον κόσμο. Στην Αφρική επίσης, υπάρχουν μεγάλες ανάγκες για ύδρευση, γεγονός που εξηγεί τον μεγάλο αριθμό φραγμάτων που έχουν δημιουργηθεί συνολικά σε όλη την ήπειρο, περίπου στις 2.000 . (Dennis Ayemba, 2018) Παρακάτω, θα δούμε πιο συγκεκριμένα περιπτώσεις εκτοπισμών σε κάποιες χώρες της Αφρικής, που οφείλονται είτε λόγω της εξόρυξης είτε λόγω της δημιουργίας φραγμάτων.

Αίγυπτος

Το πιο γνωστό παράδειγμα έργου που προκάλεσε εκτοπισμό είναι το φράγμα Aswan High Dam το οποίο τέθηκε σε λειτουργία το 1970. (B. Terminski, 2013) Είναι φράγμα που δημιουργήθηκε για αντιπλημμυρική προστασία. Για πρώτη φορά στην ιστορία, η ετήσια πλημμύρα του Νείλου μπορεί να ελεγχθεί από τον άνθρωπο. Ωστόσο, η κατασκευή του φράγματος αυτού είχε αποτύπωμα πάνω σε ενενήντα χιλιάδες Αιγύπτιους χωρικούς και Νουβιανούς Νομάδες από το

Σουδάν οι οποίοι έπρεπε να μετεγκατασταθούν. (*Aswan Higt dam, Britanica*) Πολλοί εκτοπισμοί έχουν συμβεί επίσης σε Νουβιανούς Νομάδες εξαιτίας της εξόρυξης χρυσού, ωστόσο ο αριθμός τους είναι άγνωστος.

Αιθιοπία

Μεταξύ των μεγαλύτερων έργων που πραγματοποιήθηκαν στην Αφρική τα τελευταία χρόνια, μπορούμε να αναφέρουμε το φράγμα Gibe III του οποίου η κατασκευή ξεκίνησε το 2006, στην Αιθιοπία. Το συγκεκριμένο φράγμα έχει δεχθεί πολλές κριτικές όσον αφορά την κατασκευή του αφού υπήρχαν από πάντα οι αναφορές ότι θα καταστρέψει οικοσυστήματα που υποστηρίζουν 500.000 αυτόχθονες στην κοιλάδα του Lower Omo και στη λίμνη Turkana της Κένυας. (*Gibe III Dam, Ethiopia, International Rivers*)

Ένα ακόμη αμφιλεγόμενο φράγμα αποτελεί και το Μεγάλο Αναγεννησιακό Φράγμα της Αιθιοπίας, του οποίου η δεξαμενή άρχισε να γεμίζει τον Ιούνιο του 2017. Περίπου 20.000 άτομα έχουν εκτοπιστεί χάνοντας εκτός από γη, τα δικαιώματά τους και την πρόσβαση στο νερό λόγω της εκτόπισης από την περιοχή που έγινε η δεξαμενή του φράγματος. (*Jennifer Veilleux, Shlomi Dinar 2017*) Σύμφωνα με την έκθεση για τα Παγκόσμια Ποτάμια του 2013 ,οι ντόπιοι δεν ήξερα πριν καν τι σημαίνει ένα φράγμα ενώ περισσότεροι πιστεύουν επίσης ότι θα επωφεληθούν στην διαβίωση τους από την δημιουργία του φράγματος. Ωστόσο, το θετικό είναι ότι υπάρχει σταθερό πρόγραμμα για τους μετακινούμενους. (*Field Visit Report on the Grand Ethiopian Renaissance Dam, International Rivers*)

Γκάνα

Το 1952, προκλήθηκε εκτοπισμός και επανεγκατάσταση ενός χωριού της Γκάνας με σκοπό την δημιουργία ενός νέου λιμανιού. (*J.Stanley, 2004*). Δέκα περίπου χρόνια μετά, το 1961, ξεκινά η κατασκευή του φράγματος Akosomb, επίσης στην Γκάνα, δημιουργώντας την μεγαλύτερη τεχνητή λίμνη Volta, η οποία καλύπτει το 3,6% της γης της Γκάνας και εκτοπίζοντας έτσι 80.000 ανθρώπους. Ο εκτοπισμός των πληθυσμών έγινε από 700 χωριά σε 52 μετά την μετεγκατάσταση. (*Britannica*) Οι εκτοπισθέντες έχασαν, όπως σε πολλές περιπτώσεις έτσι και εδώ, εκτός από τα σπίτια τους, τις κύριες ασχολίες τους από τις οποίες ζούσαν,(γεωργία και αλιεία) καθώς επίσης και τους δεσμούς με το σύνολο της κοινότητας. Εξαιτίας όλων των παραπάνω, η επανεγκατάσταση θεωρήθηκε αποτυχημένη αφού οι πληθυσμοί δεν κατάφεραν ποτέ να εξασφαλίσουν τα προηγούμενα μέσα διαβίωσης. (*P. Gyau-Boakye, 2001*)

Επίσης, συμπληρωματικά με το φράγμα Akosombo δημιουργήθηκε για την παραγωγή ενέργειας το φράγμα Krong. Η κατασκευή του έγινε την περίοδο 1977-1982 κατά την οποία 8000 άνθρωποι από 55 χωριά και μία προαστιακή πόλη, μετεγκαταστάθηκαν σε 6 νέες κοινότητες. Τέλος, ένα από τα πιο σύγχρονα έργα φραγμάτων στην Γκάνα αποτελεί το φράγμα Bui και αυτό στον ποταμό βόλτα. Η κατασκευή του ολοκληρώθηκε το 2013 και οι κοινωνικές του επιπτώσεις έχουν να κάνουν με τον εκτοπισμό 1.216 ατόμων. (*Kwadwo Owusu, Peter Bilson Obour & Maame Asiwah Nkansah, 2016*)

Αργότερα, κατά την δεκαετία του 1990, πληθυσμός από 14 κοινότητες, εκτοπίστηκε εξαιτίας της εξόρυξης χρυσού στην περιοχή Tarwa. Ο συνολικός αριθμός εκτοπισθέντων ανέρχεται στις 30.000 μικρών γεωργών. (*Albert Armstrong, 2008*)

Ζιμπάμπουε

Στην λίστα με τα φράγματα μπορούν να προστεθούν και το φράγμα Kariba στα σύνορα της Ζιμπάμπουε και της Ζάμπια το οποίο δημιουργήθηκε κατά την περίοδο 1955-1959. Το φράγμα αποδείχτηκε μεγάλο πλήγμα για τους λαούς Tonga και Kore Kore και συγκαταλέγεται στα φράγματα που έχουν χρηματοδοτηθεί από την Παγκόσμια τράπεζα στην Αφρική. Με την κατασκευή του το φράγμα εκτόπισε 57.000 άτομα, παρά την εκτεταμένη αντίσταση τους και μία σύντομη μάχη ανάμεσα σε αυτούς και τις αρχές, η οποία έμεινε γνωστή ως πόλεμος Chisamu. (*Kariba Dam, Zambia / Zimbabwe, International Rivers*)

Το Kariba έχει τον τίτλο της χειρότερης καταστροφής επανεγκατάστασης φράγματος στην αφρικανική ιστορία. Το φράγμα αυτό συνέχισε ωστόσο να απειλεί οικισμούς και τα τελευταία χρόνια αφού η κατάσταση του φαίνεται να είναι κακή και επικίνδυνη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η κατασκευή του έγινε 60 χρόνια πριν και χωρίς τις κατάλληλες επισκευές το φράγμα θα καταρρεύσει και θα αποτελέσει απειλή για τις ζωές 3,5 εκατομμυρίων ατόμων. (*Chris Haslam, 2014*)

Το φράγμα Tokwe, στην Ζιμπάμπουε έχει προκαλέσει επίσης πολλούς εκτοπισμούς. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 1998 και σταμάτησε το 2008. Ωστόσο με την κατασκευή του, η οποία συνεχίστηκε το 2011, εκτόπισε 4.000 οικογένειες. Περίπου δηλαδή 20.000 άτομα βρέθηκαν χωρίς στέγη, ανεπαρκή διατροφή ακόμα και σε καταναγκαστική εργασία και γενικά σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Το 2014, ενώ δεν έχει ολοκληρωθεί το φράγμα, συμβαίνουν δύο πλημμύρες στην περιοχή οι οποίες αφήνουν στο πέρασμα τους δεκάδες θύματα. Με την ολοκλήρωση του φράγματος, ένοπλοι στρατιώτες ανάγκασαν τελικά τους ανθρώπους να εκδιωχθούν χωρίς τη συγκατάθεσή τους. (*Towke-Mukosi dam, 2017*)

Το φράγμα Manyuchi. όταν κατασκευάστηκε, πολλά χωριά όπου εκτοπίστηκαν και αναγκάστηκαν να μεταφερθούν από την κυβέρνηση σε απομακρυσμένα μέρη, όπως η επαρχιακή περιοχή μεταξύ Ngundu και Chiredzi. (Kwale-Okpai CDM Project, 2014)

Εικόνα 4: Αυτόχθονες πληθυσμοί που αρνούνται να εγκαταλείψουν την περιοχή Tokwe Mukosi παρά της πλημμύρες λόγω της κατασκευής του Φράγματος, Πηγή: <https://www.voazimbabwe.com>

Κένυα

Στην Κένυα, το σημαντικότερο έργο που προκάλεσε εκτοπισμό ήταν το φράγμα Ναιρόμπι. Κατασκευάστηκε το 1953 και ο πληθυσμός της μεγαλύτερης παραγκούπολης στην Αφρική αναγκάστηκε να μετεγκατασταθεί, περίπου δηλαδή 700.000 άτομα βρέθηκαν εκτεθειμένοι χωρίς σπίτι. (BBC: *bringing water to Nairobi's Kibera slum*, 2003.) Επίσης τα τελευταία χρόνια προτάθηκε το υδροηλεκτρικό φράγμα High Grand Falls στους καταρράκτες Kibuka το οποίο αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2025 και ο αριθμός των ατόμων που θα εκτοπιστούν από την κατασκευή του είναι 4.500 οικογένειες. (Daily Nation: *Ruling paves way for building of Kenya's largest dam*, 2018)

Επίσης, εκτοπισμοί έχουν συμβεί και εξαιτίας της εξόρυξης τιτανίου στην περιοχή Kwale. Περίπου 5.000 άτομα των οικισμών Digo και Kamba αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν εξαιτίας της μόλυνσης του υδροφόρου ορίζοντα και των εδαφών από βαρέα μέταλλα. Με την επέκταση του ορυχείου ωστόσο, αναγκάστηκαν το 2013 να εκτοπιστούν επιπλέον άγνωστος αριθμός ατόμων. (Kwale-Okpai CDM Project, Nigeria)

Μοζαμβίκη

Στην Μοζαμβίκη, ο κύριος αναπτυξιακός παράγοντας εξαιτίας του έχουν μετακινηθεί πολλοί άνθρωποι είναι η εξόρυξη άνθρακα. Σύμφωνα με την έκθεση του Ej Atlas, η Μοζαμβίκη έχει αναδειχθεί μετά την Νότια Αφρική στην μεγαλύτερη εταιρία εξόρυξης άνθρακα στην Αφρική από το 2012. Ωστόσο οι αρνητικές επιπτώσεις που έχει προκαλέσει η άνοδος αυτή είναι ορατές στους πληθυσμούς της. Η επαρχία Tete είναι αυτή που έχει επηρεαστεί περισσότερο αφού “αναμένεται να γίνει ένα πολύ μεγάλο σπίτι από άνθρακα και υδροηλεκτρική”. Το 2009 κάτοικοι από 10 χωριά αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν, δηλαδή περίπου 10.000 άνθρωποι. Ωστόσο παρά τις προσπάθειες τους να ανακτήσουν την προηγούμενη ευημερία τους, δεν τα κατάφεραν ούτε αυτή την φορά να κερδίσουν στην μάχη του εκτοπισμού χωρίς την κατάλληλη αποκατάσταση. (*Coal mining in Tete Province by Vale and other companies, Mozambique, 2014*)

Νιγηρία

Ο οικισμός Maroko στην Unwie της Νιγηρίας έχει επίσης επηρεαστεί από την βιομηχανία εξόρυξης πετρελαίου Shell. Περίπου 20.000 άτομα αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν βίαια και χωρίς καμία αποζημίωση. Επίσης, εκτός από τις εκτοπίσεις που συμβαίνουν λόγω εξόρυξης πετρελαίου, πολλές είναι εκείνες που συνέβησαν λόγω διαρροής από τους αγωγούς πετρελαίου, όπως από το 1970 έως το 2000 κυρίως στο δέλτα του Νίγηρα. (*Romola Adeola, 2017*)

Σουδάν

Στο Σουδάν όπως είναι γνωστό, οι περισσότεροι εκτοπισμοί μεγάλης κλίμακας έχουν συμβεί εξαιτίας ένοπλων συγκρούσεων. (*GRID 2017*) Ωστόσο, υπάρχουν και αναπτυξιακά έργα που έχουν αναγκάσει έναν αριθμό ατόμων να μετακινηθούν. Το φράγμα Merowe στο Σουδάν, δημιουργήθηκε για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, και σύμφωνα με την διεθνή έκθεση για τα ποτάμια, κατέχει τον τίτλο ενός από τα πιο καταστροφικά υδροηλεκτρικά έργα στον κόσμο. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 2003 ωστόσο, σταμάτησε το 2008 εξαιτίας της έντονης ανησυχίας και διαμαρτυριών που δημιουργήθηκαν για την αποζημίωση των εκτοπισθέντων. Περισσότεροι από 50.000 άνθρωποι μετακινήθηκαν χωρίς την θέληση τους σε άγονα εδάφη, ενώ κάποιοι άλλοι διάλεξαν μόνοι τους την περιοχή μετεγκατάστασης, δίπλα στις όχθες της λίμνης. Επίσης, υπήρχαν και περιπτώσεις όπου οι άνθρωποι αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και την γη τους με αποτέλεσμα πολλοί να σκοτωθούν και να τραυματιστούν λόγω διαμάχης με τις δυνάμεις ασφαλείας.

Επίσης, εκτοπισμοί έχουν συμβεί και λόγω εξόρυξης πετρελαίου στο Σουδάν μεταξύ 1999 και 2000. Πολλοί από τους ντόπιους εναντιώθηκαν στον εκτοπισμό εξαιτίας της επέκτασης των πετρελαϊκών εταιριών. Ωστόσο, εκτός από την επέκταση της δραστηριότητας εξόρυξης, προκλήθηκαν εκτοπισμοί μεγάλης κλίμακας και εξαιτίας της μόλυνσης των βιότοπων από το πετρέλαιο.

Το κυριότερο ζήτημα, όσον αφορά τις μετεγκαταστάσεις στις χώρες της Αφρικής, είναι ότι δεν υπάρχει επαρκής διαβούλευση και αποζημίωση μετατρέποντας μία μετακίνηση σε ακούσια και βίαιη, ενώ συμπερασματικά και σύμφωνα με την Cernea, αν και η Κίνα και η Ινδία κατέχουν τα ινία για τον μεγαλύτερο αριθμό εκτοπισμένων πληθυσμών, οποιαδήποτε εξαναγκαστική εκτόπιση στις χώρες της Αφρικής έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στους πληθυσμούς αλλά και στις εκτάσεις τους από ότι στις δύο παραπάνω. (*M. Cernea, McDowell, 2000*)

Η περίπτωση των χωρών της Αμερικής

Όπως και στις παραπάνω περιπτώσεις, έτσι και εδώ, κατατάσσουμε τα παραδείγματα με χρονολογική σειρά. Με μία πρώτη ματιά για την Αμερική και την σχέση της με το φαινόμενο αυτό, βλέπουμε ότι οι εκτοπισμοί λόγω ανάπτυξης κάνουν την εμφάνιση τους αρκετά πριν από ότι στις άλλες περιοχές του κόσμου. Σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2018, οι πρώτες ενέργειες που οδήγησαν σε μετατοπίσεις είναι η κατασκευή του φράγματος Hoover (1930) και την ίδρυση του TVA (1933) ενός αναπτυξιακού οργανισμού με βάση την ενέργεια στην Λίμνη Tennessee . (*Holly Sims, 2001*) Όπως και στην περίπτωση της Ινδίας έτσι και εδώ, τα φράγματα ήταν αξιοθαύμαστα έργα του ανθρώπου, τα οποία πέραν του αναπτυξιακού αέρα που εν έπνεαν, έδιναν και στον άνθρωπο τον χαρακτήρα του Κυρίαρχου όντος στην γη και την φύση.

Εικόνα 5: Κατασκευή του φράγματος Hoover το 1930,

Πηγή:

<https://thefisheriesblog.com/2012/03/19/millions-displaced-by-dams/>

Ηνωμένες Πολιτείες

Ωστόσο, σύμφωνα με τον B. Terminsky, το γεγονός της χαμηλής πυκνότητας του πληθυσμού ήταν αυτό που έκανε το φαινόμενο στην Βόρεια Αμερική να μην αποτελεί σημαντικό κοινωνικό ζήτημα. Ξεκίνησε όπως είπαμε και παραπάνω με την κατασκευή του φράγματος Hoover, το έτος 1930, και την δημιουργία του TVA, οργανισμού για την διαχείριση των φυσικών πόρων της κοιλάδας του Tennessee . Ειδικότερα, η κατασκευή του φράγματος Norris στο Τενεσί (που εκτελέστηκε μεταξύ 1933 και 1936) οδήγησε στη μετεγκατάσταση 14.250 ατόμων ενώ την ίδια εποχή ξεκινάνε οι εργασίες για την κατασκευή και ενός ακόμη φράγματος , του Grand Coulee, στην πολιτεία της Ουάσιγκτον εκτοπίζοντας σύμφωνα με την MM Cernea 10.000 ανθρώπους στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και Ινδιάνικες φυλές. Δύο ακόμη παραδείγματα έργων που ανάγκασαν σε εκτοπισμό χιλιάδων ανθρώπων είναι εκείνα του φράγματος Oahe (1948-1962) και του Garrison Dam (1953) στον ποταμό Μισούρι, τα οποία εκτόπισαν στο σύνολο 3.725 άτομα. (B. Terminski, 2013)

Εικόνα 6: Οικισμός Elbowoods πριν την πλημμύρα λόγω του φράγματος Garrison, Πηγή: <http://clui.org/newsletter/spring-2005/immersed-remains-towns-submerged-america>

Εικόνα 7: Λίμνη Norris το 1933, Πηγή: <http://tngenweb.org/tva/NorrisDam/norris.php>

Καναδάς

Στον Καναδά υπάρχουν περισσότερα από 450 υδροηλεκτρικά φράγματα, 200 μικροί υδροηλεκτρικοί σταθμοί, ενώ τα φράγματα εκτός από την παραγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο των πλημμυρών. (*Qian Liao, 2012*) Δύο από τα πιο σημαντικά έργα ανάπτυξης που προκάλεσαν εκτοπισμό στον Καναδά είναι η δημιουργία του υδροηλεκτρικού σταθμού Moses-Staunders στον ποταμό Saint Lawrence και του James Bay.

Το φράγμα Moses-Staunders στον ποταμό Saint Lawrence κατασκευάστηκε μεταξύ του 1954 και 1958. Για την κατασκευή του φράγματος εκτοπίστηκαν 6.500 κάτοικοι έξι χωριών, ενώ καλύφθηκαν 15.000 στρέμματα έκτασης λόγω της πλημμύρας της λίμνης. Το δεύτερο παράδειγμα, του φράγματος James Bay, στο νότιο άκρο του κόλπου Hudson στον Καναδά, στην επαρχία Κέμπεκ, δημιουργήθηκε την περίοδο 1972-1985, καλύπτοντας περίπου 8800 τετραγωνικά χιλιόμετρα, εκτοπίζοντας άγνωστο αριθμό Αβοριγίνων, που ζούσαν και εργαζόταν στην περιοχή. (*Qian Liao, 2012*) Ωστόσο, ο Καναδάς ως μια χώρα αραιοκατοικημένη, έχει κυρίως έργα που δεν έχουν εκτοπίσει μεγάλο αριθμό ατόμων όπως και στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Μεξικό

Σύμφωνα με την έκθεση για τους Διεθνείς Ποταμούς και πιο συγκεκριμένα για την περίπτωση του Μεξικό, φαίνεται να έχουν δημιουργηθεί περίπου 20 μεγάλα φράγματα ενώ η επιπτώσεις αυτών είναι ο βίαιος εκτοπισμός 167.000 και περισσότερων ανθρώπων. Η ιστορία των φραγμάτων για το Μεξικό ξεκινάει από το 1937, την χρονιά που δημιουργήθηκε το πρώτο φράγμα ελέγχου ύδρευσης ,στην βόρεια πολιτεία Durango. Το 1940 λοιπόν, με την ροή κεφαλαίου και κάποιων γνώσεων πάνω στην μηχανική, ξεκινά η επένδυση σε συστήματα αρδευτικών και υδροηλεκτρικών φραγμάτων στο Μεξικό, που από το 1906 κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος της ηλεκτρικής του ενέργειας από ένα εξωτερικό σύστημα. Αυτή η πρώτη φάση περιελάμβανε ένα συνδεδεμένο σύνολο μικρών υδροηλεκτρικών φραγμάτων στο νότιο τμήμα του Μεξικού και στην επόμενη δεκαετία η δημιουργία φραγμάτων προχωρούσε με ρυθμούς 2-3 φράγματα ανά 6 χρόνια. Έτσι, μέχρι το 1970 είχε δημιουργηθεί ένα ισχυρό εθνικό δίκτυο αρδευτικών περιοχών, καθώς και ενός διασυνδεδεμένου δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας πάνω από το τεράστιο έδαφος. (*Scott Robinson*) Μέχρι την δεκαετία του 1980, το Μεξικό ήταν μια χώρα τις περισσότερες βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών λόγω αρδευτικών και υδροηλεκτρικών έργων αφού το 1982 διακόπηκε η κατασκευή φραγμάτων. Το Μεξικό ωστόσο, μπορεί να υπερηφανεύεται για το υψηλότερο φράγμα στην Αμερική και το έκτο μεγαλύτερο φράγμα στον κόσμο: το φράγμα Chicoasén στην πολιτεία Chiapas.

Τέλος, στο Μεξικό, οι εκτοπισμοί λόγω ανάπτυξης δεν προκαλούνται μόνο λόγω φραγμάτων. Μεγάλη είναι και η επιρροή της Καναδικής βιομηχανίας εξόρυξης αφού κάθε χρόνο απειλείται ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων με εκτοπισμό. (*The impact of Canadian Mining in Latin America and Canada's Responsibility, Working Group on Mining and Human Rights in Latin America*)

Βραζιλία

Ενώ και η Βραζιλία θεωρείται συγκριτικά μία από τις χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά βίαιων ακούσιων μετεγκαταστάσεων, λίγα είναι γνωστά για την κλίμακα των εσωτερικών εκτοπισμών. Στην Βραζιλία, δεν υπάρχει κάποια ταξινόμηση για τον εσωτερικό εκτοπισμό, παρόλα αυτά ο όρος “deslocados” δείχνει να ταυτίζεται μερικώς με τον παραπάνω όρο, αφού αναφέρεται σε άτομα που να αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους λόγω ακραίων περιβαλλοντικών γεγονότων αλλά και εξαιτίας έργων ανάπτυξης. (*R. Muggah, 2014*) Τα έργα που προκαλούν εκτοπισμό και στις χώρες της Βραζιλίας, είναι συνήθως η κατασκευή φραγμάτων και υδροηλεκτρικών σταθμών, η εξόρυξη φυσικών πόρων και η κατασκευή μεγάλων αυτοκινητόδρομων.

Το πρώτο φράγμα μεγάλης κλίμακας στην περιοχή του Αμαζονίου αποτέλεσε το φράγμα Dam Tucuri, στον ποταμό Tocantins, η κατασκευή της πρώτης φάσης ξεκίνησε το 1975 και ολοκληρώθηκε το 1984, ενώ η δεύτερη φάση ξεκίνησε το 1998 και ολοκληρώθηκε το 2012. Το φράγμα Dam Tucuri εκτόπισε περίπου 35.000 άτομα. Λίγα χρόνια μετά άλλο ένα φράγμα που προκάλεσε εκτοπισμό μεγάλης κλίμακας θεωρείται το φράγμα Sobradinho, στον ποταμό Sao Francisco. Τέθηκε σε λειτουργία το 1979 και προκάλεσε τον εκτοπισμό 60.000 ατόμων. (*B. Terminski, 2013*) Συμπληρωματικά με το παραπάνω φράγμα δημιουργήθηκε ακόμη μία δεξαμενή με το όνομα Itaparica (1979-1988) γνωστό σήμερα και ως Luiz Gonzaga Dam, με την κατασκευή του οποίου, εκτοπίστηκαν πάνω από 10.000 οικογένειες ενώ σε πραγματικό αριθμό και τα δύο φράγματα μαζί μπορεί να ξεπερνάν και τους 80.000 ανθρώπους. Επίσης, ένα φράγμα μεγάλης παραγωγής ενέργειας στην Βραζιλία είναι το Itaipu στα σύνορα της Βραζιλίας και της Παραγουάη, το οποίο εκτόπισε 59.000 άτομα. (*B. Terminski, 2013*)

Ωστόσο, η αύξηση του πληθυσμού και στην συνέχεια η αύξηση των αναγκών αυτών των ανθρώπων, δημιούργησαν συνθήκες για τον προγραμματισμό και την κατασκευή πιο σύγχρονων φραγμάτων όπως το Belo Monte. Ο σχεδιασμός του Belo Monte ενώ ξεκίνησε, το 1975, υπήρχαν για χρόνια διαμάχες όσον αφορά την κατασκευή του και έτσι επανασχεδιάστηκε το 2000. Οι πρώτοι στρόβιλοι τέθηκαν σε λειτουργία στις 5 Μαΐου 2016, ενώ ο σταθμός ηλεκτροπαραγωγής

προβλέπεται να ολοκληρωθεί μέχρι το 2019 και προβλέπεται να εκτοπίσει πάνω από 20.000 άτομα. (*International Rivers, Belo Monte*)

Τέλος, σύμφωνα με τον Rubert Muggah, τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται εκτοπισμοί πληθυσμού που περιγράφονται ως εξαναγκαστικές εξώσεις, λόγω μεγάλων διοργανώσεων όπως δηλαδή το παγκόσμιο κύπελλο και τους Ολυμπιακούς αγώνες. Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, αναμένεται να αυξηθούν στις 170.000 άτομα που έχουν πληγεί λόγω μετακινήσεων λόγω προετοιμασίας για αυτά τα γεγονότα μεταξύ του 2014 και του 2016. (*R.Muggah, 2014*)

Εικόνα 8: Εκτοπισμένοι εξαιτίας του φράγματος Belo Monte αφαιρούν σε ένδειξη διαμαρτυρίας λωρίδα προσωρινού φράγματος για να επαναφέρουν την ροή του ποταμού Xingu, Πηγή: <https://www.pri.org/stories/>

Η περίπτωση των χωρών της Ευρώπης

Στην Ευρώπη το φαινόμενο των αναγκαστικών μετακινήσεων δεν φαίνεται να είχε πάρει ποτέ μεγάλες κοινωνικές διαστάσεις. Αυτό σύμφωνα με διεθνείς εκθέσεις οφείλεται στο γεγονός της ύπαρξης ευελιξίας όσον αφορά τους τομείς της απασχόλησης, καθώς και της ήπιας κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Οι εκτοπισμοί που προκλήθηκαν στις χώρες της Ευρώπης, προκλήθηκαν κυρίως λόγω έργων ανάπτυξης, κυρίως δημιουργία φραγμάτων και εξόρυξης, σε μεταπολεμικές περιόδους, σε χώρες όπως την πρώην Τσεχοσλοβακία και την πρώην Σοβιετική Ένωση. Παρακάτω, θα δούμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια ποιες από τις χώρες της σημερινής Ευρώπης, επηρεάστηκαν περισσότερο από έργα που προκάλεσαν βίαιους εκτοπισμούς.

Γερμανία

Στην Γερμανία, ο εκτοπισμός λόγω ανάπτυξης προκλήθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό εξαιτίας της εξορυκτικής δραστηριότητας με την χώρα να κατέχει τον τίτλο του παγκόσμιου ηγέτη στην παραγωγή λιγνίτη. Σύμφωνα με την έκθεση του B.Terminski , στην Γερμανία οι επιπτώσεις από την εκμετάλλευση των ορυχείων λιγνίτη δεν περιορίζονται μόνο στις περιβαλλοντικές αλλά εκτείνονται και με την ίδια σημαντικότητα και στις κοινωνικές. Έχουν εκτοπίσει περίπου 125.000 άτομα ενώ έχουν αποδυναμωθεί ή ακόμα και χαθεί από τον χάρτη περίπου 81 τοπικές κοινότητες. Κάποια από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του είδους μετατόπισης θα παρουσιαστούν παρακάτω. (B.Terminski, 2013)

Οι πιο πολλές επιπτώσεις έχουν δημιουργηθεί λόγω του ορυχείου Garzweiler I. Βρίσκεται στην Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, χρησιμοποιείται από την μεγάλη εταιρία RWE για την εξόρυξη λιγνίτη για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ λειτουργεί από το 1983. Το 2006 άρχισε να λειτουργεί και το ορυχείο Garzweiler II, (επέκταση του Garzweiler I), για το οποίο εκτιμάται η εκμετάλλευση του έως και το 2045. Και για τα δύο ορυχεία έχουν υπάρξει πολλές εκδηλώσεις για την δημιουργία και λειτουργία τους χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα, προκαλώντας βίαιο εκτοπισμό τους οικισμούς Reisdorf, Garzweiler, Priesterath, Stolzenberg, Elfgem, Belmen, Morken-Harff, Epprath, Omagen, Königshoven, Otzenrath, Spenrath, Holz. (Lignite mining Garzweiler I, Germany, EJ Atlas)

Ένα ακόμη ορυχείο λιγνίτη ήταν στην περιοχή του Cottbus, δημιουργήθηκε το 1978 και λόγω της εκμετάλλευσης του εκτοπίστηκαν 906 κάτοικοι από επτά Δήμους. Επίσης η Vattenfall , Σουηδική κρατική επιχείρηση, εξέφρασε την ανάγκη της για επιπλέον έκταση για εξόρυξη με αποτέλεσμα 810 άνθρωποι να εκτοπιστούν από τρεις ακόμα πόλεις, την Proschim, Lindenfeld και Welzow. Ωστόσο δεν είναι το μοναδικό παράδειγμα μετεγκαταστάσεων που σχετίζονται με την Vattenfall.

Σύμφωνα με δηλώσεις στις αρχές του 2019, η Γερμανία υποστηρίζει ότι θα προσπαθήσει να απεξαρτηθεί από την καύση του άνθρακα και θα στραφεί στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για την παραγωγή ηλεκτρισμού. Μέχρι το έτος 2038, σκοπεύει να κλείσει και τα 84 εργοστάσια παραγωγής ενέργειας με βάση τον λιγνίτη. (Unboxholics: Η Γερμανία λέει “όχι άλλο κάρβουνο”, 2019)

Επίσης, εκτός από την μετεγκατάσταση εξαιτίας των ορυχείων, υπήρξαν και εκτοπισμοί που οφείλονται στα φράγματα και στην δημιουργία τεχνητών λιμνών. Η δεξαμενή Moehne, η οποία κατασκευάστηκε κατά το διάστημα 1908-1913 για την κάλυψη των αναγκών των γύρω περιοχών σε πόσιμο νερό, εκτόπισε 700 άτομα. Το φράγμα Sylvenstein κατασκευάστηκε από το 1954 έως το 1959 και ένα μικρό χωριό με το όνομα Fall κατακλύστηκε το 1959. Ένα ακόμη χωριό χάθηκε λόγω της δημιουργίας δεξαμενής, με το φράγμα Eibenstock κατά την δημιουργία του 1974-1987.

Εικόνα 9: Ατμοηλεκτρικό Εργαστάσιο στην Γερμανία, Πηγή:
<https://www.sunburynews.com/opinion/25027/germany-may-end-coal-use>

Κοσσυφοπέδιο

Το Κοσσυφοπέδιο εντάσσεται στην λίστα με τις χώρες οι οποίες έχουν την μεγαλύτερη παραγωγή στην εξόρυξη λιγνίτη κάτι που καθιστά την χώρα ανεξάρτητη ενεργειακά. (B. Terminski, 2015) Ένα από τα κυριότερα ορυχεία που βρίσκονται στην περιοχή είναι το ορυχείο Sibonc το οποίο διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα αποθέματα λιγνίτη στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τον Terminski συνολικά έχουν εκτοπιστεί 5.700 άτομα από την περιοχή ενώ τα χωριά που επηρεάζονται τα Hade, Lajthishte, Palaj και Sibonc.

Όσον αφορά τα φράγματα, στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου εντάσσεται και μέρος της λίμνης Fierza της οποίας το φράγμα βρίσκεται στην Αλβανία. Το φράγμα κατασκευάστηκε στην περίοδο 1971-1978 και εκτόπισε 20.000 άτομα. Επίσης η λίμνη Gazivoda ανήκει στην ευρύτερη περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, κατασκευάστηκε το 1973-1977 και προκάλεσε εκτοπισμό σε 200 άτομα.

Ρουμανία

Το 1972, και υπό το καθεστώς του Τσαουσέσκου, δημιουργήθηκε το φράγμα Iron Gate I ενώ μετά από κάποια χρόνια, το 1984 κατασκευάστηκε το Iron Gate II . Η δημιουργία των φραγμάτων αυτών προκάλεσε βίαιο εκτοπισμό σε 23.000 ανθρώπους. Για την περίπτωση της Ρουμανίας αλλά και της Αλβανίας ο Terminski εστιάζοντας στο καθεστώς της εξουσίας που επικρατούσε τις συγκεκριμένες περιόδους στις συγκεκριμένες χώρες, συμπεραίνει το γεγονός ότι λόγω της αυταρχικής κυβέρνησης οι εκτοπισμοί των πληθυσμών είναι συχνότεροι και με μεγαλύτερη ένταση. (B. Terminski, 2013)

Τσεχοσλοβακία

Σύμφωνα με τον B.Terminski “ Ένα παράδειγμα ποσοτικά μικρό αλλά πολύ σημαντικό από θεωρητική άποψη, είναι η επανεγκατάσταση που προκλήθηκε από την ανάπτυξη στην μεταπολεμική Τσεχοσλοβακία. ” Στην Τσεχοσλοβακία, στην μεταπολεμική περίοδο χρειάστηκε να παρθούν κάποιες αποφάσεις όσον αφορά τους πληθυσμούς που έμειναν στην χώρα μετά το πέρας του πολέμου και τις δημογραφικές αλλαγές που σημειώθηκαν. Τα έργα που κατασκευάστηκαν δεν ήταν μόνο για την ανάπτυξη της χώρας αλλά και εξαιτίας της πλήρης αποδυνάμωσης κάποιοι πόλεων/χωριών μετά τον πόλεμο. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση μιας μικρής πόλης Pousenice, η οποία μετά το πέρας του πολέμου, αποδυναμώθηκε τόσο πολύ και πληθυσμιακά και στην σημαντικότητα της με αποτέλεσμα το 1970 να αποφασιστεί η μετεγκατάσταση των λίγων αυτών κατοίκων και η δημιουργία μιας τεχνητής δεξαμενής νερού.

Ένα ακόμη παράδειγμα αποτελεί μία δεξαμενή με το όνομα Liptovská Mara στη βόρεια Σλοβακία. Το φράγμα έχει πάρει το όνομα του από ένα από τα εννιά συνολικά χωριά που χάθηκαν μετά την κατασκευή του. Κατασκευάστηκε το 1965-1975 και εκτός από την πλημμύρα στα χωριά αυτά προκάλεσε και την μεταφορά ενός σημαντικού σιδηροδρόμου. Μία ακόμη δεξαμενή ακόμη η οποία υδροδοτεί σχεδόν ολόκληρη την ανατολική Σλοβακία, είναι η δεξαμενή Starlna για την κατασκευή της οποίας εκκενώθηκαν 7 χωριά, δηλαδή πάνω από 769 κατοικίες. Όπως και στην Τσεχία, η κατασκευή του φράγματος Slezsk Harta (1987-1998), ενός από τα μεγαλύτερα φράγματα στην χώρα, εκτόπισε ανθρώπους από έξι ολόκληρα χωριά, απο τα οποία το ένα έπαψε να υπάρχει ολοκληρωτικά. (Slezská Harta Dam, Wikipedia) Οι περισσότερες δεξαμενές στις σημερινές Σλοβακία και Τσεχία φαίνεται να έχουν εκτοπίσει στην πλειοψηφία τους πάνω απο 3 οικισμούς η κάθε μία.

Ουκρανία

Όπως σε όλες τις μεταπολεμικές περιόδους σε μία χώρα έτσι και στην Ουκρανία υπήρξε μία περίοδος που χαρακτηριζόταν από μεγάλα έργα ανάπτυξης, κυρίως φράγματα. Αυτό σημαίνει ότι δημιουργήθηκαν οι ιδανικές συνθήκες για την ανάπτυξη του φαινομένου των ακούσιων μετεγκαταστάσεων. Στην διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η επίπτωση των έργων κυρίως στην λεκάνη του ποταμού Βόλγα, είναι ο εκτοπισμός εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων. Κατά την κατασκευή των μεγαλύτερων φραγμάτων, δηλαδή κατά την δεκαετία του 1930, εκτοπίστηκαν στο σύνολο περίπου 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι. Επίσης με την κατασκευή μόνο των φραγμάτων στον Βόλγα εκτοπίστηκαν μέχρι το 1980 μισό εκατομμύριο άνθρωποι. Πιο συγκεκριμένα, το 1972 με την ολοκλήρωση της κατασκευής του φράγματος Krasnoyarsk, επανεγκαταστάθηκαν περίπου 56.000 κάτοικοι ενώ σε σύνολο απωλειών λόγω φραγμάτων στην σοβιετική ένωση χάθηκαν από τον χάρτη 165 πόλεις και πάνω από 2000 χωριά. *(Paul R. Josephson, 2002)*

Πολωνία

Στην περίπτωση της Πολωνίας περιπτώσεις ακούσιων μετεγκαταστάσεων έχουν υπάρξει και εξαιτίας της εξορυκτικής δραστηριότητας αλλά και λόγω της δημιουργίας φραγμάτων. Αρχικά, πρέπει να τονίσουμε ότι η Πολωνία είναι μία χώρα με μεγάλη δύναμη στην εξόρυξη άνθρακα και κατέχει μεγάλο αριθμό ενεργών ορυχείων ενώ κατέχει τη πρώτη θέση στον κόσμο στα κοιτάσματα. Από τα παραπάνω δεν είναι δύσκολο να υποθέσουμε πως είναι επίσης μια χώρα που ήρθε αντιμέτωπη με τις ακούσιες μετεγκαταστάσεις και ως υπάρχει έλλειψη στοιχείων που να το αποδεικνύουν αυτό. Σύμφωνα με την έκθεση του Terminski, φαίνεται να έχουν προκληθεί έως και την δεκαετία του 80' περίπου 28 ολόκληρα χωριά εξαιτίας της εξόρυξης περίπου δηλαδή 30.000 άτομα. Ωστόσο υπάρχουν και προβλέψεις που θεωρούν ότι με τις μελλοντικές εκμεταλλεύσεις θα εκτοπιστούν ακόμη 20.000 άτομα. *(B.Terminski, 2013)*

Τώρα όσον αφορά τις κατασκευές φραγμάτων, πάλι φαίνεται να έχουν προκαλέσει εκτοπισμούς, ωστόσο σε μικρότερη κλίμακα από τα παραπάνω. Ένα από τα πιο γνωστά παραδείγματα φραγμάτων που προκάλεσαν εκτοπισμό είναι αυτό της δημιουργίας της λίμνης Solina. Θεωρείται το υψηλότερο φράγμα στην Πολωνία και η λίμνη η μεγαλύτερη τεχνητή, κατασκευάστηκε το 1968 και κάλυψε ένα χωριό από το οποίο και πήρε το όνομα της. Ο αριθμός ατόμων που εκτόπισε είναι άγνωστος. Το δεύτερο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της λίμνης Zywiec, η οποία δημιουργήθηκε το 1966 και κάλυψε με νερό εκτοπίζοντας περίπου 4.000 άτομα από τα χωριά Tresna, Zadiel και Old Żywiec. *(Λίμνη Żywiec , berskidy24.pl)*

Εικόνα 10: Εξορυκτική δραστηριότητα σε απόσταση αναπνοής από οικισμό στην Πολωνία, Πηγή: <https://www.clientearth.org/clientearth-lawyers-launch-court-fight-to-block-major-new-coal-mine-in-poland/>

Ρωσία

Το φαινόμενο των μετεγκαταστάσεων λόγω έργων ανάπτυξης όπως είπαμε και παραπάνω, είχε μεγαλύτερη κλίμακα στις χώρες του πρώην Σοβιετικού μπλοκ. Έτσι, στην χώρα της Ρωσίας τα πιο γνωστά παραδείγματα εκτοπισμών που συναντάμε στην διεθνή βιβλιογραφία είναι τα παρακάτω. Το πρώτο χρονολογικά φράγμα που δημιουργήθηκε ήταν το Ivanovo στην Μόσχα, του οποίου η κατασκευή ολοκληρώθηκε το 1937 εκτοπίζοντας 19.500 ανθρώπους. Τρία χρόνια αργότερα, το 1940 ξεκινά η κατασκευή του φράγματος Uglich, όπου λόγω της δημιουργίας της λίμνης εκτοπίζονται 24.600 άνθρωποι, ενώ μεγάλο αριθμό ατόμων, ο οποίος φτάνει τις 23.000, εκτόπισε και το Φράγμα Saraton (1967) στον ποταμό Βόλγα. Τέλος, το φράγμα Rybinsk, κατά την κατασκευή του αποτέλεσε την μεγαλύτερη ανθρωπογενή δεξαμενή στον κόσμο έως τότε. Από το 1935 το έτος έναρξης των εργασιών κατασκευής του, έως και το τέλος τους το 1947 έχουν εκτοπιστεί 130.000 άτομα ενώ έχουν εξαφανιστεί από τον χάρτη εξαιτίας της πλημμύρας 663 χωριά. (B. Terminski, 2015)

Σερβία

Ήπιες επιπτώσεις φαίνεται να είχε το φαινόμενο και στην περίπτωση της Σερβίας. Η κύρια πηγή που προκαλεί ακούσιες μετεγκαταστάσεις στην χώρας της Σερβίας είναι η εξόρυξη λιγνίτη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το χωριό Βρέοτσι , το οποίο βρίσκεται στην λεκάνη λιγνίτη Kolubara. (*Relocation of the Vreoci village, Kolubara coal basin Serbia, EJ Atlas*) Κατά την επέκταση του ορυχείου χρειάστηκε να μετεγκατασταθούν 850 συνολικά νοικοκυριά. Από την πρώτη ιδέα της μετεγκατάστασης το 1990 υπήρξαν πολλές συγκρούσεις ενώ η πλήρης μετεγκατάσταση θα ολοκληρωνόταν μέχρι το τέλος του 2018. Ωστόσο, σύμφωνα με έρευνες θεωρείται ότι οι εκτοπισμοί λόγω των ορυχείων Kolubara θα προκαλέσουν εκτοπισμούς και τα επόμενα χρόνια. (*Bankwatch: Kolubara lignite mine, Serbia*)

Γαλλία

Η Γαλλία αποτελεί άλλη μία απο εκείνες τις χώρες τις Ευρώπης που βρέθηκαν αντιμέτωπες με το φαινόμενο των ακούσιων μετεγκαταστάσεων. Οι μετακινήσεις συνέβησαν κυρίως λόγω της δημιουργίας τεχνητών φραγμάτων. Το πρώτο απο τα τρία πιο σημαντικά παραδείγματα που σημειώθηκαν στην έκθεση της Armelle Faure, ήταν αυτό του φράγματος Tignes. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 1948 και συνολικά εκτόπισε 384 άτομα απο τα χωριά που κατακλύστηκαν από τα νερά της λίμνης.

Δεύτερη περίπτωση αποτελεί το φράγμα του Bort-les-Orgues, για του οποίου όμως τις επιπτώσεις μετεγκατάστασης υπάρχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Για την δημιουργία του φράγματος Bort-les-Orgues οι κάτοικοι των χωριών που θα επηρεαζόντουσαν περισσότερο συμφώνησαν στο να πουλήσουν τις ιδιοκτησίες τους και να αποζημιωθούν με αποτέλεσμα η συγκεκριμένη μετεγκατάσταση να είναι οικειοθελής. Το ανατρεπτικό σε αυτή την περίπτωση είναι ότι εξαιτίας του φράγματος και εν συνεχεία της λίμνης που κατασκευάστηκε, εκτός απο τον οικισμό Bort-les-Orgues καλύφθηκαν επίσης τέσσερις σιδηροδρομικοί σταθμοί μέσω των γραμμών των οποίων ενώνονταν τα περίχωρα με το Παρίσι την Τουλούζ και άλλες σημαντικές πόλεις. Στο σύνολο τους, 94 δήμοι χάσανε την εύκολη πρόσβαση στην πρωτεύουσα ενώ περίπου 500 άτομα μετεγκαταστάθηκαν εξαιτίας αυτού.

Τέλος, υπάρχει και η περίπτωση του φράγματος Serre-Ponçon, του οποίου η κατασκευή ξεκίνησε το 1955. Για την κατασκευή του χρειάστηκε να μετεγκατασταθούν οι κάτοικοι απο το χωριό Ubaye, ο οποίος αποτελούσε έναν αγροτικό οικισμό. Οι κάτοικοι του χωριού είχαν επί χρόνια υιοθετήσει την συνήθεια να μεταναστεύουν στο Μεξικό με σκοπό να "επιβιώνουν" προτού δημιουργηθεί ο σιδηροδρομικός σταθμός στο χωριό και κερδίσουν το πλεονέκτημα της

σιδηροδρομικής σύνδεσης με την υπόλοιπη Γαλλία. Ωστόσο, με την κατασκευή του φράγματος θα χρειαζόταν να διακοπεί αυτή η σύνδεση χάνοντας έτσι και πάλι οι 154 κάτοικοι του χωριού αποκόπτοντας τους και πάλι από το σύνολο της χώρας. Οι κάτοικοι αποζημιώθηκαν για τις απαλλοτριώσεις των εκτάσεων τους ωστόσο δεν προσπάθησαν την μετεγκατάσταση και δημιουργία από την αρχή του οικισμού. Όπως και στο προηγούμενο παράδειγμα, βλέπουμε ότι ένας οικισμός σταματά να υπάρχει από τον χάρτη όχι μόνο όταν χαθεί μέσα στο νερό από την δημιουργία μιας λίμνης, αλλά και λόγω της αποδυνάμωσης του αλλά και της πιθανής αποκοπής από τις γύρω περιοχές. Σύμφωνα με την Armelle Faure *“Η απώλεια του σιδηροδρόμου ήταν πολύ μεγαλύτερη από την απώλεια μιας οικονομικής πρόσβασης στις εξωτερικές αγορές. Η διακοπή των συγκοινωνιακών συνδέσεων έσπασε τους κοινωνικούς δεσμούς.”* (Amelle Faure, 2009)

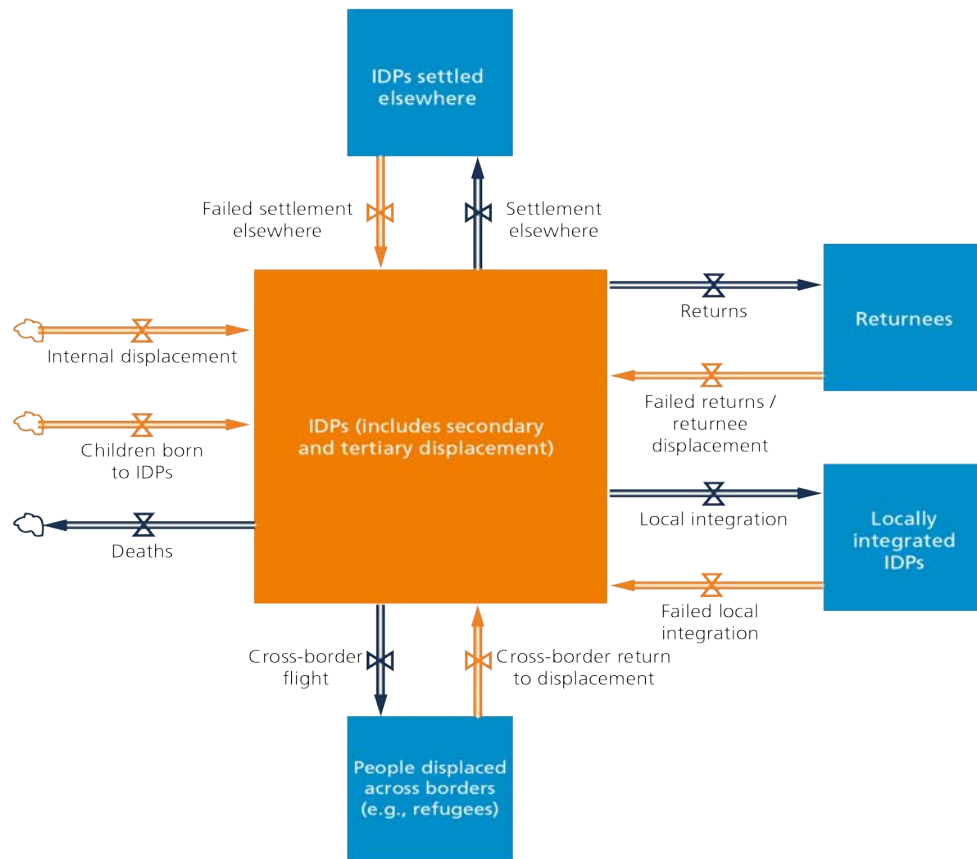
Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι σε χώρες όπως η Ολλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Ιρλανδία με πολλά και μεγάλα έργα δημιουργίας φραγμάτων, δεν εντοπίστηκε το φαινόμενο του ακούσιου εκτοπισμού ή δεν έγινε κάποιο παράδειγμα τόσο γνωστό. Όπως επίσης υπάρχουν περιπτώσεις εκτοπισμού και σε άλλες χώρες, αλλά με πολύ μικρότερη κλίμακα από όλες τις παραπάνω. Κάποια από αυτά τα παραδείγματα είναι: η περίπτωση του φράγματος Tangevaerket στην Δανία όπου πλημμύρισαν 27 κατοικίες, και το φράγμα Riano στην Ισπανία το οποίο κατέκλυσε έναν οικισμό θέτοντας τον υπό μετεγκατάσταση δημιουργώντας έτσι έναν νέο οικισμό με το όνομα New Riano, έχοντας το 2010, 532 κατοίκους. Η γενική εικόνα για την Ευρώπη λοιπόν, αναφορικά με το φαινόμενο των ακούσιων εκτοπισμών είναι ότι, υπήρχε μεγαλύτερη συγκέντρωση στις χώρες της πρώην σοβιετικής ένωσης κυρίως στην μεταπολεμική περίοδο όπου έργα ανάπτυξης θεωρούνταν αναγκαία (κατασκευή φραγμάτων) ενώ εκτοπισμοί λόγω εξορυκτικής δραστηριότητας συναντώνται κυρίως σε χώρες όπως η Γερμανία, η Σερβία, η Πολωνία, το Κοσσυφοπέδιο αλλά και η Ελλάδα για την οποία θα γίνει εκτενέστερη ανάλυση παρακάτω.

4 Κλίμακες-Αριθμοί των μετατοπίσεων

Στο παραπάνω κεφάλαιο όπως είδαμε, πολλά είναι τα κράτη ανά τον κόσμο, τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες του εξαναγκαστικού εκτοπισμού λόγω έργων ανάπτυξης. Ωστόσο, παρά τη συχνή εμφάνιση και κλιμάκωση του φαινομένου, τα τελευταία χρόνια, είναι σημαντικό να τονίσουμε το γεγονός ότι δεν έχει δημιουργηθεί ο κατάλληλος αρμόδιος φορέας, ο οποίος να ασχολείται αποκλειστικά με την καταγραφή των βασικών στοιχείων των μετατοπίσεων. Οι φορείς οι οποίοι κατά καιρούς χρησιμοποιούνται ώστε να συγκεντρωθούν κάποια στοιχεία, είναι το *Τμήμα Περιβάλλοντος της Παγκόσμιας Τράπεζας (WBED)*, η *Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού (ICRC)*, η *Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)* και το *Κέντρο Παρακολούθησης των Εσωτερικών Μετατοπίσεων (IDMC)* κατά τα οποία όμως ο ορισμός του εσωτερικού πρόσφυγα λόγω έργων ανάπτυξης δεν έχει σαφώς διαχωριστεί από τους άλλους. Σύμφωνα με τα παραπάνω λοιπόν, δεν έχουμε ακριβή στοιχεία για τα άτομα που εκτοπίστηκαν σε όλο τον κόσμο λόγω έργων ανάπτυξης, σε αντίθεση με τους εκτοπισμούς λόγω ένοπλων συγκρούσεων ή λόγω φυσικών καταστροφών για τους οποίους υπάρχουν σχετικά ιδρύματα και δημοσιεύονται αντίστοιχες εκθέσεις κάθε χρόνο. Παρακάτω, θα γίνει μία προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων για τους εσωτερικά εκτοπισμένους λόγω ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια, και η ανάλυση της κλίμακας των εκτοπισμών με βασικό κριτήριο την αιτία από την οποία προκλήθηκαν. Η συλλογή στοιχείων για όλους τους εκτοπισμούς έγινε κυρίως βασισμένη στις εκθέσεις της IDMC, GRID για τα έτη 2016, 2017 και 2018.

4.1 Μοντέλο Δεδομένων

Πριν μιλήσουμε για τα δεδομένα που σχετίζονται με κάθε μορφή εσωτερικής μετατόπισης θα ήταν χρήσιμο να εξηγήσουμε το μοντέλο κατά το οποίο η IDMC συλλέγει τα δεδομένα και κατατάσσει τα άτομα που εκτοπίζονται κάθε χρόνο, στους ήδη υπάρχοντες μεγάλους αριθμούς εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων (IDPs). Όπως φαίνεται και στην παρακάτω εικόνα, στα άτομα που ζουν σε εκτοπισμό συμπεριλαμβάνονται αυτοί που εκτοπίστηκαν εσωτερικά ή ακόμη και εκτός συνόρων, εκείνοι που εκτοπίστηκαν και δεν βρήκαν ένα ικανοποιητικό μέρος για εγκατάσταση, οι εκτοπισμένοι οι οποίοι έχουν κάνει την προσπάθεια να επιστρέψουν χωρίς επιτυχία για επανεγκατάσταση, ακόμα και τα παιδιά που γεννήθηκαν μέσα σε συνθήκες εκτοπισμού.

Εικόνα 11: Μοντέλο Συλλογής δεδομένων, Πηγή : IDMC, GRID 2016

Εκτοπισμένοι λόγω βίας ή ένοπλων συγκρούσεων.

Τα λίγο πιο εύκολα στατιστικά στοιχεία τα οποία μπορούμε να βρούμε είναι εκείνα που έχουν να κάνουν με τους εκτοπισμούς λόγω βίας και ένοπλων συγκρούσεων. Εκτός από τους πρόσφυγες οι οποίοι καταφεύγουν σε άλλη χώρα αναζητώντας καταφύγιο και οι οποίοι μπορούν να καταγραφούν από την εκάστοτε χώρα στην οποία εισέρχονται αιτούντες άσυλο, υπάρχουν και εκείνοι οι οποίοι μετακινούνται για τον ίδιο λόγο με παραπάνω με την μόνη διαφορά, η μετακίνηση γίνεται εντός συνόρων της χώρας τους. Για το τελευταίο η καταγραφή, είναι στα χέρια του ίδιου του κράτους κάτι που ίσως αποτελεί μια μικρή δυσκολία στην συγκέντρωσή τους.

Σύμφωνα λοιπόν με την διεθνή έκθεση της IDMC έως την 31/12/2015, **40,8 εκατομμύρια άνθρωποι** ζουν κάτω από συνθήκες εκτοπισμού λόγω βίας και ένοπλων συγκρούσεων. Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι αυτή την χρονιά σημειώνεται ο μεγαλύτερος ως τώρα αριθμός ανθρώπων που ζουν στα πλαίσια του εκτοπισμού. Οι νέοι εκτοπισμοί που καταγράφηκαν από την 1/1/2015 έως 31/12/2015 ανέρχονται στα **8,6 εκατομμύρια** και προστέθηκαν σε εκατομμύρια ανθρώπους που ζουν ήδη και για πολλά χρόνια εκτοπισμένοι. Οι χώρες οι οποίες έχουν τις πρώτες θέσεις αυτή την χρονιά με βάση το μέγεθος των εκτοπισμών είναι οι εξής: Υεμένη, Συρία, Ιράκ, Ουκρανία, Νιγηρία, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Αφγανιστάν και Κολομβία. Ένα χρόνο μετά, με την νέα έκθεση

του IDMC ,τα δεδομένα που έρχονται στο φως είναι τα παρακάτω. Οι νέοι εκτοπισμοί για το 2016, δηλαδή από 1/1/2016-31/12/2016 είναι **6,9 εκατομμύρια** ενώ ο συνολικός αριθμός των ατόμων που ζουν ως 31/12/2016 ως εκτοπισμένοι μειώνεται κατά ένα μικρό ποσοστό, στα **40,3 εκατομμύρια ανθρώπους**. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, πολλοί εκτοπισθέντες και πρόσφυγες έχουν ξεκινήσει να επιστρέφουν στις περιοχές από τις οποίες προέρχονται, για παράδειγμα στην βορειοανατολική Νιγηρία. Τέλος, για το έτος 2017, οι νέοι εκτοπισμοί που οφείλονται σε βία και ένοπλες συγκρούσεις, ανέρχονται στα **18,8 εκατομμύρια** με τις κορυφαίες σε εκτοπισμούς να είναι η Συρία, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κογκό και το Ιράκ. Συνολικά μέχρι το τέλος του 2017, ο αριθμός των συνολικά εκτοπισμένων ανέρχεται στα **40 εκατομμύρια**. Περισσότερο από τα δύο τρίτα των συνολικά εκτοπισθέντων αφορούν τις 10 χώρες με τους περισσότερους εκτοπισμούς συμπεριλαμβανομένου τις : Συρία, Κολομβία, Λαϊκή Δημοκρατία του Κόνγκο, Ιράκ, Σουδάν, Υεμένη, Νιγηρία, Αφγανιστάν και Τουρκία. Όπως είπαμε και παραπάνω πολλοί είναι εκείνοι που διαλέγουν να επιστρέψουν εκεί που ζούσαν πριν τον εκτοπισμό. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι μπορεί να χρειαστεί να μετεγκατασταθούν ξανά αφού τις περισσότερες φορές , τα μέρη αυτά εξακολουθούν να βρίσκονται σε καταστάσεις βίας και ένοπλων συγκρούσεων.

Τέλος, σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι ακόμα και αν τα παραπάνω δεδομένα δεν είναι δυσεύρετα φαίνεται να υπάρχει μία αβεβαιότητα όσον αφορά τους συνολικούς αριθμούς που ζουν εκτοπισμένοι σε όλο τον κόσμο. Η παραπάνω αβεβαιότητα οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει επαρκής παρακολούθηση ώστε να γνωρίζουμε με σιγουριά αν κάποιος θεωρείται εκτοπισμένος η έχει επιτρέψει και έχει οριστικοποιηθεί η επιστροφή του ώστε να μην είναι πλέον καταγεγραμμένος στα επίσημα στοιχεία.

Εκτοπισμοί λόγω φυσικών καταστροφών

Τα στοιχεία που έχουμε συγκεντρώσει για τις μετακινήσεις εξαιτίας φυσικών καταστροφών δείχνουν ότι κάθε χρόνο οι εκτοπισμοί που οφείλονται σε αυτά τα αίτια είναι περισσότεροι από αυτούς λόγω ένοπλων συγκρούσεων που αναλύσαμε παραπάνω. Από το 2008 έχει αρχίσει η καταγραφή των στοιχείων για τον αριθμό των εκτοπισμένων λόγω καταστροφών. Ωστόσο δεν υπάρχει εικόνα για τον συνολικό αριθμό των ατόμων που ζουν σε εκτοπισμό λόγω φυσικών καταστροφών, αν και πολλές περιπτωσιολογικές μελέτες υποστηρίζουν ότι εκτός από τον αριθμό των ατόμων αυτών που τείνει να αυξάνεται μέσα στα χρόνια, υπάρχουν άνθρωποι που ζουν εκτοπισμένοι μέχρι και 26 χρόνια εξαιτίας καταστροφής.

Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, ξεκινώντας από το έτος 2015, ο αριθμός των εκτοπισμένων που λόγω φυσικών καταστροφών αγγίζει τα 19,2 εκατομμύρια με τις Ινδία, Κίνα, Νεπάλ, Φιλιππίνες, Μιανμάρ, να κατέχουν τις πέντε πρώτες θέσεις για αυτή την χρονιά στους εκτοπισμούς. Όπως είπαμε και παραπάνω, δεν υπάρχουν στοιχεία για το σύνολο των ατόμων που ζουν εκτοπισμένοι λόγω φυσικών καταστροφών. Ωστόσο, Η έρευνα του IDMC το 2015 εντόπισε δείγμα 34 περιπτώσεων που ήταν σε εξέλιξη για διάστημα μεταξύ ενός και 26 ετών και αντιστοιχούσαν σε περισσότερους από 715.000 ανθρώπους. Με αυτό τον αριθμό μπορούμε να αντιληφθούμε το μέγεθος του φαινομένου και την σοβαρότητα του. Έπειτα από ένα χρόνο, ο αριθμός των νέων εκτοπισμένων για το 2016 αυξάνεται και φτάνει τα 24,2 εκατομμύρια άτομα ενώ για το έτος 2017 ο αριθμός είναι εμφανώς πιο μειωμένος με αριθμό που ανέρχεται 18,8 εκατομμύρια. Οι περιοχές οι οποίες συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά εκτοπισμών είναι η Βόρεια και Δυτική Ασία, οι περιοχές του Ειρηνικού Ωκεανού καθώς επίσης και η ευρύτερη περιοχή της Αμερικής.

Στους αριθμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω, συμπεριλαμβάνονται πιο συγκεκριμένα οι σεισμοί, οι πλημμύρες, οι τυφώνες και τα τσουνάμι. Ο αριθμός των ατόμων που εκτοπίζονται κάθε χρόνο εξαιτίας φυσικών καταστροφών διαφοροποιείται από χρονιά σε χρονιά, και εξαρτάται από το μέγεθος της καταστροφής αλλά και από τα μέτρα πρόληψης κάθε χώρας. Ωστόσο, έχει να κάνει με φυσικά φαινόμενα που κατά κύριο λόγο δεν μπορούν να προβλεφθούν.

Εκτοπισμοί λόγω αναπτυξιακών έργων

Στις εκθέσεις της IDMC και πιο συγκεκριμένα στο κεφάλαιο που γίνεται αναφορά στους εκτοπισμούς λόγω ανάπτυξης διακρίνουμε ότι δεν γίνεται η ίδια ανάλυση, όπως για τις προηγούμενες αιτίες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία καθώς επίσης και εξαιτίας του μη διαχωρισμού της έννοιας του εκτοπισμού λόγω έργων ανάπτυξης από τους συνολικούς εκτοπισμούς. Η περίοδος κατά την οποία υπήρχε σημαντική εμφάνιση αυτού του φαινομένου, ήταν κυρίως μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όπου και χρειάστηκαν έργα στο όνομα της ανάπτυξης, σε πολλές πόλεις. Ωστόσο, φαίνεται και από την διεθνή βιβλιογραφία ότι δεν υπάρχουν πρόσφατες εκτιμήσεις για τον αριθμό των εκτοπισμένων ατόμων λόγω έργων ανάπτυξης. Σύμφωνα με την IDMC τα τελευταία 20 χρόνια, περίπου 300 εκατομμύρια άτομα έχουν εκτοπιστεί έως σήμερα. Η πιο πρόσφατη εκτίμηση έγινε μετά το 1996, με τον ετήσιο αριθμό των εκτοπισμένων να ανέρχεται στις 15.000 ετησίως.

Η δυσκολία για την καταγραφή των αριθμών των εκτοπισμένων και σε αυτή την περίπτωση οφείλεται στο ευρύ φάσμα των τύπων έργων αλλά και των διαφόρων διατάξεων για την

αντιμετώπιση των επιπτώσεων του καθενός. Είναι δύσκολη η παρακολούθηση και η καταγραφή της έναρξης και λήξης των μετακινήσεων καθώς επίσης και ο τύπος μετατόπισης, αφήνοντας έτσι μία παγκόσμια αβεβαιότητα για τα ακριβή στοιχεία. Για παράδειγμα, υπάρχουν έργα τα οποία προγραμματίστηκαν την δεκαετία του 70' , 80' και μετά από μεγάλα διαστήματα αδράνειας, να ολοκληρωθούν 30 χρόνια μετά. Αυτά τα έργα εκτόπισαν σε πρώτη φάση έναν αριθμό ατόμων που στην συνέχεια, επειδή δεν έγιναν οι κατάλληλες εργασίες κατασκευής τους, οι άνθρωποι αυτοί να ξανά γύρισαν στον τόπο τους, για να ξανά εκτοπιστούν πάλι μετά από χρόνια. Ωστόσο, το 2017 έγινε μία σημαντική προσπάθεια εκτίμησης της παγκόσμιας εικόνας των εκτοπισμένων για το ίδιο έτος, από την IDMC με στοιχεία της παγκόσμιας τράπεζας για 30 χώρες το 2016. Κάθε χρόνο περίπου 20.000 άτομα κινδυνεύουν με εκτοπισμό εξαιτίας 115 έργων ανάπτυξης. Οι περισσότεροι εκτοπισμοί που έχουν συμβεί λόγω έργων ανάπτυξης, έχουν συμβεί κυρίως λόγω δημιουργίας φραγμάτων. Η IDMC, έχει δημοσιεύσει και έκθεση που αφορά αυτήν την αιτία εκτοπισμών, αναλύοντας και κάνοντας εκτιμήσεις για τις μετεγκαταστάσεις εξαιτίας φραγμάτων και τεχνικών λιμνών. Σύμφωνα με αυτή την έκθεση, 80 εκατομμύρια άτομα έχουν μετακινηθεί για να διευκολύνουν την κατασκευή μεγάλων φραγμάτων χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι εκτοπισμοί λόγω μικρών φραγμάτων, και χωρίς να γνωρίζουμε την μοίρα αυτών των ανθρώπων.

Όπως είπαμε και παραπάνω, οι περισσότεροι εκτοπισμοί έχουν συμβεί λόγω φραγμάτων. Άρα, τα δεδομένα που έχουμε για αυτές τις μετακινήσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν και γενικότερα για την δημιουργία μιας συνολικής εικόνας των εκτοπισμών λόγω ανάπτυξης. Τα τελευταία χρόνια, έχουν κάνει δυναμικά την εμφάνιση τους, για την λύση τέτοιων προβλημάτων, η χρήση δορυφορικών εικόνων. Μέσω της ανάλυσης αυτών, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την κατασκευή του φράγματος καθώς και να εκτιμήσουμε τον αριθμό των ανθρώπων που μετακινήθηκαν.

4.2 Συγκλίσεις μεταξύ των εκτοπισμών

Το πρωταρχικό κοινό ανάμεσα στους εσωτερικούς εκτοπισμούς εξαιτίας όλων των παραπάνω αιτιών, είναι κυρίως οι συγκρούσεις των διαφορών συμφερόντων στα πλαίσια ενός περιορισμένου χώρου. (B. Terminski, 2013) Επίσης, κοινό στοιχείο είναι το γεγονός ότι οι μετακινήσεις γίνονται στο εσωτερικό της χώρας και δεν υπάρχει η δυνατότητα καταμέτρησης των μετακινήσεων, όπως θα γινόταν αν οι άνθρωποι αυτοί διέσχιζαν τα σύνορα. Έτσι, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ο αριθμός των εκτοπισμένων μέσω στατιστικών αφού πολλές χώρες δεν μπορούν ή δεν δίνουν την κατάλληλη σοβαρότητα στο συγκεκριμένο θέμα. Σχεδόν όλοι οι εσωτερικοί εκτοπισμοί, αφήνουν πίσω τους ευάλωτους ανθρώπους, χωρίς σπίτια και χωρίς πολλές φορές την δυνατότητα για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

5 Θεωρητικά μοντέλα

Από την ανάλυση του φαινομένου των βίαιων εσωτερικών εκτοπισμών δεν θα μπορούσε να λείπει το κεφάλαιο στο οποίο θα παρουσιαστούν τα θεωρητικά μοντέλα που αναπτύχθηκαν για το φαινόμενο. Από την αρχή της εμφάνισης των εκτοπισμών, δηλαδή τις αρχές του 1950 τουλάχιστον, πολλοί ήταν εκείνοι που θορυβήθηκαν, και θέλησαν να αναπτύξουν εννοιολογικά μοντέλα, ορίζοντας έτσι τις διαστάσεις του φαινομένου και εκφράζοντας την ανάγκη τους να υπερασπιστούν τους ανθρώπους που επηρεάζονται από αυτό. Σε γενικές γραμμές πολλοί ανθρωπολόγοι ασχολήθηκαν με την ηθική των αναγκαστικών μετακινήσεων και την επίδραση πάνω στο βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων, τους κινδύνους που μπορεί να ενέχει μία τέτοια μετακίνηση καθώς επίσης και με το αν τελικά μία μετεγκατάσταση μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένη. Τα μοντέλα που είναι πιο γνωστά και συναντώνται περισσότερο στην βιβλιογραφία είναι δύο, των τεσσάρων σταδίων και το μοντέλο κινδύνου IRR, ωστόσο, σύμφωνα με τον Syam Kumar Chiruguri και την έκθεση του για τα θεωρητικά μοντέλα σχετικά με τον εκτοπισμό, έχει δημιουργηθεί ακόμη ένα μοντέλο πιο προσανατολισμένο στην δράση. (Syam Kumar Chiruguri, 2015)

5.1 Μοντέλο προσανατολισμένο στην δράση

Το μοντέλο αυτό δημιουργήθηκε από τους Agarwal, Sudhakar Rao και Gurivi Reddy κατά τις διαδικασίες μετεγκατάστασης του πληθυσμού Γιανάντι, Ινδικής φυλής, με σκοπό την δημιουργία ενός κτηρίου. Υποστήριζαν ότι στην περίπτωση εκτοπισμών Ινδικών φυλών, όπου περιλαμβάνεται τόσο έντονα το στοιχείο του πολιτισμού, έπρεπε να δημιουργηθεί ένα μοντέλο που να δίνει την κατάλληλη έμφαση σε αυτό. Έτσι δημιούργησαν ένα δικό τους μοντέλο, που θα βοηθούσε την κατανόηση των ινδικών φυλών. Το νέο αυτό μοντέλο υποστήριζε ότι οι ανθρωπολόγοι θα πρέπει να έχουν δύο ρόλους. Ο ένας είναι αυτός του ερευνητή, όπου θα πρέπει να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τα προβλήματα και τις ανάγκες των ατόμων από την κοινωνική πλευρά ώστε να δοθεί μία κατεύθυνση όσον αφορά τις προτάσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Ο άλλος ρόλος είναι αυτός του ανθρωπολόγου που επιφέρει την αλλαγή, δηλαδή εμβαθύνει πιο πολύ από τον ρόλο του απλού ερευνητή. Έτσι, μία απλή πρόταση δεν επαρκεί, και χρειάζεται η περαιτέρω ανάλυση των προτεινόμενων λύσεων σε συνεννόηση με τον φορέα που είναι υπεύθυνος για την αποκατάσταση ώστε να δημιουργηθεί η κατάλληλη στρατηγική και να παρακολουθείται η εφαρμογή της.

Αντανάκλαση: Πρότυπο προσανατολισμένο στη δράση που προτείνεται από τους Agarwal C. Binod, N. Sudhakar Rao και Gurivi Reddy είναι το ινδικό πρότυπο που προτείνουν ινδικοί

ανθρωπολόγοι που έχουν την εμπειρία και την έκθεση στις ινδικές φυλές. Αυτό έχει πολλά πλεονεκτήματα εάν εφαρμοστεί πραγματικά όπως ήταν στο πρόγραμμα ISRO. Η συμμετοχή του ανθρωπολόγου ή κοινωνιολόγου είναι το κλειδί για την επιτυχή επανεγκατάσταση των φυλών Yanadi. (Syam Kumar Chiruguri, 2015)

5.2 Μοντέλο τεσσάρων σταδίων

Εμπνευστές και δημιουργοί του μοντέλου των τεσσάρων σταδίων ήταν ο Thayer Scudder και η Elizabeth Colson. Το μοντέλο αυτό δημιουργήθηκε το 1980 για την αντιμετώπιση της ακούσιας μετακίνησης, για το πως οι άνθρωποι αυτοί αντιδρούν στην μετεγκατάσταση καθώς και για τα σχέδια της μελλοντικής αποκατάστασης τους. Το μοντέλο αυτό λοιπόν, περιλαμβάνει τέσσερα στάδια, την πρόληψη, την μετάβαση, την πιθανή ανάπτυξη και την τελική ενσωμάτωση. (Syam Kumar Chiruguri, 2015) Το πρώτο στάδιο της πρόληψης λοιπόν, περιλαμβάνει τις διαδικασίες της διαβούλευσης των υπευθύνων για την πολιτική που θα ακολουθηθεί σχετικά με την επανεγκατάσταση, και πάντα χωρίς να έχουν καμία γνώση οι εκτελεσθέντες. Κατά το στάδιο της μετάβασης, οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, ενημερώνονται για τα σχέδια του εκτοπισμού τους, γεγονός που συνοδεύεται από την δυσαρέσκεια και την αύξηση της ανησυχία τους. Το τρίτο στάδιο, της πιθανής ανάπτυξης είναι εκείνο κατά το οποίο γίνονται οι πρώτες διαδικασίες μετά την μετεγκατάσταση, για την ανάπτυξη της οικονομίας καθώς και των κοινωνικών δεσμών από την πλευρά των υπεύθυνων για τον εκτοπισμό αλλά και των εκτοπισθέντων στο νέο τους σπίτι. Το τέταρτο και τελευταίο στάδιο του μοντέλου, έχει να κάνει με το αν έχει πετύχει η μετεγκατάσταση, δηλαδή αν τα άτομα που έχουν μετακινηθεί, έχουν ενσωματωθεί στο καινούργιο περιβάλλον αλλά και αν άτομα από επόμενες γενιές έχουν ενσωματωθεί και επίσης. Από το τελευταίο αυτό στάδιο εξαρτάται και αν η μετεγκατάσταση θεωρείται επιτυχημένη ή αποτυχημένη. (J. Stanley, 2004)

Το μοντέλο ξεκίνησε σαν έρευνα για τις διαφορετικές ή κοινές συμπεριφορές που εμφανίζονται σε διάφορες περιπτώσεις εθελοντικής μετεγκατάστασης. Με την αύξηση των \ εκτοπισμών κατά την χρονική περίοδο 1980-1990, υπήρξε επιτακτική ανάγκη αυτή η θεωρία να μοντελοποιηθεί. Έτσι, πλέον στόχος του μοντέλου ήταν να βοηθήσει στην κατανόηση της συμπεριφοράς των ατόμων που εκτοπίζονται όσον αφορά την οικονομική ανάπτυξη αλλά και το κοινωνικό δίκτυο. Στην συνέχεια ωστόσο, εφαρμόστηκε και σε περιπτώσεις ακούσιων εκτοπισμών. (J. Stanley, 2004)

5.3 Μοντέλο κινδύνου εξαθλίωσης (IRR)

Το μοντέλο αυτό αναπτύχθηκε το 1990, επίσης λόγω της ανάγκης για την ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που δημιουργούνται μέσα σε έναν εκτοπισμό από τον ανθρωπολόγο της παγκόσμιας τράπεζας, Michael Cernea. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός του μοντέλου αυτού είναι να καταγράψει τους κινδύνους εξαθλίωσης που υπάρχουν για τα εκτοπισμένα άτομα με την διαδικασία της ακούσιας μετεγκατάστασης. (B. Termisnki, 2013)

Σύμφωνα με τα παραπάνω, σημειώνει ότι αν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την αποφυγή των παραπάνω κινδύνων θα προκληθεί φτώχεια και εξαθλίωση. Οι κίνδυνοι τους οποίους έχει καταγράψει ο Cernea με την επανεγκατάστασή ενός πληθυσμού, είναι **η έλλειψη γης, η ανεργία, η έλλειψη στέγης, η περιθωριοποίηση, η επισιτιστική ανασφάλεια, η αυξημένη νοσηρότητα, απώλεια πρόσβασης σε κοινές ιδιοκτησίες, και η κοινωνική αποσάθρωση** και θα αναλυθούν παρακάτω σύμφωνα με την έκθεση του για το συγκεκριμένο μοντέλο εκτοπισμού και μετεγκατάστασης.

Έλλειψη γης:

Η γη για όλους τους ανθρώπους αποτελεί το κύριο στοιχείο για την ευημερία τους. Πάνω σε αυτή οι άνθρωποι αναπτύσσουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες, τις κοινωνικές τους σχέσεις και γενικά χτίζουν την ζωή τους. Έτσι, με την απαλλοτρίωση της γης λοιπόν, αυτοί οι άνθρωποι χάνουν το σημαντικότερο κεφάλαιο τους, ενώ σύμφωνα με τον M. Cernea και μελέτες που έχουν γίνει, αποδεικνύεται πως οι αγροτικοί πληθυσμοί επηρεάζονται περισσότερο από αυτό παρά από την απώλεια σπιτιού είναι οι αγροτικοί. (M. Cernea, 2004)

Ανεργία:

Με τον εκτοπισμό από την γη οι άνθρωποι χάνουν τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Αυτό επηρεάζει το ίδιο τους αγροτικούς αλλά και τους αστικούς πληθυσμούς. Οι αγρότες χάνουν τις εκτάσεις που καλλιεργούσαν και μένουν χωρίς εισόδημα, οι αστικοί πληθυσμοί δεν βρίσκουν τόσο εύκολα ευκαιρίες στις βιομηχανίες και τις υπηρεσίες για εργασία και μένουν εξίσου άνεργοι όπως και οι μικροεπιχειρηματίες χάνουν τις επιχειρήσεις τους. (B. Termisnki, 2013) Ωστόσο, σύμφωνα με έρευνες για υδροηλεκτρικά φράγματα, φαίνεται ότι με την κατασκευή των έργων οι εκτοπισμένοι βρίσκουν απασχόληση εκεί για ένα διάστημα, αλλά με την ολοκλήρωση του μένουν εξίσου άνεργοι. (M. Cernea, 2004)

Έλλειψη στέγης:

Σε όλους τους εκτοπισμούς, υπάρχει ένα κύριο κοινό χαρακτηριστικό. Για πολλά χρόνια οι άνθρωποι είναι εκτεθειμένοι εξαιτίας της απώλειας στέγης και κατά συνέπεια έλλειψης καταφυγίου. Η συγκεκριμένη κατάσταση αντιμετωπίζεται πολλές φορές με προσωρινές λύσεις όπως τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και τα κέντρα έκτακτης ανάγκης. Ωστόσο, έχει αποδειχθεί ότι αυτές οι λύσεις μπορούν πολύ εύκολα να πάρουν μία πιο μόνιμη μορφή, αφού πολλές φορές οι οργανισμοί που ασχολούνται με την αποκατάσταση των εκτοπισμένων, επαναπαύονται σε αυτές τις προσωρινές λύσεις. (M. Cernea, 2004) Σε πολλές περιπτώσεις εκτοπισμών, η βίαιη καταστροφή των σπιτιών ατόμων που πρέπει να μετακινηθούν, χρησιμοποιείται ως μέσο για την επιτάχυνση των διαδικασιών αυτών.

Περιθωριοποίηση:

Η περιθωριοποίηση επίσης αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κινδύνους σε μία μετεγκατάσταση. Είναι απόλυτα λογικό, αφού πολλές είναι οι περιπτώσεις που αυτά τα άτομα πέφτουν κάτω από τα όρια της φτώχειας αφού δεν μπορούν να ανακτήσουν τις προηγούμενες τους επαγγελματικές ασχολίες. Η οικονομική περιθωριοποίηση συνεπάγεται επίσης με την κοινωνική περιθωριοποίηση και το αίσθημα του “ξένου” για τους εκτοπισθέντες. Επίσης κάτι που συχνά παρατηρείται είναι το γεγονός ότι οι περιθωριοποίηση μπορεί να συμβεί και μετά την μετεγκατάσταση αφού πολλές φορές οι εκτοπισθέντες καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που σχετίζονται με την κατασκευή του έργου που τους προκάλεσε εκτοπισμό. Τέλος, σύμφωνα με τον M. Cernea, αρμόδιες υπηρεσίες δέχονται ότι η μακροχρόνια περιθωριοποίηση αποτελεί κάτι το φυσικό αφού σε κανένα παράδειγμα επανεγκατάστασης, οι μετακινούμενοι δεν απέκτησαν το βιοτικό επίπεδο που είχαν πριν. (M. Cernea, 2004)

Επισιτιστική ανασφάλεια:

Πολύ συχνό φαινόμενο κατά τις μετεγκαταστάσεις είναι η έλλειψη πρόσβασης σε τρόφιμα, είτε έχει έναν πιο προσωρινό είτε πιο μόνιμο χαρακτήρα. (B. Terminski, 2013) Η επισιτιστική αυτή ανασφάλεια οφείλεται συνήθως στην ανεπαρκή επανεγκατάσταση. Όπως επίσης ακόμα και σε μία ολοκληρωμένη μετεγκατάσταση, έως ότου να υπάρξει η ανάπτυξη της οικονομίας, άρα και η παραγωγή τροφίμων, χρειάζεται αρκετός χρόνος και οι μετακινούμενοι πληθυσμοί μένουν χωρίς την απαραίτητη ποσότητα τροφής για κάποιο διάστημα.

Αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα:

Συνήθως σε συνδυασμό με την επισιτιστική ανασφάλεια που είπαμε και παραπάνω, συνυπάρχει και ο κίνδυνος της αυξημένης νοσηρότητας και θνησιμότητας. Αυτός ο κίνδυνος προκαλείται από μία σειρά ελλείψεων, όπως για παράδειγμα της πρόσβασης στο νερό, στα τρόφιμα, τα συστήματα αποχέτευσης και γενικά στην υγιεινή. Πολλές ασθένειες και επιδημίες προκαλούνται από τον συνδυασμό των παραπάνω. Εκτός από τις ασθένειες που οφείλονται στην κακή υγιεινή, υπάρχουν και περιπτώσεις ασθενειών που προκαλούνται από τα ψυχολογικά αίτια που συνοδεύουν πάντα τα εκτοπισμένα άτομα, κάνοντας τα επιπλέον ευάλωτα στις ήδη κακές συνθήκες διαβίωσης. (M. Cernea, 2004)

Απώλεια πρόσβασης σε κοινά ακίνητα και υπηρεσίες:

Αυτός ο κίνδυνος συνδέεται κυρίως με τον κίνδυνο της ανεργίας. Με την έλλειψη πρόσβασης σε κοινές ιδιοκτησίες όπως δάση, ποτάμια, λίμνες, νεκροταφεία κλπ., οι μετακινούμενοι χάνουν κατά κύριο λόγο την πρόσβαση στις περισσότερες από τις οικονομικές τους δραστηριότητες. Έτσι, αυτό που συμβαίνει καμιά φορά ως αποτέλεσμα της αδιαφορίας των υπευθύνων για τους κοινούς πόρους που είχαν οι εκτοπισθέντες, είναι να εισβάλλουν σε κοινούς πόρους άλλης ιδιοκτησίας, συνήθως του πληθυσμού υποδοχής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τις συγκρούσεις μεταξύ των δύο πληθυσμών αλλά και της περαιτέρω επιβάρυνσης της φύσης.

Κοινωνική αποσάθρωση:

Τέλος, ένας ακόμη κίνδυνος αρκετά σημαντικός σύμφωνα με τον Cernea είναι η κοινωνική αποσάθρωση. Μετά τις διαδικασίες εκτοπισμού, οι κοινωνικοί οργάνωση και οι διαπροσωπικοί δεσμοί είναι εντελώς διαφορετικοί. Ο κοινωνικός ιστός είναι εμφανώς πιο χαλαρός και οι κοινότητες χάνουν το πνεύμα της αλληλοβοήθειας και ομαδικότητας μεταξύ τους. Όλα τα παραπάνω σηματοδοτούν την απώλεια του κοινωνικού κεφαλαίου, και την αποξένωση ατόμων που προηγουμένως θα μάχονταν για τα κοινά συμφέροντα. Η κοινότητα ακόμη και αν είναι “αρτιμελής” μετά την μετεγκατάσταση, δεν θα είναι ποτέ η ίδια με πριν. Μπορεί οι παραπάνω πιο σημαντικοί κίνδυνοι, της έλλειψης στέγης, τροφής και άλλων να προκαλούν αρνητικές επιπτώσεις και φτώχεια, ωστόσο η έλλειψη των κοινωνικών δεσμών επιδεινώνει τις συνθήκες εξαθλίωσης των μετακινούμενων ατόμων.

Όπως είπαμε και στην εισαγωγή του κεφαλαίου, διάφοροι ανθρωπολόγοι πρόσθεσαν με την σειρά τους κάποιους επιπλέον κινδύνους που εμφανίζονται στις διαδικασίες μετεγκατάστασης. Ο Theodore Downing πρότεινε τον κίνδυνο της απώλειας στις δημόσιες υπηρεσίες, την διακοπή των

εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και την απώλεια των αστικών ανθρώπινων δικαιωμάτων. (Theodore E. Downing, 2002)

Τέλος, για να ολοκληρωθεί αυτό το κεφάλαιο, θα ήταν χρήσιμο να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα σχετικά με το ποιο μοντέλο θεωρείται καταλληλότερο για την ανάλυση περιπτώσεων εκτοπισμού. Σύμφωνα με την έκθεση του Syam Kumar Chiruguri και πολλούς άλλους ερευνητές, το μοντέλο IRR φαίνεται να είναι πιο ολοκληρωμένο, κάτι που το καθιστά προτεινόμενο. Το μοντέλο κινδύνων φτώχειας και εξαθλίωσης ασχολείται αρκετά με την πλευρά των εκτοπισμένων. Ο Cernea έχοντας καταγράψει τους κινδύνους που εγκυμονούν στις μετεγκαταστάσεις, κάνει πιο εύκολο να γίνουν οι δράσεις ώστε να αποφευχθούν, έχοντας βοηθήσει και σε πολλές περιπτώσεις να κρατηθούν χαμηλά τα επίπεδα της φτώχειας και της εξαθλίωσης των μετακινούμενων ατόμων. (Syam Kumar Chiruguri, 2015). Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι το μοντέλο είναι ολοκληρωμένο και έχει καλυφθεί η ανάγκη για προσθήκη καινούργιων πιθανών κινδύνων μέσω της εμπειρίας. Ο Cernea επίσης έχει κερδίσει παραπάνω εκτίμηση λόγω της ελαστικότητας του μοντέλου του σε αντίθεση με το μοντέλο των τεσσάρων σταδίων των Scudder και Colson.

6 Διεθνείς οργανισμοί και κινήματα που ασχολούνται με τις μετεγκαταστάσεις

Οι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον τομέα των μετεγκαταστάσεων που προκαλούνται εξαιτίας έργων ανάπτυξης, αρχικά, είναι πολύ λιγότεροι από εκείνους που ασχολούνται με τις μετεγκαταστάσεις λόγω συγκρούσεων και καταστροφών. Επίσης, είναι κυρίως ιδρύματα με χρηματοπιστωτικό και αναπτυξιακό χαρακτήρα και για πολλούς δεν έχουν ως κύριο συστατικό τους την μέριμνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτοί οι οργανισμοί λοιπόν είναι: η Παγκόσμια Τράπεζα, οι Τράπεζες Ανάπτυξης για κάθε περιφέρεια, και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, (ΟΟΣΑ) (B. Terminski, 2013)

6.1 Παγκόσμια Τράπεζα

Η παγκόσμια τράπεζα αποτελεί τον κύριο οργανισμό που ασχολείται με θέματα των μετεγκαταστάσεων κυρίως για την διαμόρφωση κατευθυντήριων γραμμών για τον εκτοπισμό. Το 1980 έως και το 1990, η παγκόσμια τράπεζα σχημάτισε την πρώτη πολιτική για τους εκτοπισμούς. Η τελευταία έκδοση (OP / BP 4.12) κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο του 2001 και αναθεωρήθηκε το 2014. Η παγκόσμια τράπεζα, έχει επίσης το τμήμα αξιολόγησης των επιχειρησιακών πράξεων το οποίο με την σειρά του έχει εκδώσει εκθέσεις το 1993 και το 1998 στις οποίες παρουσιάζεται η εξέλιξη των πολιτικών της Παγκόσμιας τράπεζας για την ακούσια επανεγκατάσταση. Από το 2000, περίπου 300 αναπτυξιακά έργα που υποστηρίχθηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα αφορούσαν ακούσια επανεγκατάσταση. Πολλοί είναι εκείνοι που θεωρούν την παγκόσμια τράπεζα υπεύθυνη για τα έργα που κατασκευάζονται και προκαλούν εκτοπισμό σε τόσους ανθρώπους. Ως προς απάντηση στους επικριτές της, η Παγκόσμια τράπεζα προσπάθησε πριν από πολλά χρόνια να ενσωματώσει την επανεγκατάσταση των πληθυσμών που μετακινήθηκαν ως κύριο μέρος του σχεδιασμού. (W. Courtland Robinson, 2003) Οι πολιτικές που δημιούργησε η Παγκόσμια τράπεζα περιλαμβάνουν τα εξής:

- Να αποφεύγεται όσο το δυνατόν είναι εύκολο ένας εκτοπισμός, και να εφαρμόζονται όπου είναι δυνατόν εναλλακτικά σχέδια.
- Και όταν δεν είναι εφικτό το παραπάνω, η μετεγκατάσταση να πραγματοποιείται στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης, ώστε τα εκτοπισμένα άτομα να αντιμετωπίσουν όσο το δυνατό λιγότερες αρνητικές συνέπειες.

- Τέλος, να φροντίζει ώστε να υπάρξει βοήθεια προς τους εκτοπισθέντες να επανέλθουν στο πρωταρχικό επίπεδο του βιοτικού τους επιπέδου.

6.2 Τράπεζες περιφερειακής ανάπτυξης

Ασιατική Τράπεζα- ADB

Η πρώτη πολιτική για τις ακούσιες μετεγκαταστάσεις, της Ασιατικής Τράπεζας Ανάπτυξης, δημιουργήθηκε το 1994 και σε μεγάλο βαθμό υιοθετεί την πολιτική της παγκόσμιας τράπεζας. Δηλαδή υποστηρίζει όπου είναι δυνατόν να αποφευχθεί μία μετεγκατάσταση ενώ θέλει να εξασφαλίζει όσο το δυνατόν περισσότερη βοήθεια και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους εκτοπισθέντες. Ωστόσο, περίπου 80 έργα έχουν χρηματοδοτηθεί από την Ασιατική τράπεζα, και οι εκτοπισμοί εξαιτίας αυτών φτάνει τις 120. 000 άτομα μέχρι το 1999 (*Involuntary Resettlement, Asian Development Bank*)

Για την εφαρμογή της πολιτικής της παραπάνω τράπεζας απαιτείτε μία πρώτη κοινωνική αξιολόγηση ή αλλιώς ISA (Initial Social Assessment), με την οποία θα εξεταστούν οι πληθυσμοί που χρειάζεται να εκτοπιστούν, οι ανάγκες τους και τις ικανότητες απορρόφησης τους. Η ISA επομένως είναι υπεύθυνη να προσδιορίσει τις κοινωνικές διαστάσεις του έργου και πως αυτές θα αντιμετωπιστούν. Όταν διαπιστωθεί ότι η επανεγκατάσταση είναι αναπόφευκτη, η Ασιατική τράπεζα απαιτεί να εκτελεστεί συγκεκριμένο σχέδιο επανεγκατάστασης.

Διαμερικανική Τράπεζα ανάπτυξης- IADB

Η Διαμερικανική τράπεζα ανάπτυξης έχει και αυτή προτείνει με την σειρά της πολιτικές για την ακούσια μετεγκατάσταση από το έτος 1991 ωστόσο έχοντας σημειώσει και κάποιες ενημερώσεις τα τελευταία χρόνια. Προτείνει όπως και οι προηγούμενες πολιτικές να αποφεύγεται μία πιθανή μετεγκατάσταση λόγω έργου, και αν αυτό δεν μπορεί να γίνει τουλάχιστον, να εξασφαλίζεται η μικρότερη επίπτωση στους εκτοπισμένους καθώς επίσης και να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις τους κατά τον σχεδιασμό της επανεγκατάστασης. Η διαφορά της πολιτικής της IDB και των δύο προηγούμενων τραπεζών υπάρχει σε δύο συνιστώσες τις οποίες λαμβάνει υπόψη η IDB και που επηρεάζουν την επιτυχία μιας επανεγκατάστασης.

Αρχικά, η Διαμερικανική τράπεζα ανάπτυξης πριν από μια μετεγκατάσταση που έχει να κάνει με άτομα χαμηλών εισοδημάτων και ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, χρησιμοποιεί το μοντέλο Κινδύνου φτώχειας, που αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. (*Involuntary Resettlement,*

Inter-America development bank) Επίσης, ένα σημαντικό ακόμα στοιχείο της πολιτικής της IDB είναι ότι ασχολείται μόνο επιχειρήσεις εξαιτίας των οποίων θα υπάρξει εκτοπισμός που θα επηρεάσει Ιθαγενείς κοινότητες ή εθνικά μειονεκτικές κοινότητες ή κοινότητες χαμηλών εισοδημάτων και μόνο εφόσον μπορεί να εξασφαλίσει ότι με την επιχείρηση θα επιτευχθούν τα παρακάτω:

- Η επανεγκατάσταση θα έχει μεγαλύτερο όφελος για την κοινωνία που θα μετακινηθεί
- Θα υπάρξει αποζημίωση ισοκατανεμημένη
- Θα δοθεί ιδιαίτερη σημασία στον πολιτισμό της μετακινούμενης κοινωνίας
- Οι μετακινούμενοι θα συναινούν για τα σχέδια επανεγκατάστασης και αποζημίωσης
- Και οι μετακινούμενοι θα αποζημιωθούν σε γη

Αφρικανική Τράπεζα ανάπτυξης- ADB

Η Αφρικανική τράπεζα ανάπτυξης ανέπτυξε επίσης μία πολιτική για την ακούσια μετεγκατάσταση το 1995. Ωστόσο οι κατευθύνσεις δεν διευκρινίζουν τα θέματα που έχουν να κάνουν με απαιτήσεις πολιτικής, την επιβολή και την συμμόρφωση. Για αυτό οι κατευθυντήριες γραμμές βασίζονται στην πολιτική της Παγκόσμιας τράπεζας. Στο επίκεντρο ανάπτυξης είναι ο άνθρωπος και έτσι όλες οι δράσεις δίνουν ιδιαίτερη προσοχή σε έργα που μπορούν να οδηγήσουν σε εκτοπισμό. Συνεπώς, η πολιτική της Αφρικανικής παγκόσμιας τράπεζας έχει σκοπό να συμβάλει στην περαιτέρω ενίσχυση του οράματος για το ποια μείωση της φτώχειας αποτελεί πρωταρχικό στόχο. (*Bank Group Involuntary Resettlement Policy, African Development bank group*)

6.3 Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης- ΟΕΟΔ

Ο Οργανισμός οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης δημιούργησε με την σειρά του πολιτική για την ανάπτυξη και το περιβάλλον το 1991, για να αποφευχθούν με τα κατάλληλα μέτρα οι αρνητικές επιπτώσεις λόγω των μετεγκαταστάσεων, όπως φτώχεια και επιπτώσεις στο περιβάλλον. Στις κατευθύνσεις του ΟΟΣΑ περιλαμβάνεται επίσης πρώτη από όλες, η προτίμηση αποφυγής όπου είναι δυνατό η μετεγκατάσταση εξετάζοντας πρώτα όλες τις εναλλακτικές λύσεις και να μην υποστηρίζονται έργα που προκαλούν εκτοπισμό εκτός και αν υπάρχει πλήρες αποδεκτό σχέδιο για την μετεγκατάσταση με κύριο στόχο την προφύλαξη των δικαιωμάτων των επηρεασμένων. Εάν το έργο της μετεγκατάστασης λοιπόν, προχωρήσει τελικά, θα πρέπει να υπάρχει η κατάλληλη αποζημίωση και αντικατάσταση των εκτοπισμένων καθώς επίσης και κάποια

βοήθεια στην μεταβατική περίοδο από τον τόπο της μέχρι τότε κατοικίας στον νέο τόπο μετεγκατάστασης. Η παραπάνω βοήθεια μπορεί να συμβάλει στο να έχουν αν όχι καλύτερο βιοτικό επίπεδο από ότι πριν, τουλάχιστον το ίδιο. Επίσης, προτείνει και την συμμετοχή της κοινότητας των μετακινούμενων αλλά και της κοινότητας υποδοχής στην κατασκευή του σχεδίου μετεγκατάστασης και περισσότερο οι γυναίκες, οι οποίες είναι υπεύθυνες για την παραγωγικότητα των φυσικών πόρων, ώστε να αποφευχθούν όσα περισσότερα κοινωνικό-οικονομικά προβλήματα είναι πιθανά να συμβούν. Ο οργανισμός αυτός έχει επίσης και σύστημα αξιολόγησης της εκτέλεσης του σχεδίου. Τέλος, η πολιτική του ΟΟΣΑ διευκρινίζει πως η ευθύνη αρχικά βαραίνει περισσότερο το κράτος και την κυβέρνηση κάθε χώρας, αλλά οι δανειστές μπορούν να συμβάλλουν στην μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της μετεγκατάστασης. (*Guidelines on Aid and Environment No. 3, 1992*)

Με μία μικρή σύνοψη όλων των παραπάνω, μπορούμε να πούμε πως όλες οι παραπάνω κατευθυντήριες γραμμές των παραπάνω ιδρυμάτων μοιάζουν σε μεγάλο βαθμό και ως προς το περιεχόμενο αλλά και ως προς τη αυστηρότητα για την τήρηση τους. Όπως είπαμε και παραπάνω τον πρώτο και τελευταίο λόγο για τα έργα που προκαλούν μετεγκαταστάσεις έχει το εκάστοτε κράτος. Ωστόσο, ο κάθε ένας από τους παραπάνω οργανισμούς από τους οποίους κατά κύριο λόγο εξαρτάται και η χρηματοδότηση των μεγάλων έργων, μπορεί και ορίζει κάποιες συνιστώσες πριν προβεί στην χρηματοδότηση. Όλες οι παραπάνω πολιτικές έχουν ως πρωταρχική πρόταση όπου είναι δυνατό να αποφεύγεται η μετεγκατάσταση πληθυσμών, και αν αυτό είναι αναπόφευκτο να προσφέρονται τα κατάλληλα μέσα ώστε να γίνει η μετεγκατάσταση όσο το δυνατόν πιο “αναίμακτα”. Έναν από τους σημαντικότερους ρόλους για μία επιτυχημένη μετεγκατάσταση θεωρούν όλοι οι παραπάνω οργανισμοί την συμμετοχή των άμεσα επηρεασμένων στη δημιουργία του σχεδίου μετεγκατάστασης, αλλά και της κοινότητας υποδοχής. Τέλος, εξίσου σημαντικό είναι για όλα τα παραπάνω χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που ασχολούνται με τις μετεγκαταστάσεις, το κάθε έργο ανάπτυξης να έχει στο επίκεντρο του τον άνθρωπο, και να βελτιστοποιεί τις συνθήκες διαβίωσης του και όχι να τις χειροτερεύει.

7 Η εμπειρία στην Ελλάδα

Το φαινόμενο της μετεγκατάστασης οικισμών υπάρχει σε μεγάλο βαθμό και στην χώρα μας. Ωστόσο δυστυχώς φαίνεται ότι υπάρχει πλήρης έλλειψη βιβλιογραφίας για τις περιπτώσεις και το φαινόμενο γενικά, στην Ελλάδα. Έχουν συμβεί εκτοπισμοί εξαιτίας φυσικών καταστροφών, όπως σεισμών και πλημμυρών και εξαιτίας αναπτυξιακών δραστηριοτήτων, όπως εκμετάλλευση λιγνιτωρυχείων και τεχνιτών φραγμάτων. Η δεύτερη περίπτωση εκτοπισμού ωστόσο εμφανίζεται πιο συχνά.

Η Ελλάδα σε συνδυασμό με την Γερμανία και την Πολωνία καλύπτει το 1/3 της παγκόσμιας παραγωγής στην εξόρυξη λιγνίτη. (Άννα Παντελιά, 2018) Η ΔΕΗ άρχισε την εκμετάλλευση των δύο λιγνιτωρυχείων, αυτού της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης, το 1938 και 1969 αντίστοιχα καθιστώντας την χώρα ανεξάρτητη ενεργειακά. Υπ' ευθύνη της ΔΕΗ έχουν σχηματιστεί επίσης και πολλά τεχνητά φράγματα. (Ιστορική Ανασκόπηση, *dei.gr*)

7.1 Νόμος περί εκμετάλλευσης Ελληνικών ορυκτών πόρων

Σε μία χώρα με τόσες μετεγκαταστάσεις λόγω εκμετάλλευσης ορυκτών πόρων δεν θα μπορούσε να λείπει η κατάλληλη νομοθεσία που θα καλύπτει τις περιπτώσεις αυτές. Σύμφωνα με το άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος, Εθνικός πλούτος, θεωρείται οποιοδήποτε υπόγειο και υποθαλάσσιο κοίτασμα και η χώρα θα πρέπει να χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα με σκοπό την εκμετάλλευση του για την οικονομική ανάπτυξη του κράτους. Μέσα στην εκμετάλλευση αυτών μπορεί να προβλέπεται και η απαλλοτρίωση εκτάσεων και η μετεγκατάσταση των οικισμών. Σύμφωνα με το άρθρο 17 παρ. 2 του Συντάγματος και του νόμου για τις απαλλοτριώσεις ο μόνος λόγος για να στερηθεί κάποιος την ιδιοκτησία του σύμφωνα με τον νόμο είναι για την κοινή, δημόσια ωφέλεια, και γίνεται αφού προηγηθεί η κατάλληλη αποζημίωση. Πιο συγκεκριμένα υπάρχει ειδική διάταξη για την εκμετάλλευση μεταλλίων και ορυχείων με το άρθρο 18 του Συντάγματος.

Επίσης υπάρχει ο Μεταλλευτικός Κώδικας, ο οποίος με την σειρά του προβλέπει μετεγκαταστάσεις και απαλλοτριώσεις ακινήτων και εκτάσεων με σκοπό την εκμετάλλευση μεταλλείων για την δημόσια ωφέλεια. Υπάρχει και η περίπτωση που η υγεία των κατοίκων τίθεται σε κίνδυνο, και απαιτείται εξίσου η μετεγκατάσταση για την ασφάλεια τους.

Ακόμα και σε περιπτώσεις που δημιουργούνται συγκρούσεις μεταξύ των ατόμων που πρέπει να μετεγκατασταθούν και των υπευθύνων για την μετεγκατάσταση έχει αποδειχθεί ότι υπερισχύει η

ανάγκη αξιοποίησης του ορυκτού πλούτου και προχωρούν οι διαδικασίες απαλλοτρίωσης. Αυτό έχει ως συνέπεια την ευπάθεια των ανθρώπων που θα κληθούν να μετεγκατασταθούν, αφού στο βωμό της ανάπτυξης μέσω της εκμετάλλευσης του ορυκτού πλούτου, δεν γίνεται να αρνηθούν. *(Ελληνικός Ορυκτός Πλούτος: Η Δυνατότητα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων για λόγους εξόρυξης)*

7.2 Εκτοπισμοί λόγω εξορυκτικής λιγνιτικής δραστηριότητας

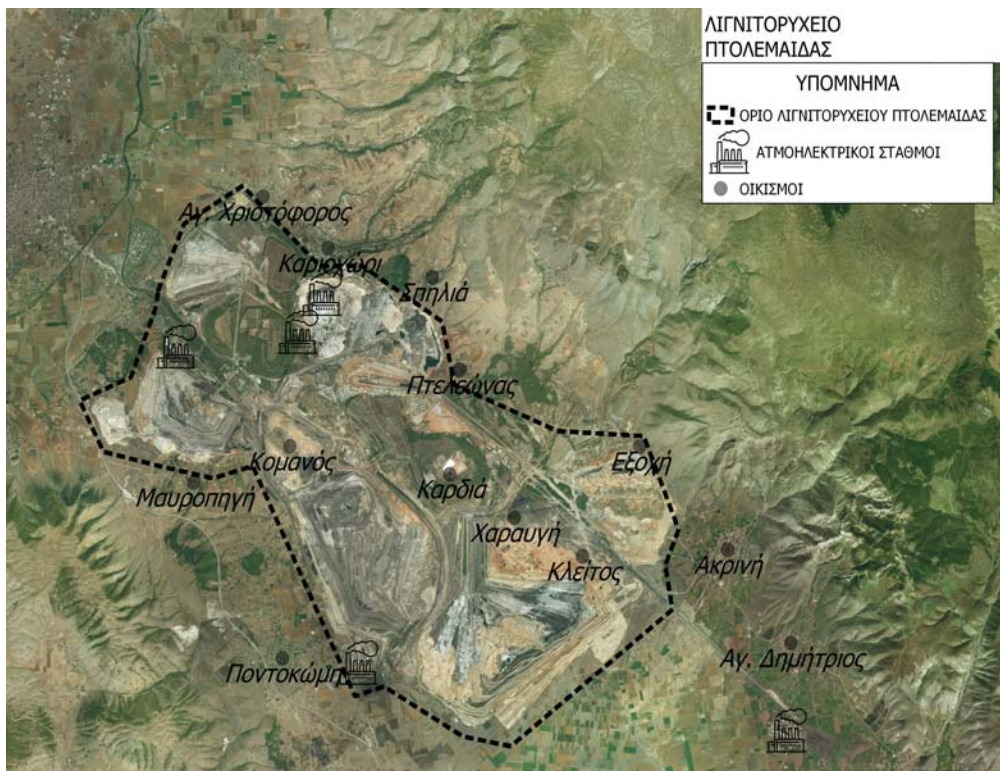
Ο λιγνίτης αποτελεί ένα φθινό αλλά ρυπογόνο ορυκτό καύσιμο. Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα η εξόρυξη λιγνίτη και η ΔΕΗ αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανάπτυξης της χώρας. Ωστόσο πολλοί άνθρωποι έχουν χάσει την γη και τα σπίτια τους λόγω της εξόρυξης, ακόμα και τις ζωές τους λόγω της επικινδυνότητας της καύσης του συγκεκριμένου ορυκτού. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του συλλόγου εκτοπισμένων από την ΔΕΗ, Κ. Τάσο Εμμανουήλ, η ιστορία της εξόρυξης τουλάχιστον για την Δυτική Μακεδονία ξεκινά από πολύ παλιά. Από το 1900 φαίνεται πως κάτοικοι σκάβανε στο έδαφος και έβγαζαν λιγνίτη για να εξασφαλίσουν την θέρμανση τους τον χειμώνα. Κάποιοι επίσης κινήθηκαν και πιο επαγγελματικά γύρω από αυτόν τον τομέα. Η εκκίνηση της εκμετάλλευσης του λιγνίτη ξεκινά επίσημα την δεκαετία του 1950. *(ΜΠΕ Ορυχείων Πτολεμαΐδας, Ν. Κοζάνης)* Όπως είναι φυσικό μια χώρα που μόλις έχει βγει από έναν εμφύλιο πόλεμο, άρπαξε ότι ευκαιρία έχει για να αποκτήσει την ανεξαρτησία της στο θέμα της ηλεκτροδότησης, χρησιμοποιώντας έτσι την καύση λιγνίτη και μένοντας ωστόσο στάσιμη σε αυτή την εκμετάλλευση πόρου, ακόμα και μετά από 70 χρόνια περίπου. *(Γιάννης Πανταζόπουλος, 2017)* Τότε εγκαταστάθηκε και η ΔΕΗ στην Δυτική Μακεδονία και συγκεκριμένα στην περιοχή της Πτολεμαΐδας η οποία μάλιστα έχει απαγορεύει οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα εξόρυξης. *(Αλέξανδρος Αβραμίδης, 2015)* Τα δύο σημαντικά λιγνιτωρυχεία στην χώρα μας είναι της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης όπου σε συνδυασμό παράγουν το 63% της ηλεκτρικής παραγωγής της ώρας. *(Κων. Β. Καβουρίδη, Κων. Χαλουλο, Μ. Λεοντίδη, Χρ. Ρούμπο, 2005).*

Παρακάτω θα δούμε τις επιπτώσεις που προκάλεσαν σε κάθε περιοχή αντίστοιχα.

Λιγνιτωρυχείο Δυτικής Μακεδονίας

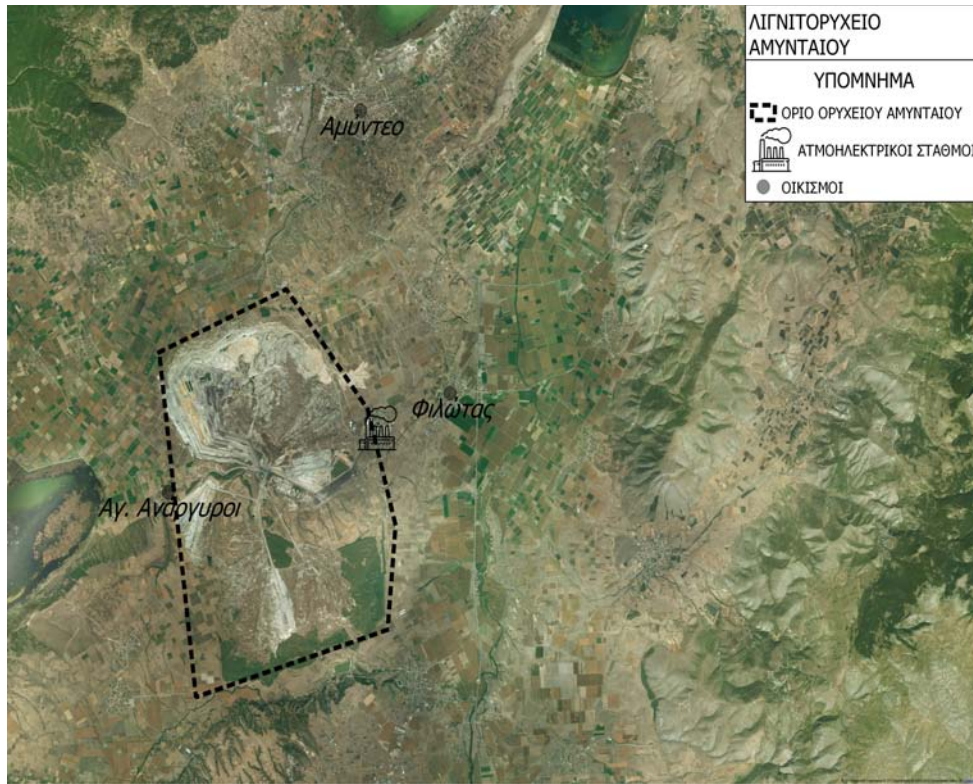
Το Λιγνιτικό πεδίο της Δυτικής Μακεδονίας, το σημαντικότερο στην χώρα μας αυτή την στιγμή αποτελείται από τα παρακάτω επιμέρους ορυχεία:

- Ορυχείο Κύριου πεδίου
- Ορυχείο Καρυδιάς
- Ορυχείο Νότιου πεδίου

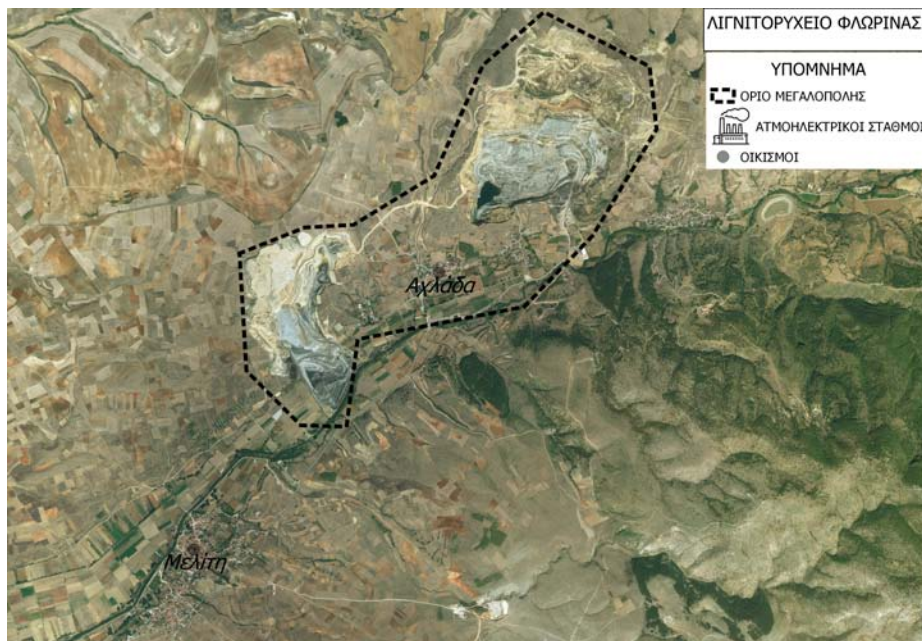
Χάρτης 1: Ορυχείο περιοχής Πτολεμαΐδας, Ιδίας Επεξεργασία

- Ορυχείο Αμύνταιου

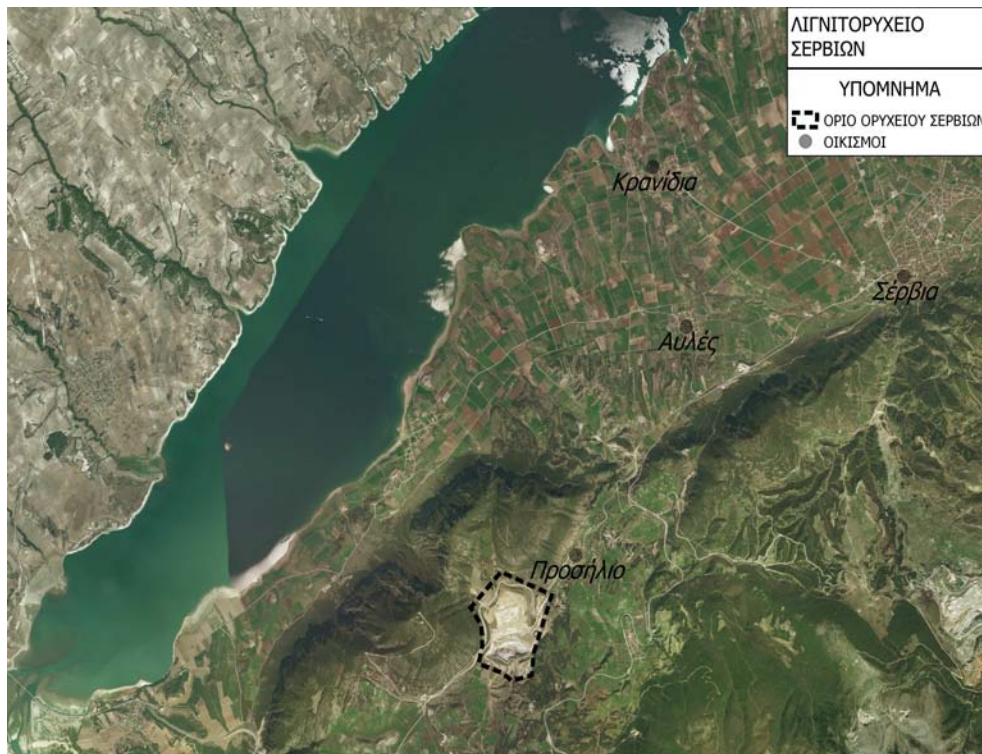
Χάρτης 2: Ορυχείο Αμύνταιου, Ιδία επεξεργασία

- Ορυχείο Αχλάδας στην Φλώρινα

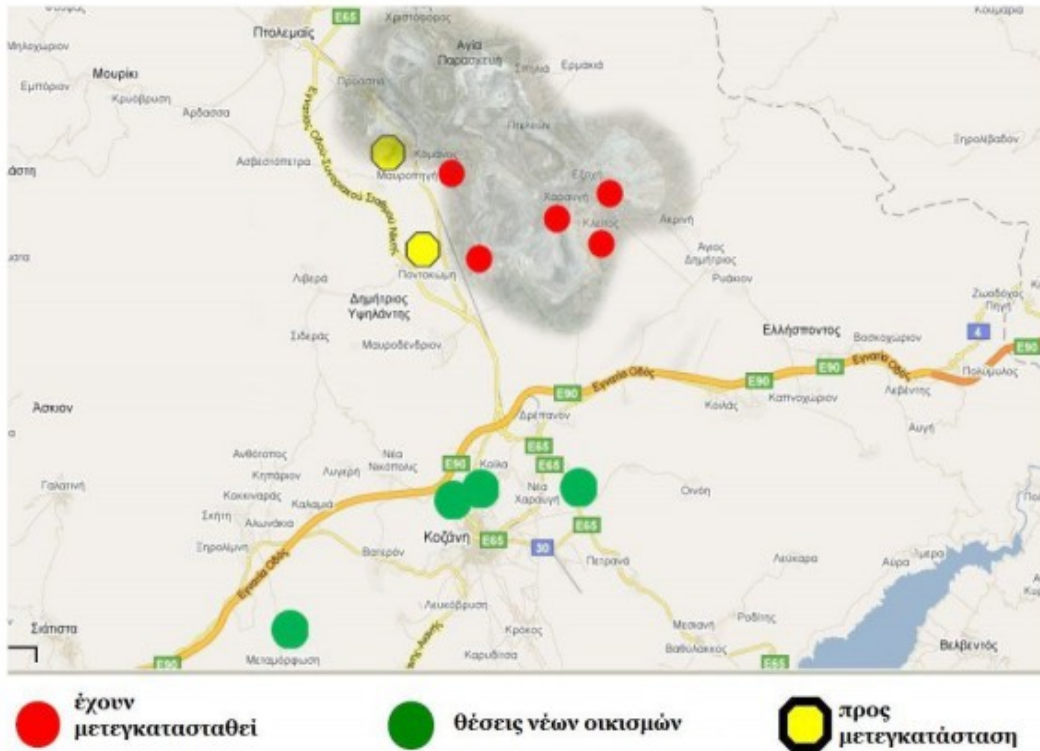
Χάρτης 3: Ορυχείο στην περιοχή της Φλώρινας, Ιδία επεξεργασία

- Ορυχείο Σερβίων

Χάρτης 4: Ορυχείο Σερβίων, Ιδία επεξεργασία

Η εκμετάλλευση των λιγνιτικών κοιτασμάτων στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας όπως είπαμε και παραπάνω ξεκίνησε αρκετά νωρίς αλλά προοριζόταν κυρίως για θέρμανση σε οικιακή χρήση. Το 1950 ιδρύθηκε η ΔΕΗ και πέντε χρόνια μετά το 1955 ξεκίνησε η εκτεταμένη έρευνα για εξόρυξη λιγνιτικών κοιτασμάτων. Το πέρας των εκμεταλλεύσεων εκτιμάται για το έτος 2050. Η εξορυκτική δραστηριότητα εξαπλώνεται σε έκταση 160 τ.χλμ, έκταση που περιλαμβάνει τα ορυχεία και τις εγκαταστάσεις τους, καθώς και 5 ατμοηλεκτρικούς Σταθμούς. Επίσης η εξορυκτική δραστηριότητα απλώνεται σε δύο νομούς, Κοζάνης και Φλώρινας και καλύπτονται οι ενεργειακές ανάγκες του μεγαλύτερου μέρους της ηπειρωτικής Ελλάδας και των συνδεδεμένων νησιών. (WWF: Οδικός Χάρτης Μετάβασης στη Μεταλιγνιτική Περίοδο για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.)

Εικόνα 12: Μετεγκαταστάσεις οικισμών στην Δυτική Μακεδονία, Πηγή: <http://www.wwf.gr/images/pdfs/PtolemaidaVMelitiII.pdf>

Μετεγκατάσταση Καρδιάς

Οι μετεγκαταστάσεις λόγω εξορυκτικής δραστηριότητας, στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, ξεκίνησαν από το 1972, με πρώτη μετεγκατάστασή αυτή του χωριού Καρδιά που βρισκόταν Νότιο Ανατολικά της Πτολεμαΐδας. Ήταν ένα χωριό που γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στα χρόνια του μεσοπολέμου, με μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού και εξασφαλισμένη την απασχόληση στο εργοστάσιο της ΔΕΗ που κατασκευάστηκε ακριβώς δίπλα. Όλα τα παραπάνω, συνέβαιναν τη δεκαετία του 1960. Δέκα χρόνια μετά, αυτή η ανοδική πορεία της ευημερίας του χωριού, διακόπηκε εξαιτίας της αναγκαστικής απαλλοτριώσης των εδαφών, αφού ήταν πλούσια λόγω του λιγνίτη. Η μετεγκατάσταση των 692 κατοίκων του χωριού κράτησε 4 με 5 χρόνια όπου και το 1976 ολοκληρώθηκε. (*WWF: Πτολεμαΐδα 5 και Μελίτη 2: Έκθεση οικονομικής βιωσιμότητας των νέων λιγνιτικών μονάδων, 2013*) Δημιουργήθηκαν δύο νέοι οικισμοί: ο νέος οικισμός Καρδιάς Κοζάνης και ο νέος οικισμός Καρδιάς Πτολεμαΐδας. (Θανάσης Τσιγγάνας, 2008)

Ο νέος οικισμός Καρδιάς Κοζάνης ,βρίσκεται 4 χιλιόμετρα έξω από την πόλη και υπάγεται στο Δήμο Κοίλων. Σε σχέση με άλλους οικισμούς που έχουν μετεγκατασταθεί, φαίνεται να έχει αποκτήσει την επιθυμητή ανάπτυξη αφού αποτελεί ένα αρκετά σύγχρονο οικισμό, με νεόδμητα σπίτια και επαρκείς υποδομές. Το πιο σημαντικό είναι ότι στην περιοχή δραστηριοποιείται και ο πολιτιστικός σύλλογος της Καρδιάς, πράγμα που σημαίνει ότι κατά την μετεγκατάστασή μετακινήθηκε μαζί με τους κατοίκους και ο πολιτισμός και η ιστορία η του χωριού. (*Δήμος Κοζάνης, Νέα Καρδιά*)

Στη περιοχή που υπήρχε το παλιό χωριό, υπάρχουν πλέον μόνο χώματα, τέφρα, ταινιόδρομοι που μεταφέρουν τον λιγνίτη και τίποτα από ερείπια, ώστε να θυμίζουν ότι παλιά εκεί υπήρχε ένα αρκετά ανεπτυγμένο χωριό που θάφτηκε για την παραγωγή ρεύματος. Στο όνομα του χωριού ο διπλανός ατμοηλεκτρικός σταθμός ονομάστηκε ΑΗΣ Καρδιάς.

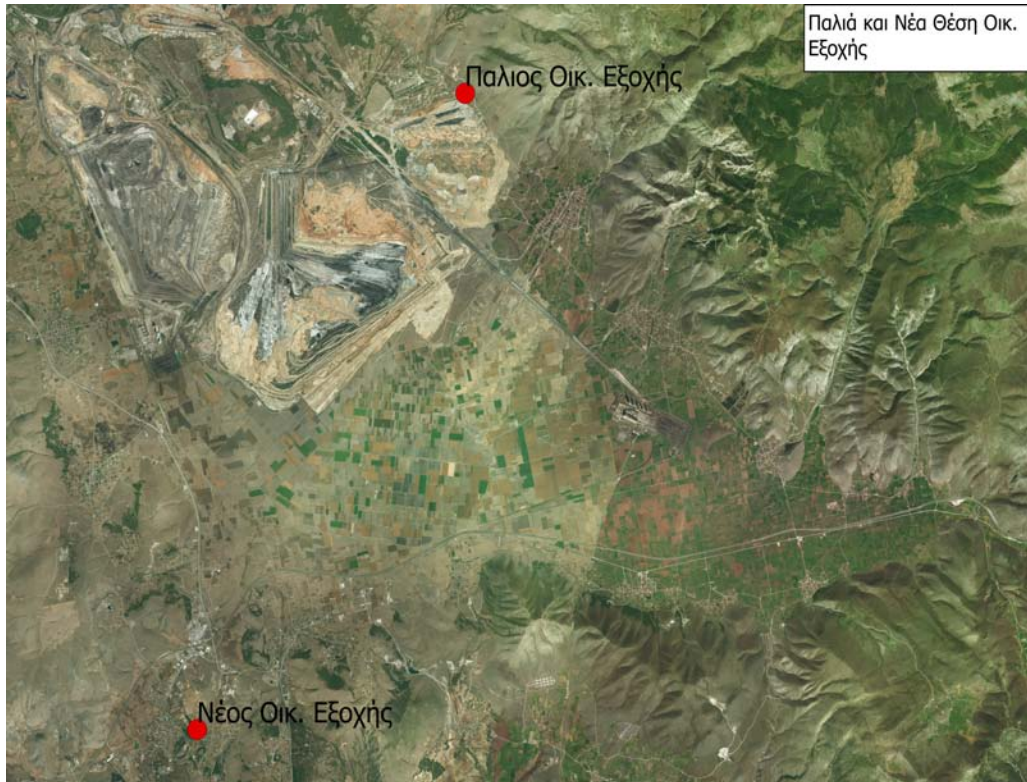
Χάρτης 5: Παλιά και Νέα θέση οικισμού Καρδιάς, Ιδία Επεξεργασία

Μετεγκατάσταση Εξοχής

Το δεύτερο χωριό που μπήκε σε διαδικασία μετεγκατάστασης ήταν η Εξοχή. Οι 300 κάτοικοι του χωριού αναγκάστηκαν να αφήσουν τις ζωές τους, τα σπίτια τους και τα κτήματα τους και να μετακινηθούν προς αναζήτηση ενός νέου τόπου για ζωή. (WWF: Πτολεμαΐδα 5 και Μελίτη 2: Έκθεση οικονομικής βιωσιμότητας των νέων λιγνιτικών μονάδων, 2013) Η μετεγκατάσταση έγινε μεταξύ 1979 και 1982 όταν τα ορυχεία της ΔΕΗ επεκτάθηκαν τόσο πολύ που απείλησαν το χωριό. (Δήμος Κοζάνης, Εξοχή)

Ο οικισμός της νέας Εξοχής βρίσκεται πλέον κοντά στα Κοίλα ωστόσο απο μαρτυρίες των κατοίκων δείχνουν να μην υπάρχει ανάπτυξη στο χωριό. Στην καταγραφή του 2011 καταγράφηκαν 114 μόνιμοι κάτοικοι. Από το παλιό χωριό δεν υπάρχει τίποτα, τα πάντα έχουν χαθεί από την δραστηριότητα του ορυχείου.

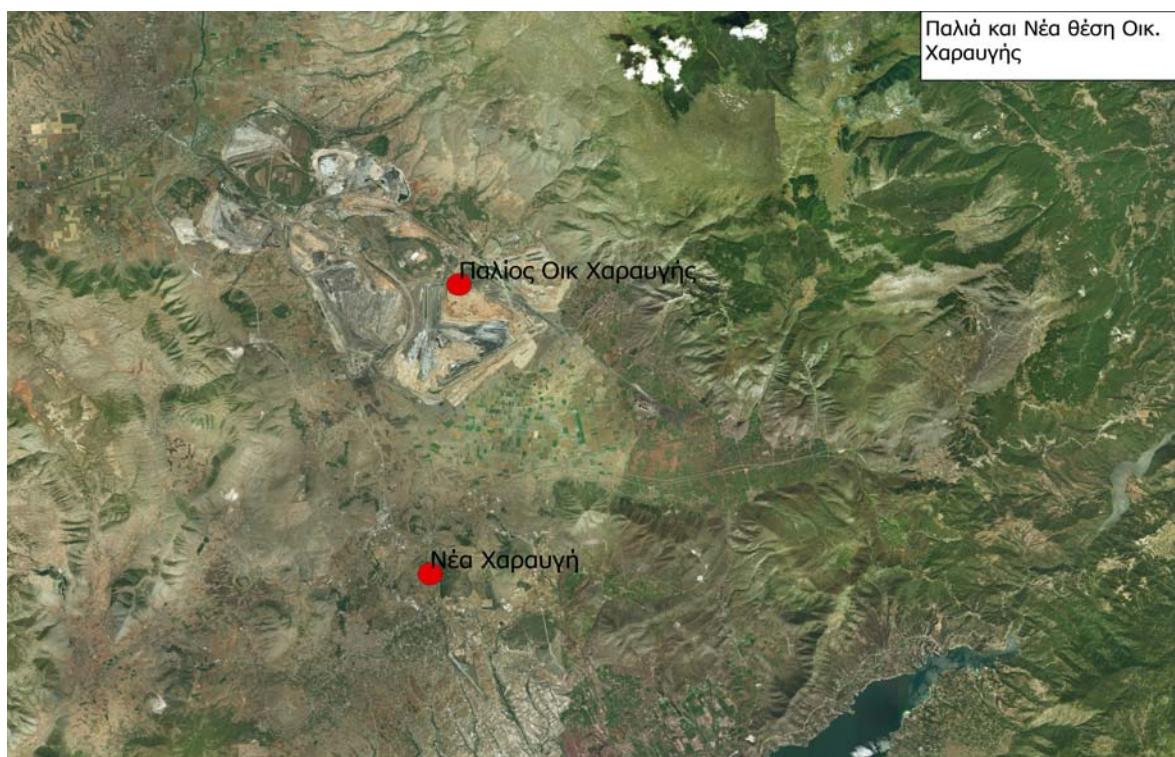
Χάρτης 6: Παλιά και Νέα Θέση οικ. Εξοχής

Μετεγκατάσταση Χαραυγής

Το χωριό που ακολούθησε τις παραπάνω μετεγκαταστάσεις είναι η Χαραυγή. Το χωριό αποτελούνταν από Μικρασιάτες Πόντιους και Θρακιώτες που μετά τον πόλεμο με τους Τούρκους ζήτησαν καταφύγιο στο χωριό Χαραυγής. Σε μία προσπάθεια να συνεχίσουν τις ζωές τους κατάφεραν να γίνει το χωριό κεφαλοχώρι της περιοχής και να γνωρίσει μεγάλη ανάπτυξη με 1.228 κατοίκους, που ήρθαν αντιμέτωποι με τον διωγμό ξανά, αυτή τη φορά λόγω της ΔΕΗ. (*WWF: Πτολεμαΐδα 5 και Μελίτη 2: Έκθεση οικονομικής βιωσιμότητας των νέων λιγνιτικών μονάδων, 2013*) Το ορυχείο σε συνδυασμό με την λειτουργία του εργοστασίου κοντά στο χωριό έφερε αλλαγές στην καθημερινότητά των κατοίκων. Με την είσοδο των καμινάδων στις ζωές τους, πολλοί αναγκάστηκαν να αφήσουν τα χωράφια και τις καλλιέργειες τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων της περιοχής βρήκε μόνιμες θέσεις στο εργοστάσιο και το ορυχείο της ΔΕΗ. Ως απόρροια των προηγούμενων, τα εργατικά ατυχήματα έγιναν επίσης μέρος της καθημερινότητας τους. (*Παρασκευή Κηπουρίδου, 2015*)

Όταν τα σκαπτικά μηχανήματα περικύκλωσαν τον οικισμό, η ατμόσφαιρα έγινε αποπνικτική και τα σπίτια γέμισαν ρωγμές από την εξορυκτική δραστηριότητα, ήταν πλέον ανάγκη ο οικισμός να μετεγκατασταθεί. Το 1979 η ΔΕΗ πρότεινε την αποζημίωση και μετεγκατάσταση των κατοίκων και του χωριού σε περιοχή με κοντινή απόσταση από την πόλη της Κοζάνης, για να μπορέσει να εκμεταλλευτεί το υπέδαφος του.

Ο νέος οικισμός είναι όμορφος, σύμφωνα με την Παρασκευή Κηπουρίδου, πρώην κάτοικο της Χαραυγής, ωστόσο δεν θυμίζει σε τίποτα το μέρος που μεγάλωσε και έζησε. Με την μετεγκατάσταση τους οι κάτοικοι προσπάθησαν να πάρουν από τα παλιά τους σπίτια ότι μπορούσαν, ακόμα και παράθυρα ή πόρτες, με σκοπό να τα μεταφέρουν στα καινούργια και να τους θυμίζουν κάτι απο τον παλιό οικισμό Χαραυγής. Σήμερα το μόνο που έχει μείνει να ξεχωρίζει και να θυμίζει τον παλιό οικισμό, ή έστω ότι κάπου εκεί μέσα στους ταινιόδρομους και τα χαλάσματα υπήρχε ένα χωριό, είναι το παλιό καμπαναριό. Η Κ. Παρασκευή Κηπουρίδου, κλείνει το άρθρο της για την ιστορία του χωριού Χαραυγή με την εξής φράση: “Στο χωριό που –σχήμα οξύμωρο θα έλεγε κανείς – αν και λεγόταν Χαραυγή, έδωσε μια μέρα για να φωτίσει την Ελλάδα.” (Παρασκευή Κηπουρίδου, 2015)

Χάρτης 7: Παλιά και Νέα θέση οικισμού Χαραυγής

Μετά την Χαραυγή, ο ρόλος της ΔΕΗ στις μετεγκαταστάσεις έγινε πιο αποστασιοποιημένος. Πλέον ασχολείται μόνο με τις αποζημιώσεις και την χρηματοδότηση για τις νέες υποδομές και όχι πιο ενεργά στην διαδικασία της μετεγκατάστασης και της επιλογής της νέας θέσης για τους οικισμούς. (Ευαγγελία Μητσιάκου, Σοφία Μιλτιάδου, 2010)

Εικόνα 13: Οικισμός Χαραυγή πριν την μετεγκατάσταση, Πηγή:
<https://xaravgikozanis.wordpress.com/>

Εικόνα 14: Οικισμός Χαραυγή μετά την μετεγκατάσταση, Πηγή:
<https://www.iefimerida.gr/>

Μετεγκατάσταση Κομανού

Το 1986 προτάθηκε η μετακίνηση του οικισμού Κομανός για να μπορέσει να αναπτυχθεί η εξορυστική δραστηριότητα για λογαριασμό της ΔΕΗ. Με την τελευταία απογραφή, και πριν σβηστεί από τον χάρτη το χωριό είχε 523 κατοίκους. Οι διαδικασίες μετεγκατάστασης ξεκίνησαν το 1999 και οι αποζημιώσεις δόθηκαν έως το 2003. Ωστόσο παρά τα πολλά χρόνια πρότασης της μετεγκατάστασης και της ερημοποίησης του παλιού οικισμού δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη νέος. Στη θέση στην οποία προτάθηκε να εγκατασταθεί ο νέος οικισμός Κομανού, υπάρχει μόνο μία έρημη εκκλησία. (*WWF: Πτολεμαΐδα 5 και Μελίτη 2: Έκθεση οικονομικής βιωσιμότητας των νέων λιγνιτικών μονάδων, 2013*)

Πολλοί υποστηρίζουν ότι λόγω των καθυστερήσεων σε έργα ύδρευσης και αποχέτευσης καθώς και ηλεκτροδότησης στον νέο οικισμό, οι δικαιούχοι των αποζημιώσεων, και πρώην κάτοικοι της περιοχής, κατευθύνθηκαν προς τις κοντινότερες πόλεις για την εγκατάστασή τους. Ωστόσο μέχρι και σήμερα, φαίνεται ότι κάτοικοι περιμένουν ακόμη για την μετεγκατάστασή τους, και ανησυχούν λόγω της πώλησης μετοχών της ΔΕΗ σε ιδιώτη. (Ρόη Βαμβατέκη, 2018)

Σήμερα, δεν υπάρχει τίποτα στην περιοχή που ήταν ο οικισμός. Έχει μετατραπεί κανονικά σε ορυχείο. Μόνο η εκκλησιά του χωριού, που δεν αναλάμβανε κανείς να την γκρεμίσει, μένει να θυμίζει ότι κάποτε υπήρχε ζωή.

Μετεγκατάσταση Κλείτου

Το χωριό Κλείτος, δεν είχε τίποτα διαφορετικό από τα προηγούμενα χωριά που είδαμε παραπάνω. Ήταν επίσης ένα χωριό που κατοικούνταν από πρόσφυγες του Πόντου, που έψαξαν να βρουν μία καινούργια πατρίδα μακριά από την δική τους για να μπορέσουν να ξανά φτιάξουν την ζωή τους. Η κοινότητα του Κλείτου, γνώρισε την ανάπτυξη κυρίως λόγω της εγγύτητας του με το Ατμοηλεκτρικό Εργοστάσιο Αγ. Δημητρίου Κοζάνης, το μεγαλύτερο σε όλη την χώρα. Όπως και σε όλα τα προηγούμενα χωριά οι κάτοικοι σιγά σιγά με την δημιουργία των εργοστασίων άφησαν της γεωργικές ασχολίες και βρήκαν δουλειά μέσα στα εργοστάσια της ΔΕΗ. Η ευημερία αυτή, καθώς και η ανάπτυξη του χωριού σταμάτησε ξαφνικά μετά την ανακοίνωση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης των ιδιοκτησιών και τη μετεγκατάσταση του οικισμού σε άλλο μέρος. (*Ριζοσπάστης: Η ΔΕΗ σβήνει από το χάρτη το χωριό Κλείτος*)

Η μετεγκατάσταση σημειώθηκε την περίοδο 2000 έως 2003. (*WWF: Πτολεμαΐδα 5 και Μελίτη 2: Έκθεση οικονομικής βιωσιμότητας των νέων λιγνιτικών μονάδων, 2013*) Το παλιό χωριό, στην καταγραφή του 2001, μετρούσε 1.200 κατοίκους. Σήμερα, στο παλιό χωριό δεν υπάρχει

τίποτα παρά μόνο ένας σωρός από χαλάσματα. Μόνο η εκκλησία μένει όρθια παρά τις ζημιές από ρωγμές που έχει υποστεί. (Χωριά Φαντάσματα Νο7- Κλείτος Κοζάνης). Ο νέος οικισμός χωροθετείται νότιο-δυτικά από την πόλη της Κοζάνης. Έχει επαρκές πολεοδομικό σχέδιο και υποδομές. Φαίνεται πως είναι ένα χωριό με προοπτικές ανάπτυξης, ωστόσο, δεν έχουν επιστρέψει όλοι οι κάτοικοι του παλιού χωριού ακόμη.

Χάρτης 8: Παλιά και νέα Θέση οικισμού Κλείτος, Ιδία επεξεργασία

Μετεγκατάσταση Μαυροπηγής

Το τελευταίο χωριό του οποίου απαιτήθηκε η μετεγκατάστασή, λόγω του πλούσιου λιγνιτικού υπόβαθρου είναι η Μαυροπηγή. Βρίσκεται 11 χιλιόμετρα από την Πτολεμαΐδα, και ανήκει στον νομό Κοζάνης και αποτέλεσε κεφαλοχώρι της περιοχής με πάνω από 1000 κατοίκους, γνωρίζοντας μεγάλη ανάπτυξη εξαιτίας της εγγύτητας με το εργοστάσιο της ΔΕΗ. Σύμφωνα με τον κύριο Τάσο Εμμανουήλ πρώην πρόεδρο του χωριού και πλέον επικεφαλής του συλλόγου των θυμάτων λόγω της ΔΕΗ, και την συνέντευξη που έδωσε στο Vice, το 2001 έφτασαν στο χωριό συνεργεία της ΔΕΗ με συνοδεία των δυνάμεων ΜΑΤ ώστε να ερευνηθούν για κοιτάσματα λιγνίτη και τελικά να ανακοινώσουν την διάνοιξη του ορυχείου της Μαυροπηγής παρά τις έντονες διαδηλώσεις των κατοίκων. Το ορυχείο αυτό μάλιστα άνοιξε χωρίς την προαπαιτούμενη εκπόνηση της μελέτης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και λειτουργούσε από το 2003 έως το 2006 χωρίς άδεια. Η απάντηση του τότε υπουργού ήταν ότι επέβαλαν την άμεση εκμετάλλευση λόγοι εθνικού

συμφέροντος αφού από αυτό το ορυχείο θα παράγονταν το 10% της ενέργειας της Ελλάδας. (Αλέξανδρος Αβραμίδης, 2015)

Ωστόσο οι υπεύθυνοι υποστήριξαν ότι δεν θα επηρεαστεί το χωριό, κάτι που δεν τηρήθηκε. Το ορυχείο περικύκλωσε γρήγορα το χωριό και η αναγκαστική μετεγκατάσταση των κατοίκων ήταν επιτακτική ανάγκη. Με ανακοίνωση το 2007 προτάθηκε η αναγκαστική απαλλοτρίωση του οικισμού και προβλεπόμενη ημερομηνία της ολοκλήρωσης της μετεγκατάστασης των 456 κατοίκων του το 2013.

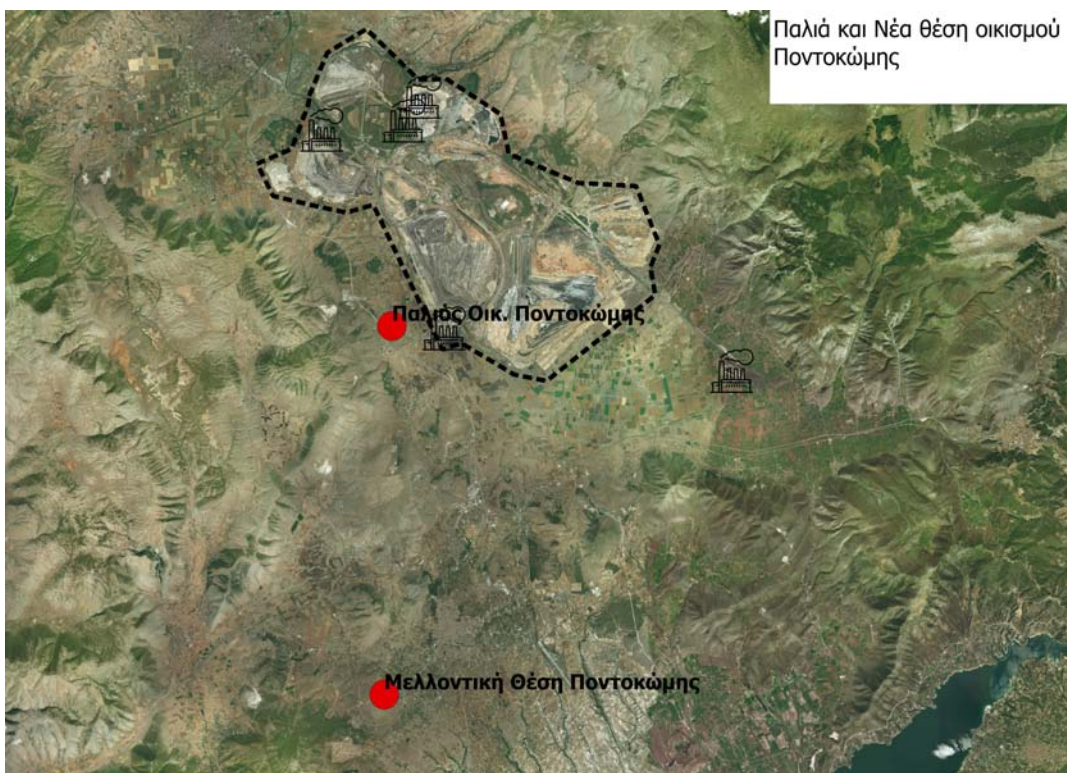
Οι κάτοικοι αποζημιώθηκαν, ωστόσο κάποιοι επένδυσαν σε διαμερίσματα στις κοντινότερες πόλεις, και η ΔΕΗ κατέφυγε δικαστικώς. Έκανε αναθεώρηση για τα ποσά που είχαν συμφωνηθεί πετυχαίνοντας κατά 40% μικρότερες αποζημιώσεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα κάποιοι άνθρωποι που μόλις πήγαν να ξανά χτίσουν την ζωή τους από την αρχή, να πρέπει να επιστρέψουν σχεδόν τα μισά χρήματα της αποζημίωσης πίσω. (Αλέξανδρος Αβραμίδης, 2015) Σήμερα, σύμφωνα με δηλώσεις των κατοίκων έχει οριστεί η ημερομηνία, μέσα στο 2019, που θα γίνει η κλήρωση για τις εκτάσεις στον νέο οικισμό Μαυροπηγής, ο οποίος θα χωροθετηθεί στην περιοχή Κουρί της Πτολεμαΐδας. Στον παλιό οικισμό μένουν περίπου δέκα οικογένειες πλέον οι οποίες ετοιμάζονται να το εγκαταλείψουν επίσης αφού ότι έχει μείνει είναι μόνο ερείπια καλυμμένα με τέφρα.

Μετεγκατάσταση Ποντοκόμης

Το 2007 η ΔΕΗ αποφάσισε να κατασκευάσει τον πέμπτο ατμοηλεκτρικό σταθμό “Πτολεμαΐδας” και για την δημιουργία του έπρεπε να μετεγκατασταθούν δύο χωριά, ένα εκ των οποίων ήταν η Ποντοκόμη. Η Ποντοκόμη, η οποία κατοικήθηκε το 1923, ήταν επίσης ένα από τα κεφαλοχώρια της περιοχής. Είχε εξίσου όμως της ίδια ατυχία, όπως και τα άλλα: να έχει πλούσιο υπέδαφος σε λιγνίτη. Δεν ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία με τα προηγούμενα, ωστόσο. Όταν τα μηχανήματα φτάσανε κοντά στις αυλές των σπιτιών, έγινε δημοψήφισμα και αποφασίστηκε η μετεγκατάστασή των 1300 κατοίκων του χωριού. Η μελέτη για την διαδικασία της μετεγκατάστασης δόθηκε στην ΑΝ.ΚΟ, αναπτυξιακή εταιρία της Δυτικής Μακεδονίας.

Το 2012 βγήκε και το σχετικό ΦΕΚ για την μετεγκατάσταση του χωριού και η μετονομασία του σε Νέα Ποντοκόμη. Η περιοχή, η οποία ψηφίστηκε ανάμεσα σε 19 προτεινόμενες, για να μετεγκατασταθεί ο οικισμός, είναι η ΖΕΠ της Κοζάνης. (Ευαγγελία Μητσιάκου, Σοφία Μιλτιάδου, 2010) Στόχος σύμφωνα με δηλώσεις των πρώην κατοίκων του χωριού είναι να μην χάσουν το πολιτιστικό παρελθόν τους και την κοινωνική τους συνοχή, ζώντας πλέον σε ένα καθαρό και υγιές περιβάλλον.

Στις αρχές του 2019, αναμένεται η διαδικασία για το μοίρασμα των οικοπέδων στον νέο Οικισμό. Την ίδια στιγμή, τα χρήματα έχουν δοθεί στο 80% των κατοίκων. (*Energypress: Το 2019 τα πρώτα σπίτια στο νέο οικισμό της Ποντοκώμης, 2018*) Ωστόσο, ακόμη υπάρχουν ζητήματα υποδομών που καθυστερούν την μετεγκατάσταση στην ΖΕΠ, όπως η γραμμή μεγάλης τάσης η οποία και πρέπει να γίνει υπόγεια. (*Χρήστος Βήττας, 2018*) Ο χρόνος έχει δείξει να είναι εχθρός απέναντι στο αν η μετεγκατάστασή είναι πετυχημένη ή όχι, και για το αν οι κάτοικοι του οικισμού θα μείνουν ενωμένοι, και με κοινό στόχο την σωτηρία της ιστορίας και του ονόματος του χωριού μου μετακινείται.

Χάρτης 9: Παλιά και Νέα θέση οικ. Ποντοκώμης

Εικόνα 15: Ο οικισμός της Ποντοκόμης, και στο βάθος ο ΑΗΣ, Πηγή:
<http://www.pontos-news.gr>

Μετεγκατάσταση Ακρινής

Ωστόσο, εκτός από τα χωριά που ξεριζώνονται για να μπορέσει να εκμεταλλευτεί ο λιγνίτης που υπάρχει στο υπέδαφος τους, υπάρχουν και εκείνα που είναι άτυχα μέσα στην τύχη τους και δεν έχουν λιγνίτη στα χώματά τους. Τύχη, αφού η ΔΕΗ δεν έχει κέρδος από τα εδάφη πάνω στα οποία έχουν χτίσει τις ζωές τους, όμως εξίσου ατυχία, να βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από τις δραστηριότητες της ΔΕΗ. Στο χωριό της Ακρινής, το οποίο βρίσκεται μόλις μισό χιλιόμετρο μακριά από τις εξορυκτικές δραστηριότητες και τις καμινάδες τους εργοστασίου της ΔΕΗ, οι 1.163 κάτοικοι ασφυκτιούν. Στο μεταξύ η ΔΕΗ αδιαφορεί καθώς δεν την συμφέρει η απαλλοτρίωση των εδαφών του χωριού. (Γιάννης Πανταζόπουλος, 2017)

Εν έτη 2019, φαίνεται ότι οι κάτοικοι της Ακρινής θα είναι οι πρώτοι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες. (Γιάννης Παπαδόπουλος, 2011) Θέλουν να φύγουν από το μόνιμο σύννεφο τέφρας που υπάρχει στην ατμόσφαιρα και να ζήσουν μακριά από αυτό το άρρωστο περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της λειτουργίας των εργοστασίων της ΔΕΗ. Έχει αποδειχτεί επίσης, ότι αυτή η ατμόσφαιρα έχει συμβάλει στην αύξηση των κρουσμάτων καρκίνου στην περιοχή καθώς και μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα. Ο κύριος Κώστας Ελευθεριάδης μάλιστα, στην συνέντευξη του στην lifo αποκάλυψε την ΔΕΗ “ευχή και κατάρα”, ως κάτοικος του χωριού.

Οι ντόπιοι έχουν κάνει πολλές προσπάθειες τόσα χρόνια να περάσει το αίτημα τους για μετεγκατάστασή του χωριού. Το πρόβλημα της Ακρινής έχει διατυπωθεί με νόμο από το 2011 που υποχρέωνε την ΔΕΗ να καταθέσει το σχέδιο μετεγκατάστασης έως το 2014 κάτι που ακόμη δεν έχει γίνει. *(Χρήστος Βήττας, 2015)* Μία τροποποίηση του νόμου του 2001 διατυπώθηκε και το 2017 ορίζοντας υπεύθυνους για τις δαπάνες απαλλοτρίωσης των περιουσιών, των κατοίκων, και της μετεγκατάστασης της Ακρινής θα είναι το κράτος και η ΔΕΗ, οι οποίοι θα επιβαρυνθούν αντίστοιχα σε ποσοστό 50%. *(Υποδομές:Μανιάτης: Γιατί επί 2,5 χρόνια δεν προχώρησε η Κυβέρνηση την μετεγκατάσταση Αγίων Αναργύρων και Ακρινής;)*

Σύμφωνα με πληροφορίες φαίνεται ότι το πρόβλημα που καθυστερεί η μετακίνηση του οικισμού, είναι το μεγάλο χρηματικό ποσό που θα στοιχίσει σε συνδυασμό με το παραπάνω. Είναι κάτι που πρώτη φορά γίνεται, αφού έως τώρα για τις απαλλοτριώσεις των εδαφών που είχαν λιγνίτη αναλάμβανε η ΔΕΗ μόνο. Στο μεταξύ, οι κάτοικοι ζούνε κάτω από καθεστώς αβεβαιότητας χρόνια τώρα, σε αναμονή για μετεγκατάσταση και δεν μπορούν να προγραμματίσουν την ζωή τους, σύμφωνα με τον κύριο Κώστα Πουτακίδη, πρόεδρο του Συλλόγου Περιβάλλοντος και Ανέργων Ακρινής. *(Γιάννης Πανταζόπουλος, 2017)*

Μετεγκατάσταση Αγ. Αναργύρων

Όπως και με την περίπτωση της Ακρινής, έτσι και με το χωριό των Αγίων Αναργύρων, με τον νόμο του 2011 και για λόγους κοινής αφέλειας, απαιτήθηκε η μετεγκατάστασή τους εξαιτίας της εγγύτητας τους με τα ορυχεία της ΔΕΗ. Ωστόσο, όπως είδαμε και παραπάνω οι μετεγκαταστάσεις αυτές δεν έχουν προχωρήσει, καθώς το κράτος και η ΔΕΗ δεν έχουν βγάλει άκρη για τα ποσά της αποζημίωσης. *(e-ptolemeos: Εκδόθηκε το ΦΕΚ για την αναγκαστική απαλλοτρίωση των Αναργύρων)*

Μία από τις μεγαλύτερες κατολισθήσεις που συνέβησαν στο ορυχείο του Αμύνταιου, το καλοκαίρι του 2017, έφερε σε δυσκολότερη θέση τον οικισμό των Αγ. Αναργύρων. Αυτή η κατολίσθηση, έφερε πάλι στην επιφάνεια το κατά πόσο η παραγωγή ρεύματος γίνεται εις βάρος των εργαζομένων, των κατοίκων κοντά στην εξόρυξη λιγνίτη και του περιβάλλοντος. *(Ριζοσπάστης: Μεγάλη κατολίσθηση στο ορυχείο της ΔΕΗ στο Αμύνταιο)* Χρόνια τώρα οι κάτοικοι του χωριού διαμαρτύρονται για τις ρωγμές στα σπίτια τους και την αδιαφορία της ΔΕΗ και του κράτους για αυτό. Η κατολίσθηση του 2017 σάρωσε 3.500 στρέμματα έκτασης. Η ΔΕΗ αποδίδει την καταστροφή αυτή σε σειсмоγενή αίτια, ωστόσο έχει αποδειχτεί από έρευνες ότι οφείλεται στην εξορυκτική δραστηριότητα του ΑΗΣ, και την υποχώρηση της στάθμης του υδροφόρου ορίζοντα. *(Γιώτα Μυρτιτσιώτη, 2009)* Ο οικισμός κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης μέχρι και τον Μάρτιο του 2019, με σκοπό οι διαδικασίες μετεγκατάστασης να προχωρήσουν γρηγορότερα από

ότι πριν. (Iskra: Μεγάλη η καταστροφή από την κατολίσθηση στο Αμύνταιο. Απαλλοτρίωση και μετεγκατάσταση οικισμού)

Η ΔΕΗ προχώρησε στην προσωρινή λύση, ενός επιδόματος ενοικίου για να μπορέσουν οι κάτοικοι μετά την κατολίσθηση να βρουν ένα μέρος να μείνουν έως ότου ολοκληρωθούν οι διαδικασίες μετεγκατάστασης και αποζημιώσεων. Στις αρχές του 2019, οι διαδικασίες καταγραφής των οικοπέδων έχουν φτάσει σχεδόν στο τέλος τους ώστε να δοθούν οι αποζημιώσεις. Ωστόσο, η ΔΕΗ ενημέρωσε ότι θα διακόψει το επίδομα ενοικίου που έδινε στους κατοίκους του χωριού, εξαιτίας των μηνύσεων που κατατέθηκαν από πολλούς εις βάρος της. (Ρόη Βασβατέκη, 2018.) Οι πρώην κάτοικοι του χωριού δεν μπορούν να κάνουν τίποτα άλλο από το να περιμένουν καρτερικά για τις αποζημιώσεις και την μετεγκατάστασή του χωριού, χωρίς τις δουλειές τους και χωρίς εισοδήματα, αφού οι περισσότεροι ήταν αγρότες στις εκτάσεις που χάθηκαν εξαιτίας της κατολίσθησης.

Εικόνα 16: Κατολίσθηση στο ορυχείο Αμυνταίου, στο βάθος ο οικισμός Αγ. Αναργύρων, Πηγή: https://www.lifo.gr/uploads/image/1264306/IMG_6473.jpg

Εικόνα 17: Καταστροφές στις καλλιέργειες μετά την κατολίσθηση, Πηγή: <https://www.newsbomb.gr>

Μετεγκατάσταση Αχλάδας

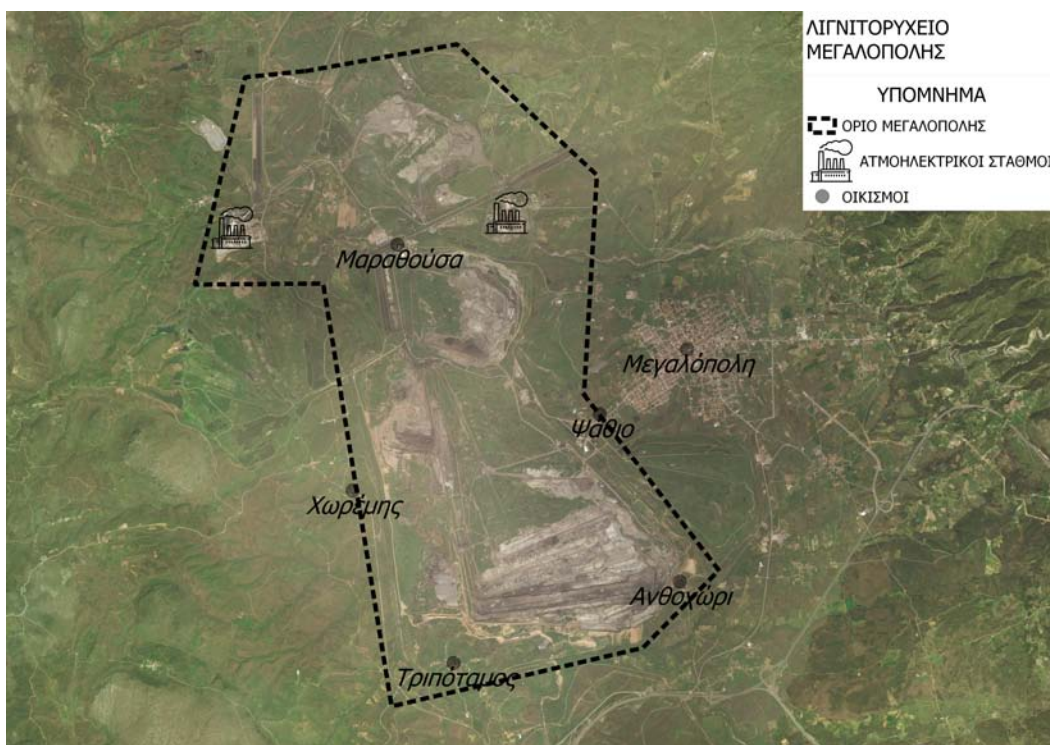
Το χωριό με το όνομα Αχλάδα, βρίσκεται στην δημοτική ενότητα της Φλώρινας και σύμφωνα με την απογραφή του 2011, μετρούσε 271 κατοίκους. Χρόνια τώρα γίνονται συζητήσεις γύρω από την μετεγκατάστασή του λόγω της εγγύτητας του με τα ορυχεία της ΔΕΗ και του βεβαρημένου περιβάλλοντος. Οι κάτοικοι παραπονιούνται συνεχώς για την αποπνικτική ατμόσφαιρα ωστόσο είναι γεγονός ότι η λειτουργία του ορυχείου έχει δώσει χιλιάδες θέσεις εργασίας στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής. Στις αρχές του 2017, οι κάτοικοι μετά από δημοψήφισμα κατέληξαν στην απόφαση της μετεγκατάστασης τους. Οι προτεινόμενες θέσεις είναι 12, από τις οποίες πάλι οι κάτοικοι θα κληθούν να αποφασίσουν με δημοψήφισμα. (*Kozani.tv: "Ναι" στην μετεγκατάσταση της Αχλάδας είπαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα. Ποιες θα είναι οι επόμενες κινήσεις τους*) Ωστόσο, ενώ το θέμα αυτό είναι στην βουλή από χρόνια πριν, δεν φαίνεται να έχει βγει ή να βγαίνει σύντομα, κάποιο ΦΕΚ για την απαλλοτρίωση των εκτάσεων μέσα στον οικισμό.

Από το 1972 μέχρι και σήμερα, εξορυκτική δραστηριότητα λιγνίτη στην Δυτική Μακεδονία είχε ως αποτέλεσμα την μετεγκατάσταση 12 τουλάχιστον χωριών σε δήμο Κοζάνης και Φλώρινας και η απειλή άλλων τόσων, την καταστροφή περίπου 2.000 σπιτιών, και την μετακίνηση 4.000 κατοίκων της περιοχής. Η ΔΕΗ έχει δαπανήσει πάνω από 150 εκατομμύρια σε αποζημιώσεις για τις απαλλοτριώσεις, και ορίζει τις μετεγκαταστάσεις ως “αναγκαίο κακό”. Ωστόσο, στις επιπτώσεις συγκαταλέγεται και η αύξηση των κρουσμάτων καρκίνου στην ευρύτερη περιοχή και η μείωση του προσδόκιμου ζωής. Πολλοί είναι εκείνοι που στον βωμό της αμοιβής εργασίας θυσίασαν την ζωή τους, ενώ άλλοι τράπηκαν σε φυγή για να μπορέσουν να επιβιώσουν.

Λιγνιτωρυχείο Μεγαλόπολης

Το Λιγνιτικό κέντρο Μεγαλόπολης, βρίσκεται στην Πελοπόννησο, ανήκει στον νομό Αρκαδίας. Η εκμετάλλευση λιγνίτη στην Μεγαλόπολη ξεκίνησε το 1969 και σήμερα αποτελεί την δεύτερη σημαντικότερη πηγή λιγνίτη στην χώρα μας. Αποτελείται από τα ορυχεία Χωρεμίου, Μαραθούσας και Κυπαρισσίων και απασχολεί περίπου 1.000 άτομα. (Ιστορική Ανασκόπηση, *dei.gr*) Τα ορυχεία αυτά παράγουν καύσιμο για τον σταθμό της ΔΕΗ Μεγαλόπολης, με παραγωγή ενέργειας 850 MW, ένα δηλαδή από τα μεγαλύτερα της χώρας μας.

Ωστόσο, παρά την σημαντικότητα του εργοστασίου και του λιγνιτικού κέντρου, για την ανάπτυξη της περιοχής, η ύπαρξη τους έχει δημιουργήσει όπως είναι λογικό αρκετά προβλήματα στην περιοχή. Όπως και στην περίπτωση του λιγνιτικού κέντρου της δυτικής Μακεδονίας, έτσι και εδώ υπήρξαν μετεγκαταστάσεις ολόκληρων οικισμών και έντονες αντιδράσεις για την ρύπανση του περιβάλλοντος. Παρακάτω θα αναλύσουμε κάθε περίπτωση μετεγκατάστασης ξεχωριστά που συνέβη η αναμένεται να συμβεί.

Χάρτης 10: Λιγνιτωρυχείο Μεγαλόπολης, Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Μετεγκατάσταση Μαραθούσας

Ο οικισμός της Μαραθούσας, είναι από τους πρώτους οικισμούς που μετεγκαταστάθηκαν λόγω της επέκτασης του ορυχείου. Όπως φαίνεται και στην εικόνα, δεν υπάρχει τίποτα πλέον στο σημείο που ο χάρτης έχει το όνομα του οικισμού. (*Megalopolis: Η ΔΕΗ εξαφανίζει χωριά στον βωμό του Λιγνίτη*) Λόγω έλλειψης πληροφοριών, εκτιμάται πως η μετεγκατάσταση έγινε την δεκαετία του 80, αφού σύμφωνα με την καταγραφή της ΕΛΣΤΑΤ, υπάρχει πληθυσμός και στην καταγραφή το 1981. Ο πληθυσμός μετακινήθηκε προς της Μεγαλόπολη και δημιουργήθηκε ο οικισμός Μαραθούσας, στον δρόμο Τρίπολη – Μεγαλόπολη.

Μετεγκατάσταση Ψαθίου - Γεφυράκια

Το ίδιο ακριβώς συνέβη και με τους οικισμούς, Ψαθί και Γεφυράκια. Απαλλοτριώθηκαν οι εκτάσεις τους και εκδιώχθηκαν για να μπορέσει να γίνει εξόρυξη λιγνίτη και ο οικισμός δεν δημιουργήθηκε ξανά. Οι πρώην κάτοικοι των οικισμών, ενσωματώθηκαν στην πόλη της Μεγαλόπολης. (*Megalopolis: Η ΔΕΗ εξαφανίζει χωριά στον βωμό του Λιγνίτη*)

Μετεγκατάσταση Ανθοχωρίου

Το Ανθοχώρι ήταν ένας οικισμό που υπήρχε από το 1927 και βρισκόταν νοτιοανατολικά της Μεγαλόπολης. Από την αρχή της λειτουργίας του εργοστασίου της ΔΕΗ στην περιοχή, ο οικισμός φάνηκε κάποια στιγμή πως θα απειλούνταν. Το 2006 προτάθηκε η απαλλοτρίωση των εκτάσεων του και η μετεγκατάσταση των κατοίκων του. Ωστόσο, οικισμός δεν δημιουργήθηκε από την αρχή σαν σύνολο. Κάποιοι πρώην κάτοικοι του Ανθοχωρίου εγκαταστάθηκαν στην Μεγαλόπολη και κάποιοι άλλοι εκτός. Το θετικό είναι ότι έχουν δημιουργηθεί και στις δύο περιπτώσεις σύλλογοι με έντονη πολιτιστική δράση, στην πρώτη περίπτωση με έδρα την Μεγαλόπολη ενώ στην δεύτερη με έδρα την Αθήνα. (*Σύλλογος Ανθοχωρητών Μεγαλόπολης “Ο Άγιος Γεώργιος”*)

Η περιοχή στην οποία ήταν προηγουμένως ο οικισμός, υπάρχουν μόνο χωμάτινες εκτάσεις. Σε ένα λόφο, στέκεται η εκκλησία του χωριού, το μόνο στοιχείο που θυμίζει την ζωή που υπήρχε κάποτε στον οικισμό. (*TIME: Last Church standing*)

Μετεγκατάσταση Τριπόταμου

Στον οικισμό του Τριπόταμου, ήρθαν αντιμέτωποι με την ίδια κατάσταση με αυτή των Αγίων Αναργύρων της Φλώρινας. Ενώ από χρόνια υπήρχαν ανησυχίες για τις ρωγμές στα σπίτια

των κατοίκων, η μετεγκατάστασή, δεν ξεκίνησε έως ότου να γίνει κατολίσθηση το 2013 και να απειληθεί το χωριό. (*megapolis: Οι εξελίξεις για την μετεγκατάσταση του Τριποτάμου*)

Ακόμη και σήμερα, οι 50 κάτοικοι πλέον του χωριού αναρωτιούνται τι θα γίνει με την μοίρα τους. Έχουν ψηφίσει για το ποια θα είναι η θέση για το καινούργιο χωριό, μόλις 2 χιλιόμετρα από τον παλιό οικισμό και δίπλα στον παλιό σιδηροδρομικό σταθμό. Ωστόσο, ενώ κατά καιρούς ο κάθε υπεύθυνος υπουργός, έδινε υποσχέσεις για την παραχώρηση της συγκεκριμένης έκτασης, σήμερα βρίσκουν εμπόδιο στο ότι ο συγκεκριμένος χώρος αποτελεί χαρακτηρισμένη δασική περιοχή. Οι κάτοικοι, επιμένουν πως δεν θα εγκαταλείψουν τα σπίτια τους αν δεν δοθεί η άδεια να μετεγκατασταθούν στον χώρο που ψήφισαν. (*Zoyglia: Τριπόταμος: Το χωριό που «καταπίνει» ο λιγνίτης 2018*) Στο μεταξύ το ορυχείο, πιθανά θα σταματήσει την λειτουργία τους έως ότου οι διαδικασίες της απαλλοτρίωσης ολοκληρωθούν.

7.3 Εκτοπισμοί λόγω κατασκευής φραγμάτων

Τα τεχνητά φράγματα και κατά συνέπεια οι τεχνητές λίμνες, έχουν κερδίσει την εύνοια των πληθυσμών που έχουν περάσει από αυτή την γη, εδώ και περίπου 5.000 χρόνια. Όμως τα μεγαλύτερα έργα της σύγχρονης ιστορίας, ξεκίνησαν μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ήταν μια εποχή με κατάλληλα υλικά και γενικά έτοιμη για μεγάλα έργα που θα άλλαζαν την ζωή των ανθρώπων. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι οι απόψεις για την δημιουργία και την λειτουργία των φραγμάτων είναι διαφορούμενες.

Πολλά είναι εκείνα τα οφέλη που κατά καιρούς έχουν δημιουργήσει υποστηρικτές για την δημιουργία ενός φράγματος. Αρχικά, με την αποθήκευση του νερού λύνεται το οποιοδήποτε πρόβλημα ύδρευσης ή άρδευσης για μία και παραπάνω περιοχές. Επίσης τα φράγματα έχουν λύσει μεγάλα προβλήματα πλημμυρών, αφού η αντιπλημμυρική προστασία αποτελεί έναν από τους κύριους λόγους που κατασκευάζονται. Ένας εξίσου κοινός λόγος κατασκευής φραγμάτων ανά το κόσμο, αποτελεί η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με την βοήθεια των υδροηλεκτρικών εργοστασίων. Τέλος, έχει αποδειχθεί ότι ακόμα και στις τεχνητές λίμνες έχουν δημιουργηθεί σημαντικά οικοσυστήματα. Τα έργα αυτά όπως βλέπουμε προσφέρουν μεγάλη γκάμα από οφέλη για αυτό και ονομάζονται έργα πολλαπλής σκοπιμότητας. (Σ. Τζιτζή, 2008)

Ωστόσο, είναι γνωστό ότι η λειτουργία και η κατασκευή των φραγμάτων, ακολουθείται και από μία σειρά μειονεκτημάτων, καθόλου ασήμαντα θα έλεγε κανείς. Με την διακοπή των φυσικής ροής του ποταμού δημιουργούνται συνθήκες για την αστάθεια του υδροβιότοπου και κίνδυνοι για την επιβίωση των ζωντανών οργανισμών. Επίσης λόγω της κατάκλισης μεγάλων εκτάσεων με βλάστηση, απελευθερώνονται ουσίες που αλλάζουν το μικρόκλιμα της περιοχής. Η μεγάλη αυτή κατασκευή ενός φράγματος μπορεί επίσης να συνοδεύεται από μία κακή αισθητική αφού δημιουργείται μια ασυνέχεια στο φυσικό περιβάλλον. Είναι γνωστό επίσης πως σε περιοχές που έχουν κατασκευαστεί φράγματα και τεχνητές λίμνες, είναι αυξημένος ο αριθμός των σεισμών και των κατολισθήσεων. Τέλος, μία από τις πιο σημαντικές επιπτώσεις ενός φράγματος αποτελεί ο εκτοπισμός ανθρώπινων πληθυσμών από τις εκτάσεις που θα σχηματιστεί η λίμνη. Χρειάζονται μεγάλες εκτάσεις για την κατασκευή ενός φράγματος και την δημιουργία μιας λίμνης, όπου είναι σχεδόν απίθανο να μην υπάρξει αυτό το ενδεχόμενο, της μετατόπισης πληθυσμού. (Ελληνική επιτροπή Μεγάλων φραγμάτων, 2016) Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο η περίπτωση της Κίνας. Ο αριθμός των ατόμων που έχουν εκτοπιστεί από την δημιουργία φραγμάτων είναι εξαιρετικά μεγάλος. Στην περίπτωση της Ελλάδας, είναι λίγα τα παραδείγματα αυτά, εξαιτίας της κλίμακας του πληθυσμού αλλά και των εκτάσεων της χώρας, και θα γίνει μία προσπάθεια να αναλυθούν παρακάτω.

Φράγμα Πολυφύτου

Οι εργασίες για την κατασκευή του φράγματος Πολυφύτου ξεκίνησαν τον 1969. Πρόκειται για ένα έργο που κατασκευάστηκε από την ΔΕΗ για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας ενώ επιπλέον θα έλυνε το πρόβλημα ύδρευσης και άρδευσης της περιοχής προσφέροντας επίσης και προστασία από πλημμύρες. Η λίμνη που δημιουργήθηκε αποτέλεσε για πολλά χρόνια την μεγαλύτερη των Βαλκανίων. Όταν η ΔΕΗ αποφάσισε την κατασκευή του φράγματος, οι κάτοικοι του χωριού Νεράιδα, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, τις δουλειές τους και τις ζωές τους με σκοπό να μετεγκατασταθούν σε άλλη περιοχή. (*Δήμος Σερβίων Βελβενδού, Η τεχνητή λίμνη Πολυφύτου*)

Μετεγκατάσταση Οικισμού Νεράιδα

Η ιστορία αυτού του χωριού ξεκινά από το 1922, μετά την ανταλλαγή πληθυσμών της περιοχής Σεβαστείας, του ΝΑ Πόντου. Η αρχική χωροθέτηση του χωριού φαίνεται να μην εξυπηρετούσε τους κατοίκους οι οποίοι αποφάσισαν για δεύτερη φορά το 1929 να μετακινηθούν κοντά στις όχθες του ποταμού. Εκείνο το διάστημα είχε κατασκευαστεί και ένα μικρό υδροηλεκτρικό φράγμα και ο οικισμός είχε δωρεάν ύδρευση και άρδευση ενώ πάνω από το βαθύτερο σημείο του ποταμού υπήρχε μία σιδερένια γέφυρα που ένωνε τον οικισμό με τους υπόλοιπους της περιοχής. Το 1945 η ΔΕΗ αποφασίζει να κατασκευάσει ένα μεγαλύτερο υδροηλεκτρικό φράγμα και αναγκάζει τους κατοίκους να μετεγκατασταθούν για 3η φορά και αλλάξει την ζωή αυτών των ανθρώπων καθώς επίσης και το προφίλ της περιοχής. Η τρίτη αυτή μετακίνηση γίνεται σε ψηλότερο σημείο πάνω σε λόφο για να αποφευχθούν τα προβλήματα με την αύξηση της στάθμης της λίμνης. Ωστόσο είναι άξιο να σημειωθεί ότι πολλοί από τους κατοίκους δεν ακολούθησαν στην ομαδική αυτή μετακίνηση και έτσι ο οικισμός μίκρυνε κατά πολύ. (*Δήμος Σερβίων Βελβενδού, Οδοιπορικό στην Νεράιδα*) Τα εγκαίνια της γέφυρας γίνονται το 1975 ενώ οι αποζημιώσεις από την ΔΕΗ ήταν πολύ μικρές με τους κατοίκους να βρίσκονται χωρίς σπίτια και εργασία. Πλέον δε μπορούσαν να καλλιεργήσουν τις εκτάσεις τους που ήταν η κύρια ασχολία τους κάνοντας έτσι την κατάσταση πιο δραματική.

Σήμερα οι κάτοικοι που έχουν μείνει στον οικισμό, δείχνουν να έχουν προσαρμοστεί στις αλλαγές μετά την μετεγκατάσταση. Μπορεί να μην έχουν διατηρήσει όλοι τις προηγούμενες επαγγελματικές τους δραστηριότητες, ωστόσο έχουν αναπτύξει πολύ τον κλάδο της εστίασης και αποτελεί χαρακτηριστικό της περιοχής.

Εικόνα 18: Παλιά θέση οικισμού Νεράιδας, δίπλα στο ποτάμι. Πηγή: <https://neraidakozanis.blogspot.com/>

Εικόνα 19: Νέα θέση οικισμού Νεράιδας, πάνω στον λόφο, Πηγή: <https://neraidakozanis.blogspot.com/>

Φράγμα Αποσελέμη

Το φράγμα Αποσελέμη αποτελεί μεγάλης σημασίας έργο στην Κρήτη. Βρίσκεται σε μία περιοχή 40 χιλιόμετρα από το Ηράκλειο, και ο λόγος για τον οποίο κατασκευάστηκε ήταν για να λύσει τα μεγάλα προβλήματα ύδρευσης-άρδευσης των βόρειων παραλίων της ανατολικής Κρήτης. Η κατασκευή του ολοκληρώθηκε το 2012. Μέσα στα όρια της μελλοντικής λίμνης, βρισκόταν και ο οικισμός Σφεντύλι, ο οποίος εγκαταλείφθηκε αναγκαστικά από τους κατοίκους του, μετά την αποζημίωση τους από το κράτος. *(Δήμος Χερσονήσου: Φράγμα Αποσελέμη και Σφεντύλι)*

Μετεγκατάσταση Οικισμού Σφεντύλι

Ο οικισμός αυτός αποτελεί έναν από τους οικισμούς της Κρήτης με μεγάλη ιστορία πίσω τους, αφού η ίδρυση του μετρά από το 1577. *(CNN Greece: Σφεντύλι: Το χωριό της Κρήτης που αρνείται να βουλιάξει)* Το όνομα του προέρχεται από την πρώτη οικογένεια που κατοίκησε εκεί με αυτό το επίθετο. Όπως είναι φυσικό, οι αρχαιολογικές ανασκαφές έφεραν στο φως ευρήματα με μεγάλη ιστορία πάνω του ακόμα και από τον Μινωικό πολιτισμό.

Η αναγκαστική μετακίνηση του πληθυσμού του οικισμού Σφεντύλι, ανακοινώθηκε με την έναρξη των εργασιών για την κατασκευή του φράγματος. Ωστόσο, ακόμη και μετά την αποζημίωση των κατοίκων εκείνοι αρνήθηκαν να αφήσουν πίσω τα σπίτια τους, γιατί όπως υποστηρίζουν, δεν νοιάστηκε κανείς για την ολοκληρωμένη μετεγκατάστασή του οικισμού σε κάποια άλλη έκταση. *(iefimerida: Σφεντύλι: Το χωριό της Κρήτης που χάνεται σιγά-σιγά κάτω από το νερό -Οι κάτοικοί του αρνούνται να το εγκαταλείψουν [εικόνες])*

Παρόλα αυτά, όταν το νερό έφτασε στα πόδια τους αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν ενώ απορροφήθηκαν από τα γύρω χωριά. Το χωριό, καθώς γεμίζει η λίμνη, εξαφανίζεται λίγο λίγο μέσα στο νερό. Όμως λόγω των προβλημάτων ξηρασίας σε ολόκληρη την Κρήτη, το χωριό εξαφανίζεται και αναδύεται μέσα από τα νερά της λίμνης πολύ συχνά. Μάλιστα πολλές φορές έχει χαρακτηριστεί ως “Ατλαντίδα της Κρήτης”. Για αυτό το λόγο ο χώρος αποτελεί μέχρι και σήμερα πόλο έλξης για τους τουρίστες. *(neakriti.gr: Σφεντύλι, Αναδύθηκε ξανά η Ατλαντίδα της Κρήτης)*

Εικόνα 20: Οικισμός Σφεντύλι, Πηγή: <https://www.zarpanews.gr/wp-content/uploads/2016/02/sfentili1.jpg>

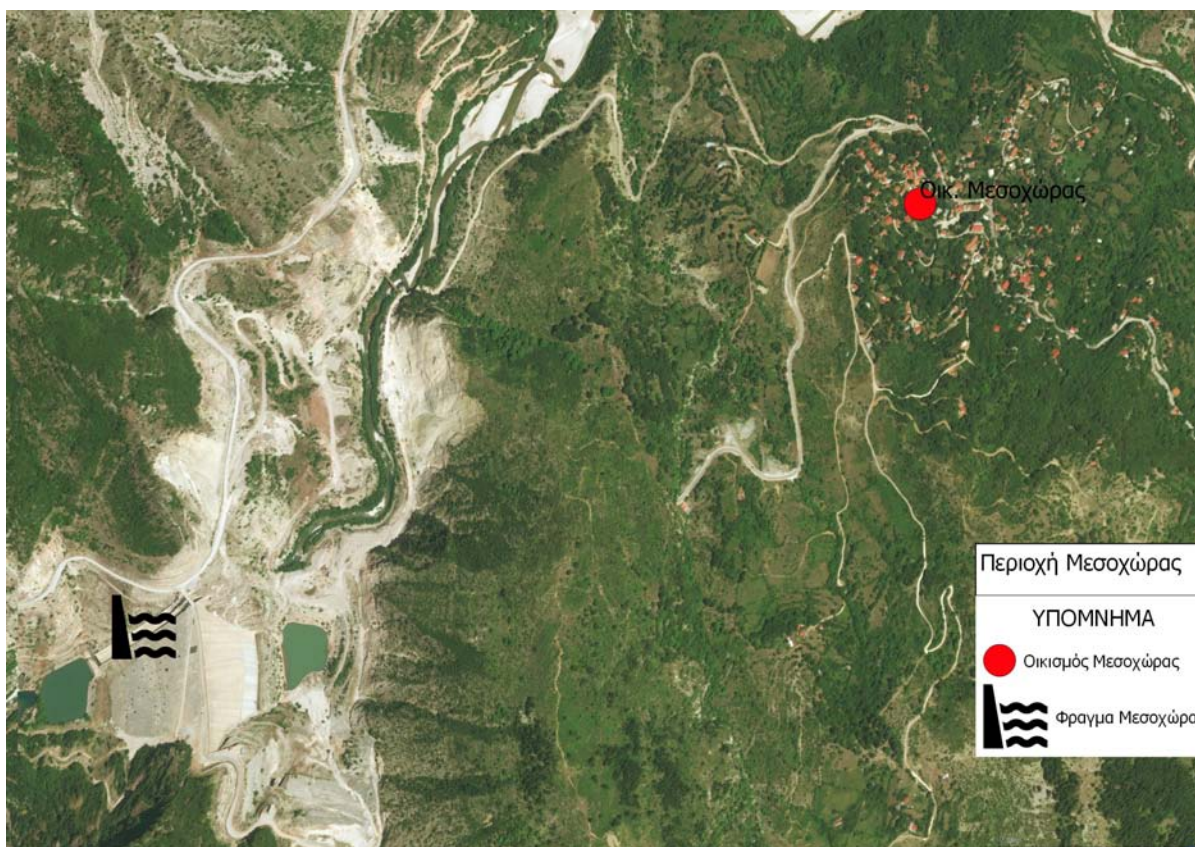
Φράγμα Μεσοχώρας

Στην περίπτωση του φράγματος της Μεσοχώρας, δεν έχει υπάρξει ακόμα κάποια απαλλοτρίωση οικισμού. Ωστόσο, επειδή λέγεται πως μέσα στο 2019-2020 θα προχωρήσει το θέμα και θα απειληθεί ο οικισμός της Μεσοχώρας, θα ήταν χρήσιμο να αναλύσουμε και αυτή την περίπτωση για την Ελλάδα.

Το φράγμα της Μεσοχώρας λοιπόν, αποτελούσε μέρος του συνολικού έργου της εκτροπής του Αχελώου, το οποίο σαν ιδέα πρωτοεμφανίστηκε το 1920. Σκοπός του έργου αυτού ήταν να μεταφερθεί νερό σε περιοχές του θεσσαλικού κάμπου. Ωστόσο, τη εκτροπή του Αχελώου δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, παρά τα αρκετά ολοκληρωμένα έργα από τα οποία και αποτελούνταν. Ένα από αυτά ήταν και το φράγμα της Μεσοχώρας, οι εργασίες για την κατασκευή του οποίου ξεκίνησαν το 1986 και ολοκληρώθηκαν το 2001. (*kathimerini.gr: Η Καθημερινή: Στην τελική ευθεία για το φράγμα της Μεσοχώρας*) Μετά από έξι δικαστήρια στα οποία και απορρίφθηκε το μεγάλο έργο της εκτροπής του Αχελώου, προτάθηκε το να χρησιμοποιηθούν τα ήδη κατασκευασμένα έργα, ανεξάρτητα, προς όφελος του κράτους. Έτσι, για το φράγμα της Μεσοχώρας, έδειξε ενδιαφέρον η ΔΕΗ, με σκοπό την εκμετάλλευση του φράγματος για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας. Οι λόγοι για του οποίους θα έπρεπε αυτά τα έργα να χρησιμοποιηθούν αφού κατασκευάστηκαν δεν είναι μόνο λόγω των μεγάλων ποσών που επενδύθηκαν. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους, και συγκεκριμένα για το φράγμα της Μεσοχώρας, είναι ο κίνδυνος που παραμονεύει αν δεν αξιοποιηθεί το έργο. Πρέπει να διευκρινιστεί η φύση και το μέγεθος αυτού του κινδύνου. Για την εκτροπή του Αχελώου κατασκευάστηκε μια σήραγγα δίπλα στο φράγμα ώστε να επιστρέφει το νερό στην κοίτη του ποταμού μέχρι την

ολοκλήρωση του φράγματος όπως εξηγεί ο Κ. Αργυράκης. (*dianeosis.org: Το φράγμα της Μεσοχώρας*) Ένα τέτοιο έργο έχει συνήθως προτεινόμενη διάρκεια ζωής έως 5 χρόνια. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, αυτό το έργο σήμερα μετρά 18 χρόνια. Αν υπάρξουν έντονα καιρικά φαινόμενα είναι πολύ πιθανό αυτή η σήραγγα να φράξει και πλημμυρίσει η περιοχή απροειδοποίητα.

Οι αντιδράσεις όμως από τους κατοίκους της Μεσοχώρας δεν λείπουν ενώ γνωρίζουν τον μεγάλο κίνδυνο που διατρέχουν. Ενώ από το 2014 με απόφαση του ΣτΕ, θεωρείται ότι το φράγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ανεξάρτητα από το έργο της εκτροπής του Αχελώου, δεν έχουν προχωρήσει οι διαδικασίες για το γέμισμα της λίμνης. Κανείς υπουργός δεν αναλάμβανε να υπογράψει την ΑΕΠΟ για να προχωρήσει το έργο μέχρι και τον Αύγουστο του 2017, όπου τελικά υπογράφηκε και ξεκίνησαν οι διαδικασίες επανέναρξης. Το 2019 προβλέπεται η απαλλοτρίωση τμήματος του οικισμού που θα κατακλυστεί και στην συνέχεια οι έλεγχοι και οι δοκιμές για τον εξοπλισμό που είναι χρόνια ανενεργός. Εδώ να αναφέρουμε πως μόνο το 50% του χωριού απειλείται από την έκταση της λίμνης, για το οποίο και προβλέπεται μετεγκατάστασή, σε μία από τις περιοχές Βαρκό και Σπίτια. (*greenagenda.gr: Με αργούς ρυθμούς προχωρούν οι εξελίξεις στην Μεσοχώρα*)

Χάρτης 11: Περιοχή Μεσοχώρας, Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Φράγμα Ελαφίου

Αυτό το φράγμα, του οποίου η κατασκευή ακόμη σχεδιάζεται, προβλέπεται να έρθει να ολοκληρώσει τα τεχνητά φράγματα που έχουν γίνει στον ποταμό Αλιάκμονα. Το έργο έχει σκοπό να καλύψει τις ανάγκες των πληθυσμών στην περιοχή και να λειτουργήσει ως υδροηλεκτρικό έργο. Σύμφωνα με την εισήγηση του Κ. Γεωργόπουλου στο πρώτο συνέδριο για φράγματα στην χώρα μας, η λίμνη που θα δημιουργηθεί, θα κατακλύσει περίπου 38.000 στρέμματα, από τα οποία τα 12.800 είναι γεωργική γη και τα υπόλοιπα δασικές και θαμνώδεις εκτάσεις. Επίσης θα κατακλυστεί και έκταση στην οποία σήμερα υπάρχει ο οικισμός Αγάπη. Προβλέπεται η μετεγκατάστασή του οικισμού στα περίχωρα των Γρεβενών. Τέλος, πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι ένα τέτοιο ακόμη έργο στα νερά του Αλιάκμονα θα φέρει δυσμενείς συνθήκες για την περιοχή και θα προκαλέσει γεωτεχνικούς κινδύνους. (*Δ. Γεωργιόπουλος, 2008*)

8 Αξιολόγηση των μετεγκαταστάσεων λόγω εξόρυξης στην Ελλάδα μέσω του μοντέλου IRR

Σε παραπάνω κεφάλαιο είδαμε πως το μοντέλο Κινδύνων - Εξαθλίωσης που έχει αναπτύξει ο M. Cernea το 1990, αποτελεί το πιο σημαντικό εννοιολογικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στις μετεγκαταστάσεις. Έχει συμβάλει σημαντικά στην δημιουργία κατάλληλων συνθηκών ώστε να προβλεφθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι κίνδυνοι. Η πρόβλεψη σε συνδυασμό με τον σχεδιασμό μπορεί να διατηρήσει χαμηλά τα επίπεδα της φτώχειας για τους εκτοπισμένους μετά την μετεγκατάστασή τους, και έτσι να προκύψει μία επιτυχημένη ακούσια μετεγκατάσταση. Με την βοήθεια του *Workbook: Applying the Impoverishment Risks and Reconstruction (IRR) Model to Involuntary Resettlement in the Global Mining Sector, 2017* του πανεπιστημίου Κουίνσλαντ, της Αυστραλίας, θα δούμε τους τρόπους με τους οποίους το μοντέλο IRR μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην πράξη

Ως εργαλείο πρόγνωσης

Ο αρχικός σκοπός της δημιουργίας αυτού του μοντέλου ήταν μία συνολική καταγραφή των επιπτώσεων οι οποίες προκάλεσαν την φτώχεια και την εξαθλίωση των ανθρώπων που πέρασαν από την διαδικασία της μετεγκατάστασης. Οι επιπτώσεις αυτές μεταφράστηκαν σε κινδύνους που υπάρχουν σε όλες τις περιπτώσεις μετεγκαταστάσεων, αφού αποδείχτηκε ότι υπάρχει ένα κοινό μοτίβο που ακολουθούν οι περισσότερες. Έτσι το IRR, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο πρόγνωσης και προειδοποίησης για τους κινδύνους, πριν από κάθε μετεγκατάσταση.

Ως διαγνωστικό εργαλείο

Το IRR επίσης μπορεί να βοηθήσει στην διάγνωση και ανάλυση κάποιων αρνητικών καταστάσεων με τις οποίες βρίσκονται αντιμέτωποι οι εκτοπισμένοι είτε κατά την διάρκεια είτε μετά την μετεγκατάσταση. Επιπλέον με την επεξήγηση των λόγων που προκάλεσαν τις δυσμενείς αυτές καταστάσεις για τους εκτοπισμένους, υπάρχει και η δυνατότητα αξιολόγησης του κάθε κινδύνου, για το πόσο σημαντικός είναι πόσο πιθανός να συμβεί σε κάθε περίπτωση μετεγκατάστασης ξεχωριστά.

Ως Εργαλείο σχεδιασμού

Μία από τις σημαντικότερες εφαρμογές αυτού του μοντέλου – εργαλείου, είναι στον σχεδιασμό. Μέσα από την καταγραφή και την πρόγνωση των κινδύνων που εγκυμονούν σε κάθε μετεγκατάσταση, είναι πλέον πιο εύκολο να υπάρξει ο κατάλληλος σχεδιασμός. Σκοπός αυτού του σχεδιασμού είναι η αποφυγή των αρνητικών επιπτώσεων και των κινδύνων που προκαλούν φτώχεια και εξαθλίωση λόγω της μετεγκατάστασης, ή έστω η ελαχιστοποίηση τους, κάτι που σχεδόν απαιτείται πλέον σε κάθε σχέδιο μετεγκατάστασης.

Ως Εργαλείο για έρευνα

Επίσης το εννοιολογικό μοντέλο IRR μπορεί και να χρησιμοποιηθεί και σαν εργαλείο στην ακαδημαϊκή έρευνα. Μπορεί να αποτελέσει την μεθοδολογία για την ανάλυση των επιπτώσεων της μετεγκατάστασης και να κατευθύνει μελέτες για την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διαδικασιών επανεγκατάστασης.

Ως Εργαλείο κατάρτισης

Τέλος, μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους επαγγελματίες, που μέσω της εργασίας τους μπορεί να προκληθεί ακούσια μετεγκατάστασή ενός πληθυσμού, κατά την διάρκεια και εκτέλεση του σχεδίου μετεγκατάστασης.

8.1 Το μοντέλο και οι περιπτώσεις εκτοπισμού λόγω εξόρυξης στην Ελλάδα

Σε αυτό το σημείο της εργασίας θα χρησιμοποιηθεί το μοντέλο IRR ως διαγνωστικό εργαλείο και ως εργαλείο έρευνας για να εξηγήσουμε τις επιπτώσεις που προκλήθηκαν στους μετακινούμενους πληθυσμούς λόγω της εξόρυξης λιγνίτη και της λειτουργίας της ΔΕΗ, στην Ελλάδα. Θα γίνει δηλαδή μία προσπάθεια διασταύρωσης κάποιων κινδύνων που παρουσιάζει το μοντέλο και των επιπτώσεων λόγω των μετεγκαταστάσεων στην χώρα μας, σε μία προσπάθεια να ερμηνευτούν αυτές οι επιπτώσεις μέσα από το θεωρητικό μοντέλο IRR. Τα παραπάνω έχουν ως σκοπό την διεξαγωγή συμπερασμάτων για την έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα και την σύγκριση των επιπτώσεων με άλλες χώρες σύμφωνα με την βιβλιογραφία που αναλύθηκε παραπάνω, ενώ για τις επιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν συνεντεύξεις που έδωσαν σε τοπικό κανάλι, οι κάτοικοι των περιοχών που μετεγκαταστάθηκαν λόγω εξόρυξης στην Δυτική Μακεδονία.

Απώλεια γης

Η απώλεια γης όπως είδαμε και σε παραπάνω κεφάλαιο, αποτελεί τον πρώτο κίνδυνο με βάση το μοντέλο του M. Cernea με τον οποίο έρχονται αντιμέτωποι οι άνθρωποι μέσα σε μία μετεγκατάσταση. Η γη, αποτελεί ένα από τα βασικότερα αγαθά που έχει ο άνθρωπος στην κατοχή του, πάνω στο οποίο δημιουργεί το νοικοκυριό του και αναπτύσσει τις παραγωγικές του δραστηριότητες. Πολλές φορές, από την σύγκρουση χρήσεων γης, (π.χ κατοικίας και βιομηχανικών παραγωγικών δραστηριοτήτων) μπορεί να προκληθεί η απώλεια γης. Ένα από τα βασικότερα που θα πρέπει να τηρούνται κατά την διαδικασία μιας μετεγκατάστασης είναι η προσεκτική αξιολόγηση της αξίας της γης, με σκοπό να αποζημιωθεί πλήρως. Παρόλα αυτά, έχει αποδειχθεί ότι η γη δύσκολα αντικαθίστανται ή αποζημιώνεται στην πλήρη αξία της, με αποτέλεσμα να χάνεται σημαντικό μέρος της αξίας της στην αποζημίωση.

Στις περιπτώσεις των χωριών που μετεγκαταστάθηκαν ή είναι ακόμα υπό μετεγκατάστασή εξαιτίας της εξορυκτικής δραστηριότητας της Δυτικής Μακεδονίας, η απώλεια γης αποτέλεσε τον μεγαλύτερο κίνδυνο. Παρακάτω θα δούμε με συγκεκριμένα παραδείγματα πως αυτή η δυσάρεστη κατάσταση, μπορεί να κάνει την εμφάνιση της λόγω της εξορυκτικής δραστηριότητας.

Στο χωριό της Ποντοκόμης, η έλλειψη γης προήλθε όταν τα μηχανήματα εξόρυξης περικύκλωσαν απειλητικά τον οικισμό, και το έδαφος πάνω στο οποίο ήταν χτισμένο το χωριό χαρακτηρίστηκε ως πλούσιο σε λιγνίτη. Στα αρχικά στάδια του έργου εξόρυξης, σε πολλές από τις περιπτώσεις χωριών που μετεγκαταστάθηκαν, υπήρχε η προϋπόθεση πως δεν θα επηρεαστεί η δομή του κάθε οικισμού. Κάτι που δεν τηρήθηκε και μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, οι διαδικασίες για την μετεγκατάστασή του χωριού ξεκίνησαν, με σκοπό η ΔΕΗ να μην χάσει χρόνο να εκμεταλλευτεί το πλούσιο υπέδαφος.

Στην περίπτωση των Αγ. Ανάργυρων η έλλειψη της γης εμφανίστηκε μέσα από τις ζημιές που προκλήθηκαν στο έδαφος και στην συνέχεια στα σπίτια, λόγω της εξόρυξης στο ορυχείο της Φλώρινας. Το καλοκαίρι του 2011, μία μεγάλη κατολίπηση στο ορυχείο, μετέτρεψε 3.500 στρέμματα καλλιεργήσιμων εκτάσεων και όχι μόνο, σε ακατάλληλες για χρήση και επικίνδυνες εκτάσεις.

Εκτός από τις παραπάνω περιπτώσεις, υπάρχει και μία τρίτη περίπτωση κατά την οποία εμφανίζεται η έλλειψη γης μέσα σε μία μετεγκατάστασή, και αυτή δεν είναι άλλη από την περιβαλλοντική μόλυνση της ατμόσφαιρας και του εδάφους. Αυτό συνέβη στο χωριό της Ακρινής, όπου η γη στην οποία κατοικούσαν, σταμάτησε να είναι βιώσιμη λόγω της ασφυκτικής ατμόσφαιρας (αιωρούμενα σωματίδια τέφρας). Όπως είπαμε και στο παραπάνω κεφάλαιο, οι κάτοικοι της Ακρινής αποτελούν τους πρώτους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες. Η μετεγκατάσταση

τους δεν προκλήθηκε λόγω του λιγνίτη στο υπέδαφος, άλλα λόγω της πλέον αφόρητης μόλυνσης της ατμόσφαιρας, πάνω από το έδαφος που είχαν σχηματίσει τις ζωές τους.

Τέλος, και στην περίπτωση που ενώ έχουν ξεκινήσει οι διαδικασίες μετεγκατάστασης αλλά παρόλα αυτά δεν έχει βρεθεί ακόμη η κατάλληλη νέα τοποθεσία για επανεγκατάσταση, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι υπάρχει επίσης κίνδυνος λόγω της απώλειας γης.

Απώλεια απασχόλησης

Η απώλεια της εργασίας και η υποαπασχόληση συμπεριλαμβάνονται επίσης στους κινδύνους του IRR, που μπορεί να προκαλέσει μία μετεγκατάσταση. Στην περίπτωση της Δυτικής Μακεδονίας ο κύριος κλάδος απασχόλησης, είναι η εξόρυξη και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ενώ αμέσως επόμενος κλάδος είναι αυτός της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Με την μετεγκατάσταση των αγροτικών οικονομιών προκύπτει το εξής πρόβλημα: καθώς είναι ένα επάγγελμα που καθορίζεται από την ποιότητα και την έκταση της γης, η ανεργία είναι πιο πιθανό και πιο εύκολο να προκύψει σε αυτούς τους πληθυσμούς. Πολλές φορές, λανθασμένα, προτείνεται ως λύση για την ανεργία των εκτοπισμένων πληθυσμών, η απασχόληση τους στα έργα που έχουν προκαλέσει την μετεγκατάστασή ή στην κατασκευή κατοικιών στο μέρος που θα γίνει η επανεγκατάσταση. Αυτό όπως είναι λογικό, αποτελεί βραχυπρόθεσμη λύση για την ανεργία και στην ουσία δεν λύνει το πρόβλημα πραγματικά. Μετά το τέλος των έργων (είτε κατασκευή φράγματος, είτε έργο εξόρυξης) οι παραπάνω μένουν και άνεργοι αλλά κυρίως εκτοπισμένοι. Πολλές φορές ωστόσο, η απασχόληση των εκτοπισμένων στα έργα που προκάλεσαν την μετεγκατάσταση τους, γίνεται για να “απαλειφθούν” οι εντάσεις και οι αντιρρήσεις που προκλήθηκαν αφού ανακοινώθηκε η μετεγκατάσταση.

Πιο συγκεκριμένα, κατά την διάρκεια της μετεγκατάστασης της Ποντοκόμης, όπως λέει στην συνέντευξη του στο τοπικό κανάλι ο κ. Πουτακίδης, 800 άτομα, της ηλικιακής κλίμακας των 20-45, μείνανε χωρίς δουλειά, μετά την απαλλοτρίωση εδαφών, τα οποία καλλιεργούσαν ή είχαν τα ζώα τους. Οι περισσότεροι από τους ανέργους ζητάνε να απορροφηθούν από τα ορυχεία και το εργοστάσιο της ΔΕΗ, κυρίως σε 8μηνες ακόμα και 2μηνες συμβάσεις. Μετά την μετεγκατάσταση οι κάτοικοι του χωριού Ποντοκόμης, ανήκουν στην Α' ζώνη προτεραιότητας προσλήψεων, γεγονός που σημαίνει ότι έχουν μεγάλο ποσοστό ατόμων που προσλαμβάνονται σε κάθε 8μηνο, παρόλα αυτά το πρόβλημα της ανεργίας λύνεται προσωρινά. (<https://www.youtube.com/watch?v=gAtvwba9du8>)

Κάτι παρόμοιο ισχύει και στην περιπτώσεις των χωριών Ακρινής και Αγ. Ανάργυρων. Σύμφωνα με τον κ. Πουτογλίδη, το 2018 απαλλοτριώθηκαν 5.000 στρέμματα από τον κάμπο της

Ακρινής για την λειτουργία του ορυχείου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσουν την δουλειά τους αγρότες και κτηνοτρόφοι της περιοχής. (<https://www.youtube.com/watch?v=g1EafZee0-k>) Το 2011 μετά την κατολίσθηση στο ορυχείο της Φλώρινας, 3.5000 στρέμματα κρίθηκαν ακατάλληλα για να αναπτυχθεί οποιαδήποτε δραστηριότητα. Ωστόσο ενώ πολλοί αγρότες και κτηνοτρόφοι μείνανε ξαφνικά χωρίς εισόδημα και αποζημιώθηκαν με εξευτελιστικές τιμές για τις χαμένες τους σοδειές και τις ζημιές στις κτηνοτροφικές τους μονάδες.. Στις δύο περιπτώσεις των χωριών αυτών, ένα πολύ μικρό ποσοστό ανέργων έχει απορροφηθεί από την ΔΕΗ σε προσωρινές θέσεις αφού και τα δύο χωριά, ανήκουν στην Β ζώνη προσλήψεων εξαιτίας της μη μετεγκατάστασης των χωριών ακόμη. (<https://www.youtube.com/watch?v=OsNHtLZ1vSk&t=149s>)

Έλλειψη στέγης

Η τρίτη συνθήκη που μπορεί να προκαλέσει κίνδυνο φτώχειας μέσα στην διαδικασία της μετεγκατάστασης είναι αυτή της έλλειψης στέγης. Το να μείνουν οι εκτοπισμένοι χωρίς κανένα καταφύγιο είναι απίθανο στις μέρες μας, καθώς με μικρές ή μεγάλες αποζημιώσεις οι εκτοπισμένοι μπορούν να έχουν ένα αξιοπρεπές καταφύγιο είτε μόνιμο είτε προσωρινό. Αυτό όμως σημαίνει ότι ο κίνδυνος της έλλειψης στέγης έχει διάφορες συνιστώσες. Σε πολλές περιπτώσεις μπορεί για παράδειγμα να συνεπάγεται με την ανεπαρκή αποζημίωση για την ανακατασκευή της στέγης και έτσι την υποβαθμισμένη νέα κατοικία, σε σχέση με την παλιά. Όπως επίσης μπορεί να προκληθούν και προβλήματα εξαιτίας της καλύτερης ποιότητας προκατασκευασμένων κατοικιών που θα δοθούν στους εκτοπισμένους. Αυτό είτε έχει να κάνει με την αδυναμία τους να τα συντηρήσουν, όντας πιο μεγάλα ή πιο σύγχρονα από ότι τα παλιά, είτε διότι δεν ταιριάζουν στα έθιμα και την κουλτούρα τους, με αποτέλεσμα να τα νιώθουν σαν ξένα.

Στην περίπτωση της Ποντοκώμης, όπως είδαμε σε παραπάνω κεφάλαιο, οι αποζημιώσεις που έδωσε η ΔΕΗ για την απαλλοτρίωση του συνόλου του οικισμού, ήταν πολύ μικρότερες από αυτές που έπρεπε. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με τα 10 χρόνια που έχουν περάσει μέχρι να ολοκληρωθεί η μετεγκατάσταση είχε ως αποτέλεσμα, κάποιοι να επενδύσουν την αποζημίωση ως για την αγορά διαμερίσματος στις κοντινότερες πόλεις. Ωστόσο, το σημαντικότερο όλων που σχετίζονται με τον κίνδυνο της έλλειψης στέγης, είναι ότι κατά την κλήρωση των οικοπέδων στον νέο οικισμό, ανακοινώθηκε πως ο αριθμός δεν θα είναι όσες και οι αιτήσεις. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον κ. Μιχαηλίδη, τα οικοπέδα τα οποία θα δοθούν στον νέο οικισμό είναι 906 σε αντίθεση με τον ο αριθμό των αιτούντων, ο οποίος ανέρχεται στους 996. Το παραπάνω σημαίνει πως ένας αριθμός ατόμων, με τυχαία επιλογή, θα μείνουν χωρίς οικόπεδο, έξω από τον νέο οικισμό Ποντοκώμης.

Μία ακόμη περίπτωση άξια να σημειωθεί είναι αυτή της Μαυροπηγής. Η ΔΕΗ, αφού πολλοί από εκείνους που αποζημιώθηκαν, επένδυσαν χρήματα σε αγορά διαμερισμάτων στις κοντινές πόλεις, ζήτησε πίσω 40% του ποσού των αποζημιώσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι άνθρωποι αυτοί να βρεθούν σε δύσκολη κατάσταση και εκτεθειμένοι όσον αφορά την στέγαση τους.

Κατάσταση Περιθωριοποίησης

Οι εκτοπισμένοι πληθυσμοί είναι σύνηθες να νιώσουν περιθωριοποιημένοι πριν, κατά την διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας της μετεγκατάστασης. Το αίσθημα αυτό έχει να κάνει κυρίως με ψυχολογικούς παράγοντες και όχι τόσο με την κυριολεκτική έννοια της αποκοπής τους όπως θα δούμε και παρακάτω. Ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο δημιουργείται στην κυριολεξία η αποκοπή του οικισμού από το περιβάλλον γύρω, οφείλεται στις διαδικασίες έναρξης και λειτουργίας του έργου εξόρυξης. Με τις διαδικασίες αυτές πολλές υποδομές σύνδεσης παύουν να είναι λειτουργικές δημιουργώντας την αποκοπή του οικισμού. Σύμφωνα με δηλώσεις των κατοίκων που κατοικούν στα νέα χωριά ή σε οικισμούς που είναι ακόμα σε διαδικασία μετεγκατάστασης υπάρχει το κοινό αίσθημα της “ατυχίας” σχετικά με τις δυσκολίες με τις οποίες βρίσκονται αντιμέτωποι σε σχέση με άλλους οικισμούς του δήμου. Συγκεκριμένα λένε πως νιώθουν ότι είναι “στα αζήτητα” αφού ο δήμος τους έχει ξεχάσει.

Στην περίπτωση της Ακρινής το πρόβλημα της περιθωριοποίησης που νιώθουν οι άνθρωποι, εμφανίζεται λόγω της μεγάλης καθυστέρησης που υπάρχει και της ελλιπής ενημέρωσης για τις εξελίξεις της μετεγκατάστασης του χωριού τους. Πολλές φορές μάλιστα, γίνονται παράπονα για τον δήμαρχο και άλλους εκπροσώπους του δήμου της Κοζάνης για το ότι δεν εμφανίζονται καθόλου στο χωριό.

Ωστόσο, το αίσθημα της περιθωριοποίησης μπορεί να τους συνοδεύει και μετά την μετεγκατάστασή. Αυτό συμβαίνει γιατί στην νέα θέση που θα μετακινηθούν μπορεί να νιώσουν σαν “ξένοι”, ή ότι είναι κατώτεροι σε τάξη από ότι ήταν στην προηγούμενη τους θέση. Πολλά είναι εκείνα τα παραδείγματα και στην χώρα μας, που οι εκτοπισμένοι δεν μπόρεσαν να επανέλθουν στο προηγούμενο βιοτικό επίπεδο, ή στην παλιά τους ενασχόληση με αποτέλεσμα να υπάρχει μία γενικότερη ευπάθεια. Στους Νέους Οικισμούς Καρδιάς και Μαυροπηγής, το αίσθημα αυτό υπάρχει και σήμερα, αφού όπως ξέρουμε από δηλώσεις των κατοίκων, μετά την μετεγκατάστασή τους εκεί, ακόμη δεν υπάρχουν ολοκληρωμένες υποδομές. Είναι κατανοητό ότι το αίσθημα αυτό της περιθωριοποίησης μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει για χρόνια, λόγω της αδυναμίας των εκτοπισμένων να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα.

Αυξημένα προβλήματα υγείας

Στις μετεγκαταστάσεις υπάρχει επίσης συνθήκες για αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα καθώς οι εκτοπισθέντες εκτίθενται σε ασθένειες, που σχετίζονται με την έλλειψη στέγης, με την κακή ή ανεπαρκή διατροφή, με την μη ασφαλή παροχή νερού την κακή την επιλογή μετεγκατάστασης κ.α. Είναι γεγονός ότι αυτοί οι άνθρωποι είναι πιο ευαίσθητοι στις αρρώστιες εξαιτίας της μετεγκατάστασης. Παρόλα αυτά στις ανεπτυγμένες χώρες και σε μετεγκαταστάσεις μικρής κλίμακας, δεν έχει προκληθεί μεγάλος αριθμός τέτοιων περιστατικών.

Στην περίπτωση της Ακρινής, έχουν σταματήσει να γίνονται υποδομές εδώ και 15 χρόνια, επειδή το χωριό κάποια στιγμή θα μετακινηθεί. Το παραπάνω έχει ως αποτέλεσμα το δίκτυο ύδρευσης να είναι ακόμη από Αμίαντο, επικίνδυνο υλικό όπως έχει αποδειχθεί. Οι άνθρωποι αυτοί είναι εκτεθειμένοι να ζουν σε κακές ποιότητες ζωής όπως κακό δίκτυο ύδρευσης-άρδευσης, αποχέτευσης, έλλειψη χώρων πρασίνου κ.α, όσο το χωριό είναι υπό μετεγκατάστασή.

Ωστόσο, το να εκτεθεί κάποιος όσον αφορά την υγεία του μπορεί να συμβεί και λόγω της κακής ψυχολογικής κατάστασης η οποία επίσης κάνει πολύ ευάλωτους τους εκτοπισμένους. Σε όλες τις μετεγκαταστάσεις στην χώρα μας, ο κύριος λόγος που οι πληθυσμοί είναι ευάλωτοι είναι η ψυχολογική πίεση, το άγχος και το τραύμα που συνοδεύει όλη την διαδικασία. Οι κάτοικοι της Ποντοκώμης, 11 χρόνια τώρα κατά τα οποία το χωριό είναι υπό μετεγκατάστασή, ζούνε μέσα στο άγχος, για την καθημερινότητα τους και το μέλλον τους.

(Μιχαηλίδης, <https://www.youtube.com/watch?v=OsNHtLZ1vSk&t=149s>)

Επίσης σύμφωνα με τον κύριο Πουτογλίδη, ως μόνιμος κάτοικος και εργαζόμενος στην Ακρινή δεν μπορεί κανείς από τους κατοίκους να ζήσει την ζωή του και να κάνει όνειρα για το μέλλον. Δεν μπορούν ούτε να επενδύσουν στα σπίτια που έχουν στο χωριό αφού περιμένουν την μετεγκατάστασή, ενώ η ψυχολογική πίεση που τους ασκείται κάθε χρόνο που δεν φεύγουν από το χωριό, είναι μεγάλη.

Παρόλα ταύτα, σε όλες τις περιπτώσεις εκτοπισμού λόγω εξόρυξης λιγνίτη, τα ποσοστά νοσηρότητας και θνησιμότητας είναι μεγαλύτερα πριν την μετεγκατάσταση. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την θεωρία του μοντέλου IRR και οφείλεται στις κακές συνθήκες και το επιβαρυνόμενο περιβάλλον, στο οποίο είναι εκτεθειμένοι και αναγκασμένοι να ζουν οι άνθρωποι που μένουν κοντά σε ορυχεία και σε εργοστάσια παραγωγής ενέργειας.

Κοινωνική Αποσάθρωση

Τελευταίος αλλά όχι λιγότερο σημαντικός κίνδυνος είναι εκείνος της κοινωνικής αποσάθρωσης. Ως κοινωνική αποσάθρωση ορίζεται η διάλυση των κοινωνικών δεσμών ανάμεσα σε μία κοινότητα. Όταν υπάρχει κοινωνική αποσάθρωση μετά την μετεγκατάστασή, σημαίνει ότι διαπροσωπικές σχέσεις και το αίσθημα της συνοχής μεταξύ των επηρεαζόμενων, παύει να υπάρχει. Εξαιτίας του ανεπαρκή σχεδιασμού στα πλαίσια μιας μετεγκατάστασης συνήθως οι κοινότητες κατακερματίζονται και διασπώνται δεσμοί ακόμη και συγγενικοί. Αυτό συμβαίνει συνήθως γιατί στον σχεδιασμό της μετεγκατάστασης δεν λαμβάνονται υπόψιν οι σχέσεις με την γειτονιά, την οικογένεια και άλλες κοινωνικές ομάδες.

Και στην Ελλάδα, έχει υπάρξει επίσης σημαντικός κατακερματισμός των κοινωνιών στα πλαίσια των μετεγκαταστάσεων. Η Ποντοκώμη, μέσα στα 11 χρόνια τα οποία έχει προταθεί η μετεγκατάστασή της, έχει χάσει τους μισούς κατοίκους της, με αποτέλεσμα να χαθούν και οι κοινωνικοί δεσμοί μεταξύ τους. Υπάρχουν ακόμα και τώρα εντάσεις μεταξύ αυτών που διάλεξαν να μην αποτελούν μέρος του νέου οικισμού και να μετεγκατασταθούν, σε κάποια από τις κοντινές πόλεις, και μεταξύ αυτών που θα επενδύσουν τα χρήματα για την δημιουργία του χωριού από την αρχή. Στην Ακρινή, της οποίας η μετεγκατάστασή αντιμετωπίζει μεγαλύτερες δυσκολίες, επίσης έχουν προκύψει προβλήματα μεταξύ της κοινωνίας. Σύμφωνα με τον πρόεδρο του χωριού κ. Πουτακίδη, κάποιοι φαίνεται να κουράστηκαν και να αδιαφορούν για την μετεγκατάσταση και το μέλλον του χωριού.

Ωστόσο, το παράδοξο αλλά ευχάριστο μέσα σε όλη αυτή την διαδικασία είναι ότι έχουμε δει και παραδείγματα, που μετά την μετεγκατάστασή, δημιουργήθηκαν από το πουθενά ομάδες και σύλλογοι που κρατάνε ζωντανή την ιστορία του πρώην οικισμού. Τέτοιοι σύλλογοι έχουν δημιουργηθεί στην περίπτωση της Μεγαλόπολης όπου ακόμα και αν ο πληθυσμός του πρώην οικισμού έχει απορροφηθεί από τις γύρω περιοχές, δημιουργήθηκαν δύο ομάδες με έντονη πολιτιστική δράση.

Αναλύοντας όλες τις παραμέτρους του μοντέλου IRR, διαπιστώνουμε ότι οι 6 από τους 8 κινδύνους έχουν κάνει την εμφάνισή τους στις μετεγκαταστάσεις στην χώρα μας. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι όλοι αυτοί οι άνθρωποι, που μετεγκαταστάθηκαν, ζούνε κάτω από τα όρια της φτώχειας και σε συνθήκες εξαθλίωσης όπως σε άλλες χώρες όπως Κίνα, Ινδία και Αφρική. Εξήγηση για το παραπάνω μπορεί να αποτελέσει η μικρή κλίμακα των μετεγκαταστάσεων στην χώρα μας η οποία κράτησε και τους παραπάνω κινδύνους σε χαμηλά επίπεδα. Οι οικισμοί που μετεγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, ήταν κυρίως μικρά χωριά με πληθυσμό, έως 1000 κατοίκους. Ωστόσο, είναι εμφανές, πως το μοντέλο IRR δεν έχει ληφθεί υπόψιν σε κανένα σχέδιο

μετεγκατάστασης στην χώρα μας. Φαίνεται πως δεν υπάρχει επαρκής προγραμματισμός πριν από κάθε μετεγκατάσταση και ο σχεδιασμός για την πρόληψη των παραπάνω κινδύνων. Επίσης δεν υπάρχει κάποιος κρατικός φορέας, αποκλειστικά υπεύθυνος για την παρακολούθηση καθ' όλη την διάρκεια της μετεγκατάστασης.

9 Συμπεράσματα

Το φαινόμενο της μετεγκατάστασης οικισμών είναι ένα φαινόμενο σχετικά άγνωστο σε αυτούς που δεν ασχολούνται με το αντικείμενο. Λόγω της πολυπλοκότητας του ορισμού αλλά και των διαφορετικών αιτιών που προκαλούν ακούσιο εκτοπισμό, πολλοί είναι εκείνοι που συγχέουν τις έννοιες του εκτοπισμού και της μετανάστευσης καθώς και του πρόσφυγα με τον μετανάστη και τον εσωτερικά εκτοπισμένο. Η κάθε αιτία που προκαλεί τον εσωτερικό εκτοπισμό έχει διαφορές με την άλλη, ωστόσο καταλήγουν όλες στο ίδιο γεγονός. Να αφήνουν ανθρώπους εκτεθειμένους όσον αφορά ένα από τα σημαντικότερα αγαθά, την στέγη, ξεριζώνοντας τους από τις ζωές τους με τρόπο βίαιο. Ωστόσο για τις μετεγκαταστάσεις που προκαλούνται λόγω έργων ανάπτυξης η βιβλιογραφία και η έρευνα γενικά έχουν να δώσουν ακόμη πολλά. Μέχρι σήμερα έχουν εμβαθύνει σε μεγάλο βαθμό στην ανάλυση των επιπτώσεων και των συνθηκών υπό των οποίων συμβαίνει ένας εκτοπισμός λόγω έργων ανάπτυξης, και εν συνεχεία στον τρόπο διαχείρισης των κρίσιμων ζητημάτων που συνοδεύουν μια τέτοια μετεγκατάστασή. Επίσης, κάποιοι έχουν εστιάσει πολύ και στο κομμάτι που έχει να κάνει με την δυσπόστατη έννοια της ανάπτυξης, και έχει απασχολήσει πολύ το τι αξίζει να θυσιάσει κανείς στον βωμό της ανάπτυξης. Εκτός από το βαρύ κοινωνικό φορτίο που κουβαλά αυτό το φαινόμενο, έχει απασχολήσει επίσης και από χωροταξική πλευρά. Οι θέσεις στις οποίες πρόκειται να επανεγκατασταθούν οι εκτοπισμένοι πρέπει να επιλεγθούν στρατηγικά, με βάση μια σειρά κριτηρίων, όπως για παράδειγμα να εξασφαλίζουν την βιωσιμότητα του οικισμού και την μελλοντική του ανάπτυξη.

Οι χώρες στις οποίες το φαινόμενο μετεγκατάστασης οικισμών λόγω έργων ανάπτυξης έχει κάνει την μεγαλύτερη αίσθηση είναι η Κίνα και η Ινδία ενώ έχει αποδειχθεί ότι μετεγκαταστάσεις συμβαίνουν ανεξαρτήτως ανάπτυξης μιας χώρας. Οι επιπτώσεις όμως διαφέρουν σε κλίμακα και εξαιτίας του αριθμού των ατόμων που μετεγκαθίστανται αλλά και των μέσων διαχείρισης τέτοιων περιπτώσεων από την μεριά της χώρας. Στην χώρα μας, οι μετεγκαταστάσεις επίσης έχουν απασχολήσει, αφού έχουν μετακινηθεί περίπου **8.000 άτομα** και πάνω από **20 οικισμοί**, λόγω έργων εξόρυξης και κατασκευής φραγμάτων. Οι περισσότερες μετεγκαταστάσεις οικισμών έχουν γίνει εξαιτίας έργων εξόρυξης στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, χωρίς να μπορεί να θεωρηθεί κάποιο παράδειγμα ως επιτυχημένο. Η πλειοψηφία των εκτοπισμένων δεν επανήλθε ποτέ όσον αφορά την προηγούμενη οικονομική τους κατάσταση και η ποιότητα της ζωής τους υποβαθμίστηκε.

Υπάρχει μια θεωρία για τις αρνητικές συνέπειες και τον βαθμό τους εξαιτίας των μετεγκαταστάσεων, που έχει δείξει να επαληθεύεται. Σε κοινωνίες οι οποίες ζουν υπό ολοκληρωτικά καθεστώτα και οι οποίες βιώνουν καθημερινά την στέρηση της ελευθερίας τους να συμμετέχουν σε τέτοιας σοβαρότητας ζητήματα, έχει αποδειχθεί πως βιώνουν σε μεγαλύτερη

ένταση τις αρνητικές επιπτώσεις ενός εκτοπισμού. Από την άλλη, πληθυσμοί που μετεγκαθίστανται στα πλαίσια της δημοκρατίας και της συλλογικότητας, περνάνε πιο ομαλά την διαδικασία αυτή, ελαχιστοποιώντας τις αρνητικές επιπτώσεις, χωρίς αυτό να σημαίνει απαλείφοντας τες.

Μέσα από την εφαρμογή του μοντέλου κινδύνων εξαθλίωσης του M.Cernea σε συνδυασμό και με μαρτυρίες κατοίκων των μετακινούμενων χωριών, διαπιστώθηκε πως σε όλες τις μετεγκαταστάσεις οι πληθυσμοί που μετακινούνται βιώνουν αναπόφευκτα, τις ίδιες εμπειρίες και μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες. Ακόμη και σε περιπτώσεις μικρής κλίμακας μετεγκατάσταση και μετακίνηση του πληθυσμού, οι εκτοπισμένοι θα βιώσουν τον κίνδυνο της εξαθλίωσης. Ωστόσο είναι αμφιλεγόμενο το γεγονός αν με τον σωστό σχεδιασμό και προγραμματισμό μπορούν να εξαλειφθούν στο έπακρο οι κίνδυνοι που συνοδεύουν μία μετεγκατάσταση.

Παρά τους πολλούς προβληματισμούς της κοινωνίας και των ερευνητών γύρω από το πλαίσιο των μετεγκαταστάσεων, υπάρχει κάτι αποτελεί κανόνα. Με τον σχεδιασμό και την οργάνωση καθώς και με την εμπάθυση στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές πτυχές του ζητήματος των μετεγκαταστάσεων, μπορούν να ελαχιστοποιηθούν οι κίνδυνοι, και να σχεδιαστούν ενέργειες για την γρήγορη αντιμετώπιση μίας δυσάρεστης κατάστασης ως προς τους εκτοπισμένους. Στην Ελλάδα είμαστε πολύ πίσω σε αυτές τις διαδικασίες και έχουμε πολλά να διορθώσουμε για την σωστή διαχείριση τέτοιων περιστατικών, παρά την κάποια εμπειρία που θα έλεγε κανείς πως κατέχουμε πάνω στο θέμα, μετά από τόσες μετεγκαταστάσεις.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Διατριβή-Διπλωματική-Μελέτη

- ➔ Ευαγγελία Μητσιάκου, Σοφία Μιλτιάδου, (2010). Οικοπολεοδομία: Σχεδιάζονται της Νέα Ποντοκόμη
http://portal.tee.gr/portal/page/portal/PUBLICATIONS/BYMONTHLY_PUBLICATIONS/diminiaia_2010/pub2/07.pdf
- ➔ ΜΠΕ Ορυχείων Πτολεμαΐδας, Ν. Κοζάνης, ECHEMES LTD, ΔΕΗ Α.Ε , 2009
<http://energeiakozani.blogspot.com/2009/09/mpe-pontokomi-mavropigi-reallocation.html>
- ➔ Πασιάκου Χαρούλα, (2018). Μετεγκατάσταση οικισμών και κτηματολόγιο. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
<http://ikee.lib.auth.gr/record/301974/files/GRI-2019-23270.pdf?version=1>
- ➔ Πτολεμαΐδα 5 και Μελίτη 2: Έκθεση οικονομικής βιωσιμότητας των νέων λιγνιτικών μονάδων, WWF, 2013
<http://www.wwf.gr/images/pdfs/PtolemaidaVMeliti%CE%99%CE%99.pdf>

Άρθρα

- ➔ Αλέξανδρος Αβραμίδης, (2015). VICE: Τα Ορυχεία της ΔΕΗ Καταπίνουν Χωριά στην Πτολεμαΐδα: Οδοιπορικό στην απέραντη και κατάμαυρη ελληνική «χώρα του λιγνίτη»
<https://www.vice.com/gr/article/53z378/ta-oryxeia-tis-dei-katapinoun-xoria-stin-ptolemaida>
- ➔ Αλέξανδρος Καρατζάς, (2019). Η Γερμανία λέει “όχι άλλο κάρβουνο” : Κλείνει όλα τα εργοστάσια παραγωγής ενέργειας με χρήση άνθρακα.
<https://unboxholics.com/news/tech/59564-i-germania-leei-34ochi-allo-karvouno34>
- ➔ Γιάννης Πανταζόπουλος, (2017). Lifo: Οδοιπορικό στα χωριά που ο λιγνίτης έσβησε απ' το χάρτη.
https://www.lifo.gr/articles/environment_articles/163131
- ➔ Γιάννης Παπαδόπουλος, (2011) Ανταποκριτής: Οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες της Ακρινής
<https://antapokritis.wordpress.com/2011/01/19/akrini/>

- ➔ Γιώτα Μυρτιτσιώτη (2009) Καθημερινή: Οι κάτοικοι των Αναργύρων Φλώρινας βλέπουν τα σπίτια τους να σπάνε...
<http://www.kathimerini.gr/360680/article/epikairothta/ellada/oi-katoikoi-twn-anargyrwn-flwrinas-vlepoyn-ta-spitia-toys-na-spane>
- ➔ Η Καθημερινή: Στην τελική ευθεία για το φράγμα της Μεσοχώρας.
<http://www.kathimerini.gr/893736/article/epikairothta/ellada/sthn-telikh-eyθεια-to-fragma-mesoxwras>
- ➔ Θανάσης Τσιγγάνας, (2008). Καθημερινή: Οι ξεριζωμένοι της ΔΕΗ
<http://www.kathimerini.gr/335006/article/epikairothta/ellada/oi-zerizwmenoi-ths-deh>
- ➔ Ρόη Βασκετάκη, (2018). Εορδαία: Αγονία για τη μετεγκατάσταση του Κομάνου
<https://e-ptolemeos.gr/eor-daia-agonia-gia-ti-metegkatastasi-toy-komanoy/>
- ➔ Ριζοσπάστης: Η ΔΕΗ σβήνει από το χάρτη το χωριό Κλείτος. (2002)
<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1439382>
- ➔ Παρασκευή Κηπουρίδου, (2015). Χαραυγή, το χωριό που έδωσε για να φωτίσει την Ελλάδα
http://anastasio skepseis.blogspot.com/2015/03/blog-post_19.html?spref=f
- ➔ Ρόη Βασκετάκη, (2017). Εορδαία: Σημαντικό βήμα για τις μετεγκαταστάσεις των Αναργύρων και της Μαυροπηγής
<https://e-ptolemeos.gr/eordea-simantiko-vima-gia-tis-metegkatastasis-anargyron-mavropigis/>
- ➔ Ρόη Βασκετάκη, (2014) . Απόφαση “βόμβα” του Εφετείου για τις αποζημιώσεις της Μαυροπηγής
<https://e-ptolemeos.gr/apofasi-vomva-apo-efetio-ditikis-makedonias/>
- ➔ Ριζοσπάστης: Μεγάλη κατολίσθηση στο ορυχείο της ΔΕΗ στο Αμύνταιο, 2017
<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9391870>
- ➔ Ρόη Βασβατέκη, 2018. Ολοκληρώνεται η καταγραφή ακινήτων στους Αναργύρους – Με διακοπή επιδότησης ενοικίου απείλησε η ΔΕΗ κατοίκους για να ανακαλέσουν τις μηνύσεις!
<https://e-ptolemeos.gr/oloklironete-katagraafi-akiniton-stous-anargyrous-diakopi-epidotisis-enikiou-apilise-dei-katikous-gia-na-anakalesoun-tis-minysis/>

- ➔ Χρήστος Βήττας, (2018). Τον Οκτώβριο η διανομή των οικοπέδων στη Νέα Ποντοκόμη – Σύσκεψη την επόμενη εβδομάδα στην Π.Ε. Κοζάνης
<https://e-ptolemeos.gr/ton-oktovrio-i-dianomi-ton-oikopedon-sti-nea-pontokomi-syskepsi-tin-epomeni-evdomada-stin-p-e-kozanis/>
- ➔ Χρήστος Βήττας, 2015. Σχέδιο μετεγκαταστάσεων Ακρινής – Αναργύρων – Την έγκριση του ζήτησαν από τον Σκουρλέτη οι τοπικοί φορείς
<https://e-ptolemeos.gr/schedio-metegkatastaseon-akrinis-anargiron-tin-egkrisi-tou-zitisan-apo-ton-skourleti-topiki-foris/>

Ιστοσελίδες

- ➔ Δήμος Κοζάνης, Καρδιά
<http://www.kozanh.gr/web/guest/kardia>
- ➔ Δήμος Κοζάνης, Εξοχή
<http://www.kozanh.gr/web/guest/eksohi>
- ➔ Δήμος Σερβίων Βελβενδού, Η τεχνητή λίμνη Πολυφύτου
<http://dservionvelventou.gr>
- ➔ Δήμος Σερβίων Βελβενδού, Οδοιπορικό στην Νεράιδα
http://dservionvelventou.gr/leader/?page_id=3753
- ➔ Δήμος Χερσονήσου, Φράγμα Αποσελέμη και Σφεντύλι
<http://landofexperiences.gr/el/travels/aposelemis-dam-sfentyli-village/>
- ➔ Ελληνικός Ορυκτός Πλούτος: Η Δυνατότητα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων για λόγους εξόρυξης
http://www.oryktosploutos.net/2010/09/blog-post_11.html
- ➔ Ιστορική Ανασκόπηση,
<https://www.dei.gr/el/oruxeia/istoriki-anaskopisi>
- ➔ Σύλλογος Ανθοχωρητών Μεγαλόπολης “Ο Άγιος Γεώργιος”
<http://anthochori.gr/wordpress/>
8/2/2019
- ➔ Χωριά Φαντάσματα Νο7- Κλείτος Κοζάνης (2011)
<http://www.cyberotsarka.gr/afierwmata/xwria-fantasmata/241-kleitos-kozanis.html>

- ➔ CNN Greece: Σφεντύλι: Το χωριό της Κρήτης που αρνείται να βουλιάξει
<https://www.cnn.gr/news/ellada/story/52833/sfentyli-to-xorio-tis-kritis-poy-arneitai-na-voyliaxe-vid>
- ➔ dianeosis: Το φράγμα της μεσοχώρας
<https://www.dianeosis.org/2017/02/mesochora/>
- ➔ Energypress: Το 2019 τα πρώτα σπίτια στο νέο οικισμό της Ποντοκόμης (2018)
<https://energypress.gr/news/2019-ta-prota-spitia-sto-neo-oikismo-tis-pontokomis>
- ➔ greedagenda.gr: Με αργούς ρυθμούς προχωρούν οι εξελίξεις στην Μεσοχώρα, 2018
<http://greenagenda.gr/>
- ➔ iefimerida: Σφεντύλι: Το χωριό της Κρήτης που χάνεται σιγά-σιγά κάτω από το νερό -Οι κάτοικοί του αρνούνται να το εγκαταλείψουν [εικόνες]
<https://www.iefimerida.gr/news/>
- ➔ Iskra: Μεγάλη η καταστροφή από την κατολίσθηση στο Αμύνταιο. Απαλλοτρίωση και μετεγκατάσταση οικισμού, 2017
<https://iskra.gr/>
- ➔ Kozani.tv: "Ναι" στην μετεγκατάσταση της Αχλάδας είπαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα. Ποιες θα είναι οι επόμενες κινήσεις τους, 2017
<https://youtu.be/vW8u-pIfoQ8>
- ➔ neakriti.gr: Σφεντύλι, Αναδύθηκε ξανά η ατλαντίδα της Κρήτης
<https://www.neakriti.gr/article/eidiseis/1473518/sfentyli-anadythike-ksana-i-atlantida-tis-kritis-photos-/>
- ➔ WWF: Οδικός Χάρτης Μετάβασης στη Μεταλιγνιτική Περίοδο για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.
https://www.wwf.gr/images/pdfs/Rmap_Study.pdf
- ➔ Ypodomes: Μανιάτης: Γιατί επί 2,5 χρόνια δεν προχώρησε η Κυβέρνηση την μετεγκατάσταση Αγίων Αναργύρων και Ακρινής;
<https://www.ypodomes.com/index.php/alles-ypodomes/endiaferouses-eidiseis/item/41017-maniatis-giati-epi-2-5-xronia-den-proxorise-i-kyvernisi-tin-metegkatastasi-agion-anargyron-kai-akrinis>
- ➔ Zougla: Τριπόταμος: Το χωριό που «καταπίνει» ο λιγνίτης 2018
<https://www.zougla.gr/greece/article/tripotamos-to-xorio-pou-katapini-o-lignitis>

Άρθρα σε συνέδρια

- ➔ Λιγνίτης και φυσικό αέριο στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας
Κων. Β. Καβουρίδη, Κων. Χαλουλο, Μ. Λεοντίδη, Χρ. Ρούμπο,
Η εκμετάλλευση του λιγνίτη στην Ελλάδα με οικονομικά και περιβαλλοντικά κριτήρια.
Σημερινή κατάσταση-Προοπτικές, Αθήνα 2005
https://www.researchgate.net/publication/267509881_Lignite_mining_in_Greece_with_economic_and_environmental_criteria_in_Greek
- ➔ 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Μεγάλων Φραγμάτων Με Διεθνή Συμμετοχή, Λάρισα, 2008
Αξιοποίηση Μέσου και Άνω Αλιάκμονα: Κατασκευή του Φράγματος του Υδροηλεκτρικού Έργου (ΥΗΕ) Ελαφιού Δ. Γεωργιόπουλος Πολ. Μηχανικός, ΔΕΗ/ΔΑΥΕ/ΤΟΜΕΑΡΧΗΣ
ΥΔΡΟΔΥΝΑΜΙΚΟΥ-ΠΡΟΜΕΛΕΤΩΝ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
<http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teelar/EKDILWSEIS/damConference/eisigiseis/5.3.pdf>
- ➔ 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Μεγάλων Φραγμάτων με Διεθνή Συμμετοχή, Λάρισα, 2008
Περιβαλλοντικές επιπτώσεις και οφέλη από την κατασκευή των μεγάλων φραγμάτων της ΔΕΗ ΑΕ Σ. Π. Τζιτζή
- ➔ Ελληνική επιτροπή Μεγάλων Φραγμάτων, Δημόσια Εικόνα των φραγμάτων, 2016
Πως διαμορφώθηκε, ποιες είναι οι ευθύνες μας και τι μπορούμε να αλλάξουμε
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ – ΠΡΟΒΟΛΗ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ
<http://www.eeft.gr/PID.pdf>

Ξενόγλωσση

Βιβλία

- ➔ Bogumil Terminski (2013). Development-Induced Displacement And Resettlement Theoretical Frameworks And Current Challenges
<http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/8833>
Τελ. Πρόσβαση: 4/2/2019
- ➔ Bogumil Terminski, (2015). Development induced displacement and resettlement: Cause, Consequenses and socio-Legal contex.
<https://books.google.gr/>

→ Walter Kalin (1998). The guiding Principles on Internal Displacement

[https://heinonline.org/HOL/LandingPage?
handle=hein.journals/intjrl10&div=42&id=&page=](https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/intjrl10&div=42&id=&page=)

Papers

→ Armelle Faure, (2009). France: Displacements along the rivers of France: Affected people looking back

https://www.researchgate.net/publication/298699011_France_Displacements_along_the_rivers_of_France_Affected_people_looking_back

→ Bank Group Involuntary Resettlement Policy, African Development bank group.

<https://www.afdb.org/en/documents/document/bank-group-involuntary-resettlement-policy-11342/>

→ Holly Sims, 2001, Moved, left no address ,dam construction, displacement and issue salience.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/pad.165>

→ Jennifer C. Veilleux & Shlomi Dinar (2017). Nile Dynamics: The grand new dam on the Nile pits the downstream countries against the upstream. Will conflict ensue?

https://www.researchgate.net/publication/324606162_Nile_Dynamics_The_grand_new_dam_on_the_Nile_pits_the_downstream_countries_against_the_upstream_Will_conflict_ensue

→ Josephson, Paul R. (2002). "Industrialized Nature," and "Pyramids of Concrete: Rivers, Dams, and the Ideological Roots of Brute Force Technology." Prologue and Chapter 1 in *Industrialized Nature: Brute Force Technology and the Transformation of the Natural World*. Washington, DC: Island Press,

http://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/industrialized-nature-prol-chap-1_0.pdf

→ Keith Holtermann, Erik Gaull, and Ray Lucas, 1998, "Disaster Dimension" in Saade Abdallah and Gilbert Burnham (eds) *The John Hopkins and Red Cross/Red Crescent Public Health Guide for Emergencies* (Baltimore: John Hopkins University) cited in W. Courtland Robinson, "Risks and Rights: The Causes, Consequences, and Challenges of Development-Induced Displacement" [An Occasional paper: The Brookings Institution-SAIS Project on Internal Displacement, Washington DC], May 2003, p. 9

- ➔ M,Cernea & C, Mc.Dowell, (2000). Risks and reconstruction: Experiences of Resettlers and Refugees
<http://documents.worldbank.org/curated/en/947311468739277702/pdf/multi-page.pdf>
- ➔ Michael M. Cernea, (2004). Impoverishment Risks, Risk Management, and Reconstruction: A Model of Population Displacement and Resettlement
<https://commdev.org/wp-content/uploads/2015/06/Impoverishment-Risks-Risk-Management-and-Reconstruction.pdf>
- ➔ OECD DEVELOPMENT ASSISTANCE COMMITTEE, 1992. Guidelines on Aid and Environment No. 3
<http://www.oecd.org/environment/environment-development/1887708.pdf>
- ➔ Qian Liao, (2012). Involuntary Resettlement in Hydroelectric Projects: A Comparison of Chinese and Canadian Case Studies and Implications for Best Practice
<https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1108&context=lgp-mrps>
- ➔ Robert Muggah, (2003). A Tale of Two Solitudes: Comparing Conflict and Development-induced Internal Displacement and Involuntary Resettlement
http://www.academia.edu/20248349/A_Tale_of_Two_Solitudes_Comparing_Conflict_and_Development-induced_Internal_Displacement_and_Involuntary_Resettlement
- ➔ Syam Kumar Chiruguri , (2015). Search for Theoretical Model to Measure Displacement: Anthropological Reflections
<http://www.isca.in/IJSS/Archive/v4/i7/9.ISCA-IRJSS-2015-124.pdf>
- ➔ Theodore E. Downing, (2002). Avoiding New Poverty: Mining-Induced Displacement and Resettlement
<http://pubs.iied.org/pdfs/G00549.pdf>
- ➔ The Concept of Displacement, available at:
http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/42080/16/16_chapter3.pdf
- ➔ W. Courtland Robinson (2003). Risks and Rights:The Causes, Consequences, and Challenges of Development-Induced Displacement
<http://web.msu.ac.zw/elearning/material/1328857025IDP%201.pdf>
- ➔ Wokbook: Applying the Impoverishment Risks and Reconstruction (IRR) Model to Involuntary Resettlement in the Global Mining Sector,2017, University Of Queensland,

Australia

http://www.miningresettlement.org/media/downloads/IRR_Workbook_UQ_Consortium.pdf
6/2/2019

Άρθρα

- ➔ Albert armstrong (2008). Gold Strike in the Breadbasket: Indigenous Livelihoods, the World Bank, and Territorial Restructuring in Western Ghana
<https://foodfirst.org/publication/gold-strike-in-the-breadbasket-indigenous-livelihoods-the-world-bank-and-territorial-restructuring-in-western-ghana/>
- ➔ Άννα Παντελιά, (2018). The Guardian: Lignite mining: Greece's dirty secret - in pictures
<https://www.theguardian.com/environment/2018/mar/23/lignite-mining-greeces-dirty-secret-in-pictures>
- ➔ Aswan High Dam
<https://www.britannica.com/topic/Aswan-High-Dam>
- ➔ Bankwatch: Kolubara lignite mine, Serbia
<https://bankwatch.org/project/kolubara-lignite-mine-serbia>
- ➔ Belo Monte Dam, International rivers
<https://www.internationalrivers.org/campaigns/belo-monte-dam>
- ➔ BBC:bringing water to Nairobi's Kibera slum". 2003.
http://www.bbc.co.uk/worldservice/specials/1454_urbansolutions/page3.shtml
- ➔ Chris Haslam, (2014). The marooned baboon: Africa's loneliest monkey
<https://www.bbc.com/news/magazine-29441074>
- ➔ Coal mining in Tete Province by Vale and other companies, Mozambique
<https://ejatlas.org/conflict/resettlements-for-mining-projects-in-tete-province>
- ➔ Daily Nation: Ruling paves way for building of Kenya's largest dam, 2018
<https://www.nation.co.ke/news/Construction-of-Sh200bn-dam-on-course/1056-4794510-ns7t3l/index.html>
- ➔ Field Visit Report on the Grand Ethiopian Renaissance Dam, 2013. International Rivers
<https://www.internationalrivers.org/resources/field-visit-report-on-the-grand-ethiopian-renaissance-dam-7815>

- ➔ Dennis Ayemba (2018) . A look at Africa’s largest dams
<https://constructionreviewonline.com/2018/05/africas-largest-dams/>
- ➔ Gibe III Dam, Ethiopia
<https://www.internationalrivers.org/campaigns/gibe-iii-dam-ethiopia>
- ➔ J. Stanley (2004), Development-induced displacement and resettlement
https://www.researchgate.net/publication/242679745_Development-induced_Displacement_and_Resettlement
- ➔ Kariba Dam, Zambia / Zimbabwe, International Rivers
<https://www.internationalrivers.org/campaigns/kariba-dam-zambia-zimbabwe>
- ➔ Kwale-Okpai CDM Project, Nigeria, (2014)
<https://ejatlas.org/conflict/kwale-okpai-cdm-project-nigeria>
- ➔ Lignite mining Garzweiler I, Germany, EJ Atlas
<https://ejatlas.org/conflict/lignite-mining-garzweiler-i-germany>
- ➔ Lake Żywiec , berskidy24.pl
http://www.beskidy24.pl/app,region_mustsee,r,17,m,84,jezioro-zywieckie.asp=
- ➔ P.Gyau-Boakye (2001). Downstream effects of dams on livelihoods of river-dependent communities: the case of Ghana’s Kpong Dam
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00167223.2016.1258318?scroll=top&needAccess=true>
- ➔ P.Gyau-Boakye, (2001). Environmental Impacts of the Akosombo Dam and Effects of Climate Change on the Lake Levels
<https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1011402116047?LI=true>
- ➔ Romola Adeola , (2017). The responsibility of businesses to prevent development-induced displacement in Africa.
http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1996-20962017000100012
- ➔ Relocation of the Vreoci village, Kolubara coal basin, Serbia
<https://ejatlas.org/conflict/relocation-of-the-vreoci-village-kolubara-coal-basin>
- ➔ TIME: Last Church standing
http://content.time.com/time/photogallery/0,29307,1828013_1743791,00.html

- ➔ The Gurdian, Back to the future: the fake relics of the 'old' Chinese city of Datong
<https://www.theguardian.com/cities/2014/oct/15/datong-china-old-city-back-to-the-future-fake-relics>
- ➔ Towke-Mukosi dam, 2017
<https://ejatlas.org/conflict/tokwe-mukorsi-dam-zimbabwe>

Άρθρα σε συνέδρια

- Interamerican Commission on human rights , The impact of Canadian Mining in Latin America and Canada's Responsibility, Working Group on Mining and Human Rights in Latin America,
http://www.dplf.org/sites/default/files/report_canadian_mining_executive_summary.pdf
- World Commission on Dams , China Report: Jing, Jun: Displacement, Resettlement, Rehabilitation, Reparation and Development - China Report, July 1999.
<http://siteresources.worldbank.org/INTINVRES/Resources/DisplacementResettlementRehabilitationChinasoc203.pdf>
- World Commission on Dams , Scott Robinson, The Experience with Dams and Resettlement in Mexico
<http://siteresources.worldbank.org/INTINVRES/214578-1112885441548/20480078/ExperiencewDamsResettlementMexicoSoc202.pdf>

Ιστοσελίδες

- ➔ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/displace>
- ➔ GRID 2016
<http://www.internal-displacement.org/globalreport2016/#ongrid04>
- ➔ GRID 2017
<http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2017/pdfs/2017-GRID.pdf>
- ➔ GRID 2018
<http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2018/downloads/2018-GRID.pdf>

- ➔ Involuntary Resettlement, Asian Development Bank,
<https://www.adb.org/site/safeguards/involuntary-resettlement>
<https://www.iadb.org/en/about-us/involuntary-reSETtlement%2C6660.html>
- ➔ Slezská Harta Dam, Wikipedia
https://en.wikipedia.org/wiki/Slezsk%C3%A1_Harta_Dam
- ➔ United Nations High Commissioner for Refugees
<https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>
<https://www.unhcr.org/3b66c2aa10>